

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PREHOD IZ MLADOSTI V ODRASLOST

Ljubljana, april 2007

SANJA GLADOVIĆ

IZJAVA

Študentka Sanja Gladović izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. Janeza Malačiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 24.04. 2007

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1. MLADI ODRASLI MED IZBIRO IN OMEJITVAMI.....	2
1.1. NAJPREJ NEKAJ DEJSTEV	3
1.2. DEJAVNIKI, KI DOLOČAJO PREHODE V ODRASLOST	4
1.3. MODELI PREHODOV V ODRASLOST	6
2. IZ ŠOLSKIH KLOPI NA TRG DELA	7
2.1. NEKATERE ZNAČILNOSTI MLADIH NA TRGU DELA	8
2.1.1. Znanje je njihova glavna konkurenčna prednost.....	9
2.1.2. Pomanjkanje izkušenj pa glavna konkurenčna slabost	10
2.2. DEJAVNIKI, KI DOLOČAJO POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELA	11
2.2.1. Gospodarska gibanja	11
2.2.2. Demografska gibanja.....	12
2.2.3. Spremembe v izobraževalnih sistemih in podaljševanje izobraževanja.....	13
2.2.4. Povečevanje fleksibilnosti na trgih dela.....	14
2.2.5. Regulacija in politika zaposlovanja ter odnos socialnih partnerjev do zaposlovanja mladih.....	15
2.3. ANALIZA GIBANJA ZAPOSLENOSTI IN BREZPOSELNOSTI MLADIH V SLOVENIJI ZA OBDOBJE 1994-2004	16
2.3.1. Aktivnost in brezposelnost	16
2.3.2. Struktura registrirano brezposelnih mladih	18
2.3.3. Zaposlenost mladih	21
3. MED ODVISNOSTJO IN AVTONOMIJO	22
3.1. DEJAVNIKI PREHODA V SAMOSTOJNO GOSPODINJSTVO	22
3.2. KDAJ STRAN OD IZVORNE DRUŽINE ALI KO PTIČKI ODLETIJO	24
3.3. DESTINACIJA ODHODA: PRVO SAMOSTOJNO STANOVANJE.....	25
3.4. ANALIZA STANJA V SLOVENIJI	25
4. MLADI, DRUŽINA, STARŠEVSTVO	28
4.1. SPREMENJENA RAZMERJA ZASEBNOSTI IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA	28
4.1.1. Upadanje rodnosti	29
4.1.2. Odlaganje rojstev v poznejša leta.....	32
4.1.3. Vse več ljudi brez otrok	32
4.1.4. Naraščanje števila otrok, rojenih v izvenzakonskih zvezah.....	33
4.1.5. Manj porok, več kohabitacij in naraščanje povprečne starosti mladoporočencev	33
4.1.6. Naraščanje števila razvez	34
4.2. NOVE RAZSEŽNOSTI STARŠEVSTVA	35
4.2.1. Otrok: nosilec stroškov ali vir blaginje	35
4.2.2. Dejavniki odločanja za starševstvo	36
4.2.3. Lovljenje ravnotežja med delom in družino.....	37
4.2.4. Strategije načrtovanja družine	39
4.3. DRUŽINSKE USMERITVE MLADIH V SLOVENIJI	40
SKLEP.....	44
LITERATURA.....	46
VIRI.....	48
PRILOGE	

UVOD

*»Dni mojih lepši polovica kmalo,
mladosti leta! kmalo ste minule;
rodile ve ste meni cvetja malo,
še tega rožce so se koj osule,
le redko upa sonce je sijalo,
viharjov jeze so pogosto rjule;
mladost! vender po tvoji temni zarji
srce bridko zdihuje, Bog te obvarji!«*

(Slovo od mladosti, F. Prešeren)

S temi besedami naš veliki pesnik opisuje slovo od lastne mladosti, ki je bila očitno vse prej kot z rožicami postlana. Na srečo se večini izmed nas ni potrebno soočati s tako grenkimi spomini na obdobje, ki je velikokrat (upravičeno ali ne) označeno kot najlepši del posameznikovega življenja. In čeprav se zdi, da bi si nekateri nadvse želeli ostati večno mladi, je življenje dinamičen proces. Od nas pričakuje rast in razvoj. Tako za vsakogar slej ko prej nastopi trenutek, ko se je od mladosti treba posloviti in zapluti v nove, neznane vode. Uspešnost plovbe pa je v veliki meri odvisna od številnih dejavnikov, ki bi jih lahko postavili ob bok vremenskim razmeram na morju. Zapustimo sedaj svet prisposodob in si malce pogledjmo, o čem bo dejansko govora na naslednjih straneh.

Diplomsko delo se posveča tematiki, ki še posebej v zadnjem času buri duhove. Gre za t.i. prehod posameznika iz mladosti v odraslost. Ta proces je v pozni moderni doživel korenite spremembe in zavzel razsežnosti, ki zahtevajo interdisciplinaren pristop. Kaj se je zgodilo? Predvsem so se spremenili ustaljeni življenjskih poteki in opustile tradicionalne poti vstopanja v odraslost. Nekaj, kar je nekoč veljalo za vstopnico v odraslo življenje, pomeni danes veliko odgovornost, če ne že hudo breme. Tak primer je odločitev za starševstvo in oblikovanje lastne družine. Ni zanemarljivo, da tudi drugi atributi odraslosti, kot sta npr. konec šolanja in vstopanje v zaposlitev, doživljajo podobno odmikanje v pozna dvajseta ali celo zgodnja trideseta leta in s tem vse kasnejše ekonomsko osamosvajanje mladih. To je izrazito in posebej evropski problem, ki na teh prostorih upravičeno vzbuja zanimanje in tudi zaskrbljenost. Da pa se ne bi zdelo vse tako črno, je treba povedati, da ima zapoznelo stopanje v odraslost brez dvoma tudi nekaj pozitivnih učinkov. Eden izmed njih bi bil na primer ta, da ima posameznik v okviru podaljšanega moratorija mladosti na voljo čas za eksperimentiranje z možnimi bodočimi identitetami, ki jih lahko kasneje koristno uporabi v izbranem življenjskem vzorcu. In tako prihaja do zameglitve meja med mladostjo in odraslostjo, med pripravo na aktivno življenje in med samim aktivnim življenjem.

Ker je definicija pojma odraslosti kompleksna in ker je v praksi težko ugotoviti, kdaj nekdo dejansko postane odrasel, je uporaba besedne zveze »prehod v odraslost« bolj tehnične narave, zajema pa naslednje kritične in med seboj povezane dogodke (Jones, 2005, str. 9):

- konec rednega izobraževanja in začetek zaposlitve za polni delovni čas,
- odselitev od izvirne družine in vzpostavitev samostojnega gospodinjstva,
- oblikovanje partnerske skupnosti,
- starševstvo.

V skladu s to opredelitvijo je tudi diplomsko delo razdeljeno na več tematsko obarvanih poglavij. V prvem bomo osvetlili nekatere ključne spremembe, ki so se zgodile pri procesu prehoda iz mladosti v odraslost. Kot bomo videli, te niso potekale povsod istočasno in v enakem obsegu. Da bi lažje razumeli zakaj je temu tako, moramo natančneje preučiti dejavnike, ki vplivajo na prehode v odraslost. Eden izmed pomembnejših je vsekakor tip države blaginje, ki nam bo služil za konstrukcijo različnih modelov prehodov. Slednji bodo tudi rdeča nit celotnega besedila.

Prvi in morda najvažnejši korak mlade osebe na poti v odraslost je prehod na trg dela in doseganje ekonomske neodvisnosti. Ta proces si zaradi svoje zahtevnosti in povezanosti z ostalimi življenjskimi sferami, zasluži pozornost, kar je namen drugega poglavja. Pri tem ne moremo mimo konkurenčnih prednosti in slabosti mladih zaposlenecv ter analize dejavnikov, ki določajo njihov položaj na trgu dela. Na koncu sledi še pregled gibanja mladinske zaposlenosti in brezposelnosti v Sloveniji za obdobje 1994-2004.

Tretje poglavje se dotakne občutljivega prehoda iz družinskega gnezda v lastno gospodinjstvo. Opozorili bomo na težave mladih pri doseganju avtonomije na tem področju in se povprašali, kje tičijo razlogi za podaljšano bivanje pri starših. Ravno tako nas zanima destinacija odhoda mladih odraslih pri zapuščanju družinskega doma in seveda, analiza stanja v Sloveniji.

Ko so izpolnjeni nekateri ključni pogoji za doseganje ekonomsko-socialne neodvisnosti posameznika, lahko ta začne razmišljati o načrtovanju lastne družine. Kako privlačna se zdi ta ideja mladim danes, se sprašujemo v četrtem poglavju. Odkrivamo vzroke za spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja. Zanima nas, kateri so glavni motivi odločanja za starševstvo in kakšen pomen ima pri tem ekonomski vidik. Izpostavljamo težavnost usklajevanja plačanega dela in družinskih obveznosti, od česar je pomembno odvisen izbor strategije načrtovanja družine. Seveda nismo pozabili na družinske usmeritve mladih v Sloveniji.

Za konec sledi še sklep, kjer bomo strnili nekatere najpomembnejše ugotovitve našega raziskovanja.

1. MLADI ODRASLI MED IZBIRO IN OMEJITVAMI

Besedna zveza »mladi odrasli« se uporablja za opis obdobja, ki se je vrnilo med klasično mladost in odraslost. Za mlade odrasle je značilno, da so to ljudje, ki sicer kažejo številne znake

odraslosti, vendar očitno nimajo tistih (za družbo) bistvenih: bodisi da niso ekonomsko samostojni, niso zaposleni, bodisi nimajo lastne družine oz. otrok, ampak živijo kot otroci v izvorni družini in jih ekonomsko podpirajo starši ali družba. Status mladih odraslih torej pomeni na eni strani prekinitev s statusom mladostnika, na drugi strani pa zastoj v prehodu v odraslost.

1.1. NAJPREJ NEKAJ DEJSTEV

Pri nas, pa tudi v ostalih evropskih državah smo že nekaj časa priče zaznavanju naslednjih trendov (Ule, Kuhar, 2003, str. 63):

- Vse večji delež mladih se izobražuje vse dlje: v šole hodijo več let, kot so hodili mladi v preteklosti. Posledica podaljšane trajanja izobraževanja je poznejši vstop na trg dela. Za večino mladih je postalo praktično nemogoče, da bi prišli neposredno iz šole v službo.
- Na področju zaposlovanja se pojavljajo nove povezave med izobraževanjem, brezposelnostjo, vseživljenjskim učenjem in poudarkom na individualni samouresnitvi v poklicu.
- Mladi zapuščajo dom staršev vse pozneje; njihova ekonomsko-materialna, emocionalna in socialna odvisnost od staršev se s tem podaljšuje.
- Vse od poznih sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih let se dviguje povprečna starost žensk in moških ob (prvi) poroki.
- V porastu je tudi število samskih mladih in tistih, ki živijo v izvenzakonskih skupnostih (t.i. kohabitacijah).
- Ljudje so vse starejši ob rojstvu prvega in pogosto edinega otroka (če se zanj sploh odločijo!), čeprav začenjajo s spolnimi odnosi v zgodnjih letih.

Zgoraj naštetе spremembe se niso pojavile kar čez noč. So posledica dolgotrajnih družbenih procesov in lepo kažejo na dejstvo, da smo ljudje pomembno zaznamovani z ekonomskimi, socialnimi, kulturnimi in ostalimi okoliščinami, znotraj katerih se nahajamo. Pri tem igrajo veliko vlogo tudi institucionalni podporni sistemi (izobraževalni sistem, sistem socialnega varstva, prepustnost trga dela), ki mladim predstavljajo nekakšne orientacijske točke in ki pomembno strukturirajo prehode. Seveda se s tega vidika države med seboj precej razlikujejo.

Tabela 1: Predstave študentov ljubljanske univerze o starosti ob posameznih mejnikih odrasčanja

<i>Dogodek</i>	<i>povprečje dekleta</i>	<i>povprečje fantje</i>	<i>povprečje skupaj</i>
<i>končati šolanje</i>	25,0	25,7	25,3
<i>redno se zaposliti</i>	25,9	25,7	25,8
<i>odseliti se od doma</i>	24,8	25,3	25,4
<i>živeti s partnerjem</i>	25,9	27,0	26,7
<i>prvič postati starš</i>	28,7	29,6	29,2

Vir: Ule, Kuhar, 2003, str. 70.

Naj ponazorimo. Za mlade pred osemnajstim letom starosti je slika v praktično vseh evropskih državah naslednja: živijo v izvorni družini, redno obiskujejo šolo, niso zaposleni niti za polovični delovni čas, niso poročeni in ne živijo skupaj s partnerjem, nimajo otrok. Tudi po petintridesetem letu starosti je podoba videti spet zelo univerzalna: le malo odraslih se še redno šola ali živi v gospodinjstvu staršev. Večina izmed njih dela polni delovni čas, imajo lastno gospodinjstvo, živijo s partnerjem, visok delež pa tudi z vsaj enim otrokom. Kako pa je z vmesnim obdobjem? No, kljub temu, da se velik delež mladih ljudi do petintridesetega leta starosti odseli od doma, poroči in ima otroke, se njihove poti od začetne (življenje pri starših, brez otrok) pa do končne točke (otroci in poroka) zelo razlikujejo. In ravno to bo predmet našega proučevanja.

Za začetek nas zanima, zakaj se je v določeni državi ali skupini držav pojavil ravno obstoječi specifični vzorec prehoda v odraslost, kako so posamezni prehodi med seboj povezani ter kako se navezujejo na kulturnozgodovinsko realnost proučevane države. Odgovor bomo lažje razumeli, če se za trenutek zazremo v preteklost. Podobnosti v prehodih med posameznimi tipi držav namreč izhajajo iz zgodovinskih sprememb na ozemlju zahodne Evrope in Severne Amerike. Kaj se je zgodilo? Med drugim tole: ekspanzija srednjega in visokega izobraževanja, boj za enakopravnost žensk, naraščanje težav mladih na trgu dela, porast števila kohabitacij, poznejše poroke, pozno starševstvo, manj otrok. Omembe vredna so še dogajanja na mednarodnem ekonomskem prizorišču (globalizacija), za katerimi v glavnem stojijo potrebe multinacionalnih korporacij. Toliko o podobnostih. Kaj pa razlike? Te so predvsem rezultat nekaterih vplivov, ki pomembno določajo načine vedenja in delovanja ljudi.

1.2. DEJAVNIKI, KI DOLOČAJO PREHODE V ODRASLOST

Eden izmed dejavnikov, ki pomembno določa način prehoda iz mladosti v odraslost in ima hkrati globoke zgodovinske korenine, je *religija*. Tako vemo, da so bile npr. južne evropske države izpostavljene vplivom katolicizma, severne pa protestantizma. Omenjeno nedvomno predstavlja tehten razlog za razlike v vedenju posameznikov pri sprejemanju važnih življenjskih odločitev.

Naslednji pomembnejši dejavnik so prav gotovo *razmere na stanovanjskih trgih*. Če so cene nepremičnin razmeroma visoke glede na raven plač in če kronično primanjkuje najemniških stanovanj ali stanovanj, primernih za samske, mladi podaljšujejo bivanje pri starših. Vprašanje, ki se tukaj pojavlja je, ali je nizka ponudba tega tipa namestitve vzrok ali posledica nizkega povpraševanja. Kakorkoli že, cene in ponudba stanovanj se velikokrat bistveno razlikujejo že znotraj območja posamezne države.

Visoka brezposelnost, nizke plače, negotovost zaposlitve so naslednji razlogi, zaradi katerih mladi ostajajo živeti pri starših. Mlajši del populacije je namreč bistveno bolj izpostavljen povečanemu tveganju brezposelnosti in zaposlovanju na slabše plačanih delovnih mestih. To nas vodi do zaključka, da ekonomske razmere še kako vplivajo na izbiro posameznikov, kje in s kom bodo živeli. Po drugi strani pa bi bilo verjetno pretirano trditi, da so glavna gonilna sila vedenja mladih. Dokaz za to morda (spet) najdemo v razlikah med severom in jugom. Mladi na jugu se sicer res spopadajo s težavnejšimi razmerami na trgu dela (v primerjavi z njihovimi vrstniki na

severu), toda mnogi izmed njih se vendarle nahajajo v relativno stabilnih zaposlitvah in bi lahko živeli neodvisno, če bi tako želeli.

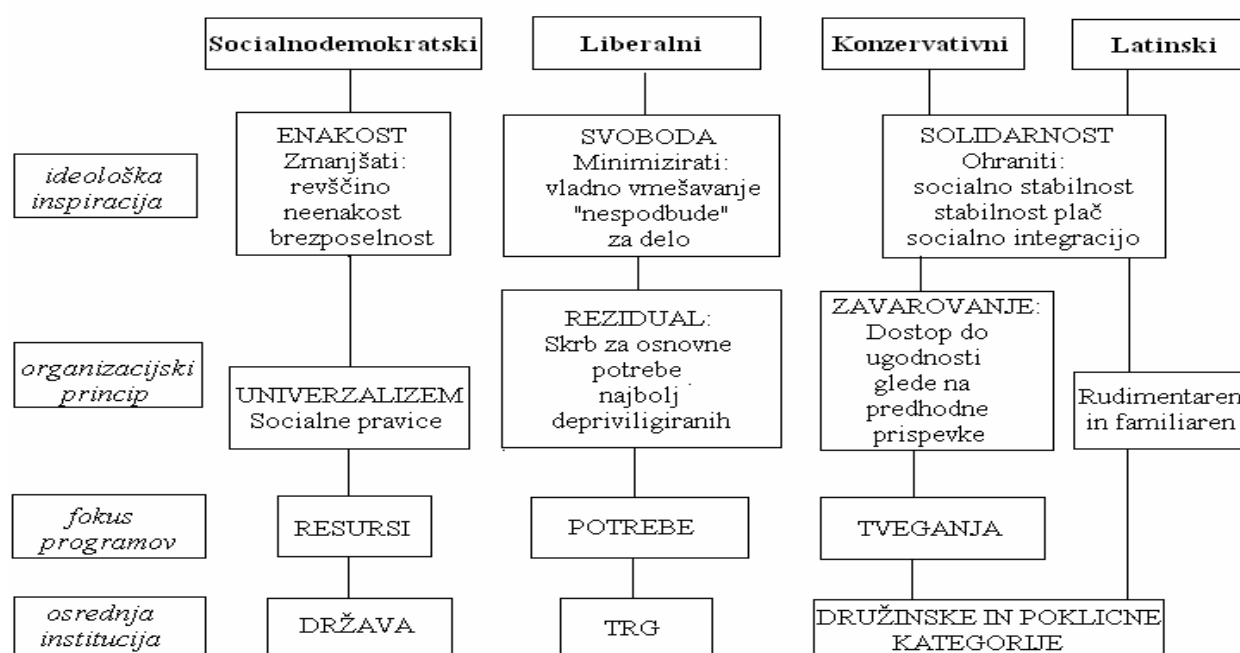
Izobraževalni sistem vpliva na vedenje mladih na številne načine. Dolgotrajno izobraževanje pomeni višjo možnost zaslužka v prihodnosti, kar posledično vodi do odlašanja s poroko in starševstvom ali do zavlačevanja z odhodom od doma, odvisno pač od dejavnikov kot so kulturne norme in univerzitetna lokacija. Veliko vlogo pri vsem tem igrajo tudi mehanizmi financiranja študentov v višjem izobraževanju.

Ko govorimo o oblikovanju družinskih aspiracij mladih, ne moremo mimo vpliva, ki ga imajo razne *ideologije in stereotipne predstave*. Njihova naloga je dajanje smernic o tem, kakšno je normalno, dostojno in spoštovanja vredno človeško življenje. Važna ideološka institucija, ki je v sodobnosti postala izjemno kompleksen koncept, je družina. Kaj se je zgodilo? Spremenila se je ideologija moderne nuklearne družine: patriarh je izgubil na moči; predpostavlja se (vsaj v teoriji) enakopravnost vseh družinskih članov. Mlade ženske delajo izven doma tudi v bolj tradicionalnih deželah. Njihove identitete niso vezane samo na skrb za dom in ostale družinske člane; že zato, ker je vzdrževanje sodobnega načina življenja drago in v večini primerov zahteva dva dohodka (Ule, Kuhar, 2003, str. 75). Skratka, osebna realizacija je postala pomembnejša od družinskega življenja.

Individualizacija je pojav, ki ima tako pozitivne kot negativne prizvoke. Po eni strani se povezuje s sebičnostjo, potrošništvom, in egoističnim obnašanjem, ki spodkopava družbeno solidarnost, po drugi strani pa je znanilec svobode, ki je temeljna in pozitivna vrednota. Današnje, moderne družbe se označujejo kot t.i. zamišljene skupnosti, ker ne temeljijo toliko na institucionaliziranih pravilih, normah in zakonih, temveč bolj na močni emocionalni želji po pripadanju skupnosti.

Še zadnji, vendar zato nič manj pomemben dejavnik, ki vpliva na zaporedje in hitrost prehodov iz mladosti v odraslost, so ukrepi *države blaginje*. Oznaka velja za tiste dežele, ki z javnimi ukrepi (npr. zdravstveno varstvo, izobraževalni programi, varnost dohodkov) zagotavljajo obstoj blaginje kot individualne pravice vseh državljanov. Z drugimi besedami: ekonomski resursi, moč in vplivi naj bi se porazdeljevali enakomerno med vse družbene razrede in regije ter na ta način spodbujali graditev bolj enakopravne družbe svobodnih in solidarnih posameznikov. Med značilnostmi organiziranja tovrstnih sistemov (prikazane so na Sliki 1) in obnašanjem mladih obstajajo določene povezave. Na primer, država blaginje v severni Evropi omogoča mladim, da kljub brezposelnosti ali slabše plačanemu delu živijo neodvisno. Ravno to je eden izmed razlogov, da se večina tamkajšnjih mladih odloči za odhod od doma že zelo zgodaj. Za slabše razvite evropske države blaginje pa je značilno, da je status tamkajšnjih mladih odraslih posledica pomanjkanja standardiziranih institucij, ki bi zagotavljale normalne prehode. Njihova uspešnost spopadanja s težavami pri prehodu, je torej v veliki meri odvisna od družinske podpore, medtem ko je položaj njihovih vrstnikov iz bolj liberalno usmerjenih držav odvisen predvsem od tega, kako nastopajo na različnih trgih.

Slika 1: Glavne značilnosti štirih tipov držav blaginje

Vir: Ule, Kuhar, 2003, str. 77.

Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da vrste režimov blaginje pomembno oblikujejo značilnosti prehodov v odraslost. Poleg tega pa nam v kombinaciji z družbenozgodovinskimi dejstvi (kulturne, geografske, politične razlike) določenega območja nudijo ustrezno podlago za izgradnjo osnovnih modelov prehodov v odraslost (Aassve et al., 2001, str. 2-3).

1.3. MODELI PREHODOV V ODRASLOST

V grobem se modeli prehodov iz mladosti v odraslost delijo na tri vrste:

- severnoevropski model-zanj je značilno, da mladi zgodaj zapustijo dom staršev, živijo skupaj v paru in pozno začnejo z družinskim življenjem;
- sredozemski model-zanj je značilno, da mladi ostajajo doma daljše obdobje; ko zapustijo dom staršev, se razmeroma hitro poročijo;
- britanski model-zanj je značilno daljše obdobje življenja s partnerjem, toda sorazmerno pozno rojevanje.

Najbolj preprosto osnovo za razlikovanje med modeli ponuja delitev na severne in južne (evropske) države, ki pa je nikakor ne smemo jemati strogo geografsko. V južnih državah (Italija, Španija, Portugalska ipd.) je pot v odraslost bolj uhojena in prehod bolj standardiziran, na severu (Danska, Nizozemska, Belgija ipd.) pa se pojavljajo številni prehodi s prav tako številnimi vmesnimi stopnjami. Seveda obstaja znotraj teh dveh skupin držav precej razlik glede razširjenosti kohabitacij, stopnje rodnosti, stopnje porok in povprečne starosti pri rojstvu prvega otroka. Vidni pa so naslednji vzorci (Ule, Kuhar, 2003, str. 77): v severnoevropskih državah je

več kohabitacij, manj porok, otroci se rojevajo kasneje, stopnja rodnosti se v nekaterih državah celo zvišuje. Kar se tiče življenjskih situacij mladih odraslih brez otrok, se ugotavlja, da so zelo raznolike: nekateri živijo s starši, nekateri sami, drugi v izvenzakonskih skupnostih ali v zakonski zvezi. Po rojstvu otrok prevladuje poroka, toda to ni univerzalno pravilo. V južni Evropi se po drugi strani ljudje poročajo bistveno prej, kohabitacije in samsko življenje se pojavljajo zelo redko, pari imajo razmeroma malo otrok, Življenjske situacije mladih odraslih niso tako raznolike kot na severu, do poroke ostajajo večinoma doma pri starših. Obstaja močna zveza med poroko in starševstvom, otroci uzrejo luč sveta kmalu po poroki. Prisotne so tudi velike razlike v starosti, pri kateri ljudje stopajo v starševstvo znotraj partnerstva, a te ne potekajo po črti sever-jug. Verjetno najbolj izrazita izmed vseh razlik pa zadeva področje doseganja ekonomske neodvisnosti, ki se mu bomo tudi najprej posvetili.

2. IZ ŠOLSKIH KLOPI NA TRG DELA

Znotraj dinamike prehodov mladih med različnimi statusi in položaji, ostaja eden izmed najzahtevnejših in ključnih prehodov prav prehod iz šolanja (izobraževanja) v svet dela, t.j. v svet bolj ali manj stabilne zaposlitve. Šele uspešen prehod v relativno stabilno zaposlitev namreč mlade¹ tudi dejansko postavi v položaj enakopravnih članov družbe, saj jim prav zaposlitev zagotavlja socialno-ekonomsko neodvisnost, hkrati pa jim daje možnost dolgoročnega načrtovanja življenja, poklicne poti, družine, bivalnih razmer in podobno. Dokler se mladi ljudje tudi ekonomsko ne osamosvojijo (kar je v sodobnih družbah mogoče le preko zaposlitve ali samozaposlitve), živijo še naprej neke vrste podaljšano otroštvo, v odvisnosti od izvirne družine in širše v odvisnosti od družbe (Črnak-Meglič et al., 2005, str.161). Z drugimi besedami, brezposelnost (še posebej dolgotrajna) pri mladih ni pomembna samo z vidika golega umeščanja v sistem dela (npr. vpliv brezposelnosti na oblikovanje odnosa do dela in delovne etike), ampak tudi z vidika razvoja negativnih psiholoških posledic (slaba samopodoba, občutek neobvladovanja življenja) in širših družbenih posledic (podaljševanje ekonomske in socialne odvisnosti, pozno osamosvajanje, prelaganje formacije lastne družine ipd.) (Kieselbach et al., 2004, str. 7-10).

Za nekatere mlade je sicer značilno, da že med šolanjem občasno prehajajo na sam trg dela in z njega preko npr. opravljanja delovne prakse in usposabljanja, opravljanja različnih občasnih honorarnih, pogodbenih ter sezonskih del. Vendar pa navkljub izkušnjam, ki si jih mladi pridobijo z opravljanjem tovrstnih del, še vedno ostaja dejanski prehod v bolj trajno zaposlitev pogosto težaven, kar dobro odražajo tudi stopnje mladinske brezposelnosti. Te so v vseh državah

¹ Ko govorimo o mladih na trgu dela, se za statistično prikazovanje podatkov v glavnem še vedno uporabljajo podatki za starostno kategorijo od 15 do 24 let (tudi pri podatkih, ki jih posreduje Evropski statistični urad, in v mednarodnih primerjavah). Ta, tradicionalna statistična opredelitev mladosti je bila določena z najnižjo starostjo, pri kateri oseba lahko zapusti obvezno šolanje in se zaposli oz. prijavi pri službah za zaposlovanje, na drugi strani pa z dokončanjem rednega šolanja na najvišji izobrazbeni stopnji. Taka zamejitev mladosti pa postaja z analitičnega vidika neustrezna za dejanski prikaz situacije mladih na trgu dela in to tako spodnja, še bolj pa zgornja starostna meja. (Črnak-Meglič et al., 2005, str.161). Zaradi podaljševanja šolanja namreč precejšen del mladih prehaja iz šolanja v zaposlitev šele po 24. letu. To še posebej velja za Slovenijo, saj se ugotavlja, da le nizek delež študentov dejansko konča študij v pričakovanih štirih letih in pol (Bevc, 2002, str. 6-7).

Evropske unije (v nadaljevanju EU) opazno višje od stopenj brezposelnosti v celotni delovni sili. Ravno zato ne preseneča, da je raziskovanju omenjenega pojava, že tradicionalno posvečene veliko pozornosti. Raziskovalci (npr. Müller, Shavit, Tame, 1998, str. 1-48 in Auf der Mauer et al., 2004, str. 24-32) v zadnjem desetletju ugotavljajo, da se prehodi iz šolanja v svet dela podaljšujejo in postajajo bolj kompleksni, pa tudi vse bolj diferencirani; pri mladih je dinamike prehodov v in iz zaposlitev (iz in v brezposelnost) bistveno več kot pri starejši delovni sili in to predvsem zaradi dejstva, da precej bolj pogosto opravljajo zaposlitve za določen in nepolni delovni čas. Tudi brezposelnost je za to populacijo izrazito bolj pogosta, vendar manj časa trajajoča kot pri starejši; zaradi sprememb v strukturi povpraševanja in zaradi povečevanja prožnosti trgov dela pa se izrazito spreminja struktura zaposlitvenih priložnosti. Eno izmed najbolj žgočih vprašanj je vezano na posledice zaposlovanja mladih v fleksibilnih oblikah zaposlitev. Še vedno namreč ni povsem jasno ali jih opravljanje začasnih in nepolnih zaposlitev postopoma vodi v polno vključenost na trg delovne sile ali pa gre pri opravljanju takšnih del za proces marginalizacije, ki mlado generacijo trajneje ločuje od starejše delovne sile, ki zaseda bolj ugodne (stabilne) zaposlitve in je bolj zavarovana. Vprašanje zaenkrat ostaja brez nedvoumnega odgovora, je pa še kako pomembno tudi za Slovenijo, kjer v situaciji relativno visoke rigidnosti trga dela, mladi predstavljajo tisti del delovne sile, ki je daleč najpogostejše zaposlen po pogodbah za določen čas (s katerimi si podjetja v pogojih visoko reguliranega trga zagotavljajo fleksibilnost).

Izraz mladinski trgi dela se je uveljavil za segment, v katerem je na eni strani zaloga mladih, ki iščejo prve zaposlitve, na drugi strani pa zaloga delovnih mest, ki so jih delodajalci pripravljene ponuditi mladim brez delovnih izkušenj. Če so bili mladinski trgi včasih relativno homogeni in so bili na ta način mladi v prehodu iz šolanja v podobnem položaju, pa se v zadnjem desetletju ugotavlja (Bradley, van Hoof, 2005, str. 244-247), da so ti segmenti notranje vse bolj diferencirani in da so mladi v zelo različnih položajih že pri vstopu na trg dela in pri prvih zaposlitvah (npr. konkurenca med tistimi, ki opravljajo občasna študentska dela in med iskalci prve zaposlitve, diferenciacija med mladimi, ki ostajajo v vzorcu opravljanja fleksibilnih, netrajnih oblik zaposlitev, in tistimi, ki jim uspe najti trajnejše zaposlitve, polarizacija glede zaposlitvenih priložnosti med mladimi, ki imajo uspešno dokončane višnje stopnje izobrazbe, in tistimi, ki so iz šolanja predčasno izpadli ali so dokončali le nižje stopnje). Prav mladinski trg dela je tisti, ki je najbolj in najhitreje izpostavljen različnim nihanjem in kjer so pritiski prožnosti in prilagodljivosti največji. Kljub vsaj delno reguliranemu prehodu iz šolanja v zaposlitev (vajeništvo, pripravništvo, stiki med šolami in potencialnimi delodajalci, poudarjeno poklicno usmerjanje), so mladi pogosto najmanj zaščiten del delovne sile.

2.1. NEKATERE ZNAČILNOSTI MLADIH NA TRGU DELA

Obstajajo nekatere splošne značilnosti mlade populacije, po katerih se ta razlikuje od ostalih kategorij na trgu dela, kar ima za posledico oblikovanje posebnega odnosa delodajalcev do te skupine ljudi. Tukaj gre na eni strani za objektivno določljive, t.j. dejanske značilnosti mladih (npr. sveže znanje, pomanjkanje delovnih izkušenj) in na drugi strani za t.i. mehke lastnosti, ki so odraz subjektivnih predstav delodajalcev. Tako je velikokrat možno zaslediti, da se mladim

pripisuje manjša odgovornost, nezrelost, neresnost, manjša pripadnost, nestalnost, nagnjenost k spreminjanju že utečenih praks in podobne lastnosti, zaradi česar predstavljajo (gledano s strani delodajalca) tvegano delovno silo. So pa tu še njihove pozitivne lastnosti, ki se jih nikakor ne sme zanemariti: večja inovativnost, prilagodljivost, večja dovzetnost za spremembe (za razliko od starejših delavcev), manjša zahtevnost, zaradi česar so velikokrat pripravljeni sprejeti slabše zaposlitve (manj zahtevne glede na njihovo izobrazbo, začasne ali delne zaposlitve, fizično naporno delo ali delo v slabših delovnih pogojih oz. bolj neugodnem delovnem času). Zgoraj naštetu predstavlja v razmerah vse večje fleksibilnosti trgov dela konkurenčno prednost mladih.

2.1.1. Znanje je njihova glavna konkurenčna prednost

Brez dvoma je izmed vseh že omenjenih prednosti mlade delovne sile njen glavni adut najnovejše in kompleksno znanje, pridobljeno v okviru izobraževalnega procesa. Vse hitrejši tehnološki cikli in zastarevanje proizvodnih tehnologij ter poslovnih procesov, zahtevajo nenehno izpopolnjevanje. Mladi so tu v prednosti pred tistimi, ki so iz izobraževanja izstopili že pred daljšim časom, kar pa ne pomeni, da je v današnjih, sodobnih družbah in ekonomijah, ki vse bolj temeljijo na znanju, formalna izobrazba (izražena s stopnjo in vrsto) že sama po sebi dovolj. Tako le-ta postaja nujni in ne več edini ter zadostni pogoj za zagotavljanje dobre zaposlitve. Posledica tega je, da zaradi podaljševanja izobraževanja oz. vse večjega deleža mladih, ki izobraževalni sistem zapuščajo šele po pridobljeni visokošolski izobrazbi, postaja konkurenca med visoko izobraženimi mladimi pri iskanju prve zaposlitve zelo ostra (Letno poročilo, 2005, str. 5) in veliko se jih mora soočati z brezposelnostjo ali sprejemanjem del, za katere je zahtevana nižja stopnja izobrazbe od tiste, ki so jo dejansko dosegli. Navzlic temu lahko še vedno mirno trdimo, da je pridobljeno sveže znanje na določenem poklicnem oz. profesionalnem področju prednost, ki jo imajo mlajši pred starejšimi kategorijami delovne sile. Seveda govorimo o tistih, ki so izobraževanje končali vsaj na srednji stopnji. T.i. osipniki (mladi, ki šolanje predčasno zapustijo) so namreč celo v slabšem položaju kot starejša delovna sila, ki lahko svojo pomanjkljivo izobrazbo vsaj delno kompenzira z delovno dobo, izkušnjami, pripadnostjo delodajalcu ipd. Poleg tega je visoko število mladih, ki zapuščajo šolo brez osnovnih kvalifikacij in sposobnosti, zaskrbljujoč znak, da izobraževalni sistemi ne dajejo vedno potrebnih osnov za vseživljenjsko učenje. Ravno iz tega razloga je problematiki osipništva v zadnjem desetletju tako znotraj držav članic EU kot tudi v Sloveniji, posvečene precej pozornosti (Komisija evropskih skupnosti, 2005, str. 6-8). Ta je usmerjena predvsem na zgodnje ugotavljanje in preprečevanje potencialnega osipa in formiranje različnih programov za populacijo, ki iz šolanja predčasno izpade.² Pri nas je sicer v primerjavi z ostalimi članicami EU ta problem nekoliko manj pereč, ga pa ne kaže zanemariti, saj je bilo med registrirano brezposelnimi osebami, starimi od 15 do 25 let

² Kot približek stopnji osipa uporablja Evropska komisija kazalec prezgodnjih šolskih izhodov, izračunan iz podatkov Anket o delovni sili (ADS), ki predstavlja delež populacije, stare od 18 do 24 let, ki je dosegel le nižjo srednjo izobrazbo ali manj (v Sloveniji so temu ekvivalent skrajšani poklicni programi ali osnovna šola ali manj) in ni v izobraževanju ali usposabljanju. Po podatkih Eurostata je bila leta 2002 povprečna stopnja osipa v državah EU (takratnih 15 držav) 19% populacije, stare od 18 do 24 let. Države z najvišjim deležem mladih, ki so predčasno zapustili izobraževanje so: Španija (29%), Italija (24%) in Portugalska s kar 46% (Labour force Survey, 2003, str. 30-31). Slovenija zaseda s svojimi 5% najnižjo pozicijo v primerjavi z vsemi članicami EU (Labour force Survey, 2003, str. 31).

v letu 2004 še vedno 36,6% (ali dobrih 7.500) oseb, ki so imele dokončan le skrajšani poklicni tečaj, osnovno šolo ali niti te ne (Spodbujanje zaposlovanja mladih na trgu dela, 2005, str. 121).

Govorili smo že o znanju, kot glavni konkurenčni prednosti mladih, sedaj pa povejmo še nekaj o ostalih spretnostih in kompetencah s katerimi se lahko ponaša posameznik. Prav te namreč velikokrat odigrajo ključno vlogo pri izboru ustrezne osebe za zasedbo določenega delovnega mesta. Gre za večšine, kot je npr. aktivno znanje tujih jezikov, uporaba računalnika in različnih računalniških aplikacij, komunikacijske spretnosti, sposobnost iskanja in ustrezne uporabe informacij, uporaba interneta, delo v skupinah, projektno delo ipd. Načini, na katere mladi lahko pridobijo te spretnosti so različni. Nekaj jih zagotovo usvojijo skozi sam izobraževalni proces, pomemben preostali del pa so posledica socializacije in različnih izkušenj, ki jih pridobijo (ali tudi ne) v času odraščanja in osebnostnega formiranja. Sem spadajo npr. potovanja, spoznavanje drugih kultur, srečevanje z drugačnostjo, uporaba sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij, socialne veščine in še bi lahko naštevali. V tem kontekstu govorijo raziskovalci (npr. Bradley, van Hoof, 2005, str. 249-251 in Sisson et al., 1999, str. 113-116) o t.i. polarizaciji mladih na »zmagovalce« in »poražence« na trgu delovne sile, pri čemer je pomembna ločnica med tema kategorijama prav socialno-kulturni kapital. Med »zmagovalci« se tako znajdejo predvsem mladi, ki izhajajo iz družin srednjih slojev in so dobro izobraženi, prilagodljivi, komunikativni, razgledani ter imajo različne mednarodne izkušnje (potovanja, študij). Med »poražence« pa se največkrat uvrščajo tisti mladi, ki prihajajo iz tradicionalnih delavskih družin, s sorazmerno tradicionalnimi vrednotami, so kvalificirani v delavskih poklicih in izobraževanje le redko nadaljujejo na višji oz. visoki stopnji, so manj prilagodljivi in imajo pomanjkljivo razvite komunikacijske sposobnosti.

2.1.2. Pomanjkanje izkušenj pa glavna konkurenčna slabost

Kot glavno konkurenčno slabost mlade delovne sile se vselej navaja pomanjkanje delovnih izkušenj. Le delovne izkušnje lahko namreč izobrazbi dajo tudi konkretno uporabno vrednost. Poleg tega lahko delodajalci iz delovne zgodovine (kariere) posameznika ugotavljajo veliko za njih uporabnih stvari. Sklepajo lahko o določenih lastnostih osebe kot so npr. stalnost, poklicna formiranost, pripadnost, dejanska usposobljenost za določeno vrsto dela ipd. Res je sicer, da pogosto tudi mladi, ki iščejo svoje prve zaposlitve, niso povsem brez delovnih izkušenj. Vsaj nekaj si jih lahko namreč pridobijo med počitniškim delom in opravljanjem različnih študentskih del ter skozi delovne prakse med samim šolanjem, vendar tovrstne izkušnje največkrat niso vezane na poklicno področje, za katero so se izobraževali in v katerem iščejo zaposlitev. Te, t.i. netipične delovne izkušnje lahko postanejo problematične tudi za tiste mlade, ki ne uspejo najti zaposlitve na področju, za katerega so se šolali in zato dalj časa opravljajo različna začasna in priložnostna dela ali imajo med zaposlitvami daljša obdobja brezposelnosti (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 166).

Kako pa je s pomenom, ki ga delodajalci pri zaposlovanju pripisujejo delovnim izkušnjam? Ta je v različnih evropskih državah različen: v nekaterih kot ključno merilo pri zaposlovanju mladih izpostavljajo stopnjo in vrsto izobrazbe (npr. v Belgiji, na Irskem, v Franciji in Nemčiji),

medtem ko so drugod delovne izkušnje pomembne vsaj toliko kot izobrazba, če ne še bolj (npr. v Veliki Britaniji, v južneevropskih državah). Raziskovalci s tega področja razlike v pomenu, pripisanem delovnim izkušnjam pojasnjujejo s strukturo nacionalnih sistemov izobraževanja in usposabljanja ter s sistemskimi povezavami med izobraževalno in delovno sfero (Smyth et al., 2001, str. 23). V državah, kjer je izobraževanje bolj splošno naravnano in delodajalci nimajo vpliva na oblikovanje izobraževalnih programov in neposredno zagotavljanje različnih vrst usposabljanja med šolanjem, je pomen delovnih izkušenj zelo poudarjen. Po drugi strani pa so v državah z močnim poklicnim in strokovnim izobraževanjem in dolgoletno vključenostjo delodajalcev v oblikovanje in izvajanje programov za usposabljanje, slednji veliko bolj pripravljeni zaposlovati mlade po končanem šolanju. V Sloveniji so se s strani delodajalcev pogosto pojavljale kritike na račun izobraževalnega sistema pri nas. Te so se nanašale predvsem na usposobljenost mladih, ki končajo poklicne in strokovne programe in so kasneje postale izhodišče za reformo poklicnega in strokovnega izobraževanja v drugi polovici devetdesetih let. Po tej reformi so slovenski delodajalci sistematično vključeni tako v pripravo poklicnih in strokovnih programov kot v praktično usposabljanje mladih. Kar se tiče vrednotenja delovnih izkušenj na naših prostorih, lahko rečemo, da je bilo v preteklih desetletjih zelo visoko (pogosto toliko ali celo bolj kot vrednost formalne izobrazbe; leta izkušenj so jo lahko delno zamenjevala), v tranzicijskem obdobju pa se zdi, da so izkušnje vendarle nekoliko izgubile na pomenu. Analize slovenskega Zavoda za zaposlovanje kažejo, da delodajalci v povprečju pri slabi polovici povpraševanja (v 46,2% primerov) delovne izkušnje določajo kot najpomembnejši dodatni pogoj za zaposlitev, takoj za izobrazbo (Verša, 2003, str. 12). Pogosto navedena dodatna pogoja za zaposlitev sta še znanje računalništva (v povprečju v 17,2% primerov) in znanje tujega jezika (v povprečju v 13,8% primerov).

2.2. DEJAVNIKI, KI DOLOČAJO POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELA

Na gibanje mladinske brezposelnosti in zaposlovanja vplivajo številne, med seboj prepletene in kompleksne okoliščine, trendi in regulativni posegi. Vse naštetu se delno odraža v kakovosti (izobrazbeni in kvalifikacijski strukturi) in obsegu ponudbe mladih, delno pa v povpraševanju po njihovem delu ali v načinu regulacije srečevanja ponudbe in povpraševanja (ukrepi aktivne politike zaposlovanja in ukrepi za spodbujanje zaposlovanja mladih). Izmed različnih dejavnikov, ki vplivajo na položaj mladih na trgu dela (tako v Sloveniji kot tudi v ostalih evropskih državah), velja izpostaviti predvsem naslednje:

2.2.1. Gospodarska gibanja

Dobro znano dejstvo je, da so gibanja na trgu dela podvržena dogajanju na trgih kapitala, blaga in storitev. Ta povezanost z ekonomskimi cikli, tokovi in nihanji, ki je še posebej izrazita pri zaposlovanju mladih, je najbolj razvidna v obdobjih gospodarske recesije. Takrat utrpijo največ posledic prav tisti, ki šele vstopajo v sistem zaposlovanja in kot vemo, so to največkrat mladi po končanem šolanju ter tisti, zaposleni po pogodbah za določen čas. Lepa ilustracija te trditve so zaposlitvene razmere v Sloveniji v prvi polovici devetdesetih let, ko so se podjetja poleg ekonomske krize in iskanja novih trgov za svoje proizvode in storitve, soočala še z notranjim

prestrukturiranjem in presežki delovne sile. Novega zaposlovanja skorajda ni bilo, zaradi česar se je brezposelnost mladih skokovito povečala. Leta 1993, ko je bila gospodarska kriza v Sloveniji najhujša, je znašala stopnja brezposelnosti v celotni aktivni populaciji 9,1% (kar predstavlja najvišjo stopnjo brezposelnosti v Sloveniji doslej), stopnja brezposelnosti mladih (15 do 24 let) pa kar 24,2%, kar je več kot dva in pol krat več kot v celotni populaciji (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 168).³ Treba je upoštevati, da so pritoki mladih po končanem šolanju na trg dela precejšnji in predvsem od gospodarskih gibanj ter ciklov je odvisno, kako hitro lahko ta trg novo delovno silo absorbira. Prav tako pa je za zaposlovanje mladih pomembno tudi, ali obstajajo na lokalnih in regionalnih trgih dela določena strukturna (predvsem izobrazbena) neskladja med ponudbo in povpraševanjem po delu ter kako mladi ta neskladja zapolnjujejo.

2.2.2. Demografska gibanja

Upadanje rodnosti v Evropi je že dolgotrajen trend, ki ob hkratnem podaljševanju življenjske dobe vodi v staranje prebivalstev v vseh evropskih državah, pri čemer ni izjema niti Slovenija. Še več, napovedi kažejo, da sodimo med s staranjem populacije najbolj ogrožene evropske države. Stagniranje in zmanjševanje deleža mladih v celotnem prebivalstvu neizogibno vpliva na številčno zmanjševanje skupine delovno sposobnega prebivalstva, pa tudi na staranje samega aktivnega prebivalstva⁴ (k čemur dodatno pripomore podaljševanje delovne dobe). Po nekaterih demografskih napovedih (ki predpostavljajo konstantno rodnost, smrtnost in selitve) sodeč, naj bi se v Sloveniji skupina delovno sposobnega prebivalstva, starega od 15 do 64 let, med letoma 2006 in 2041 zmanjšala za 10,46%. Potrebno se je zavedati, da lahko naraščajoči demografski problemi in motnje v reprodukciji prebivalstva privedejo do resnega pomanjkanja delovne sile že v času enega do dveh desetletij (Malačič, 2006, str. 290). Kot kaže se torej reševanja te problematike, kljub trenutno dosledni in omejujoči politiki do priseljevanja, v prihodnosti vendarle ne bo mogoče lotevati brez selektivnega uvoza delovne sile.

Manjši deleži mladih v populaciji posledično pomenijo tudi njihov manjši pritok na trg dela, kar naj bi imelo za rezultat postopno zniževanje stopenj mladinske brezposelnosti. Seveda to velja le do določene mere, saj lahko strukturna neskladja na trgu pripeljejo do razmer, ko bo v nekaterih segmentih primanjkovalo delovne sile, v drugih pa bo ponudba še vedno relativno visoka. Pričakovati pa je možno tudi izboljššan odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih, saj le-ti v razmerah prihajajočega pomanjkanja delovne sile predstavljajo naložbo v prihodnost.

³ Navedene stopnje brezposelnosti in stopnje aktivnosti so izračunane iz anket o delovni sili (ADS). Ti podatki so tudi mednarodno primerljivi, saj so pridobljeni s standardiziranimi anketami in temeljijo na isti metodologiji kot v ostalih državah. Stopnje brezposelnosti, izračunane iz registrskih podatkov (te zajemajo registrirano brezposelne in delovno aktivne osebe zabeležene v različnih administrativnih registrih), so v Sloveniji konstantno višje od stopenj, izračunanih iz ADS, kar najverjetneje odraža podcenjenost delovne aktivnosti in precenjenost brezposelnosti v registrskih virih (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 168).

⁴ Ena izmed definicij aktivnega prebivalstva je, da so to vse osebe, ki pomenijo delovno silo za proizvodnjo dobrin in opravljanje storitev, ne glede na to ali so zaposlene ali brezposelne. Pri tem je upoštevana proizvodnja, ki spada v okvir Sistema nacionalnih računov (SNA) in se uporablja za preskrbo drugih proizvodnih enot in za končno porabo. Gospodinjstva proizvodnja načeloma ne spada v to kategorijo, razen če ni količinsko dovolj pomembna (Malačič, 2006, str. 22).

2.2.3. Spremembe v izobraževalnih sistemih in podaljševanje izobraževanja

Naraščajoči pomen izobrazbe (znanja) in usposobljenosti na trgu dela je odigral ključno vlogo pri podaljševanju izobraževanja mladih. Na eni strani je to posledica izobraževalne politike, ki zaradi izboljševanja izobrazbene strukture v populaciji in preprečevanja strukturnih neskladij na trgu dela spodbuja mladino, da ostaja v izobraževanju oz. ga nadaljuje na višji stopnji. Na drugi strani pa gre prav gotovo za zviševanje izobrazbenih aspiracij med mladimi (in njihovimi starši) zaradi upada zaposlitvenih priložnosti na dnu mladinskega trga dela (predvsem v tradicionalnih delavskih poklicih) in zaradi pričakovanja, da jim bo višja izobrazba omogočila pridobitev boljšega položaja na trgu. Velikokrat se tudi dogaja, da se mladi odločijo za nadaljevanje šolanja le iz razloga, da se izognejo zelo verjetni brezposelnosti v neugodnih ekonomskih razmerah. Z upoštevanjem vseh naštetih dejavnikov je tako mogoče razložiti izjemen porast števila študentov na višjih in visokošolskih programih v Sloveniji od začetka devetdesetih let dalje.

Natančen statistični pregled števila vpisanih študentov v prve letnike na vseh visokih šolah v Sloveniji je pokazal, da smo po letu 2003 že presegli 60% vpis vsakoletne generacije na visoke in višje šole, kar je tudi za države EU zelo velik dosežek. Še leta 1991 je bil delež oseb v starosti od 19 do 23 let, vključenih v visokošolsko strokovno in univerzitetno dodiplomsko izobraževanje, med vsemi osebami v tej starostni skupini 18,1%, leta 1998 34%, leta 2000 37,7%, leta 2003 pa že 42,2% (Verša, Spruk, 2004, str. 4). Narašča tudi število mladih diplomantov, ki uspešno končajo izobraževanje na terciarni stopnji: samo med letoma 2001 in 2003 je število diplomantov naraslo za 20,3%, med letoma 1995 in 2003 pa kar za 191,7% (Verša, Spruk, 2004, str. 4).⁵ Glede vpisa smo torej dosegli zavidljivo raven, glede diplomiranih študentov pa žal še ne. Ob interpretaciji teh podatkov gre opozoriti še na dejstvo, da obstajajo relativno največji primanjkljaji diplomantov na področjih naravoslovja, matematike in računalništva, zdravstva in sociale ter umetnosti in humanistike. Na drugi strani pa beležimo relativno največje presežke na področjih storitev, kmetijstva in veterine, družbenih, poslovnih ved in prava ter na področju tehnike, proizvodne tehnologije in gradbeništva. Posebej opazno je slovensko razmerje med diplomanti družboslovnih, pravnih in ekonomskih ved na eni in diplomanti naravoslovnih ved na drugi strani, ki znaša 10,67. Vse države petnajsterice z izjemo Nizozemske, Irske in Portugalske imajo to razmerje manjše od 5. Če v omenjenem razmerju upoštevamo še diplomante tehničnih strok, se državam petnajsterice nekoliko bolj približamo, vendar stanje še zdaleč ni zadovoljivo. Ta odstopanja je mogoče pojasnjevati predvsem z gospodarsko-razvojnimi dejavniki, kot sta kriza tradicionalnih industrijskih proizvodenj in širjenje storitvenega sektorja, pa tudi s socialno-političnimi, kot so tradicija, popularizacija posameznih poklicev in strok, kakovost izvajanja predmetov v osnovnih in srednjih šolah, vrednotenje posameznih poklicev, plačni sistem, vlaganja v razvoj posameznih dejavnosti ipd.

⁵ Spodbujanje vključenosti v izobraževanje in dviga izobrazbene ravni prebivalstva se kaže tudi v spremembi izobrazbene strukture v slovenski populaciji. Tako je imelo po podatkih popisa prebivalstva Slovenije med prebivalci, starimi 15 let in več, leta 1991 4,3% prebivalstva terciarno izobrazbo, leta 2002 pa se je ta delež dvignil na 7,9%. Po podatkih ADS za drugo četrtletje 2003 je bilo med delovno aktivnimi (zaposleni, samozaposleni in pomagajoči družinski člani) 11,1% oseb z visoko strokovno ali univerzitetno izobrazbo (Verša, Spruk, 2004, str. 24).

2.2.4. Povečevanje fleksibilnosti na trgih dela

Številni strokovnjaki se že nekaj časa ubadajo z opazovanjem sprememb v vzorcih aktivnosti mladih, ki se najbolj očitno kažejo v povečevanju dinamike prehodov med šolanjem, brezposelnostjo in zaposlenostjo (v različnih zaporedjih) ter povečevanju fleksibilnosti zaposlitev. To dogajanje je v tesni povezanosti s spremembami na trgih dela, ki so posledica globalizacije, pospešenega tehnološkega razvoja, pritiska na produktivnost in nenazadnje, povečane potrebe po fleksibilnosti delovne sile. Za mlade, ki na novo vstopajo na trg dela oz. zaposlitve, je veliko verjetneje, da jih bodo zajeli novi zaposlitveni vzorci, pomanjkanje delovnih mest in brezposelnost, kot za delavce, ki so na trgu dlje časa. Ti (mladi) se tako že na samem začetku soočajo z močno spremenjeno strukturo zaposlitvenih možnosti, kar ima za posledico predvsem večanje deleža manj varnih zaposlitev, še posebej tistih za krajši in določen delovni čas. Tovrstne zaposlitve so se v začetku devetdesetih let zelo razširile tudi v Sloveniji, medtem ko so zaposlitve za nepolni delovni čas še vedno precej manj pogoste kot v drugih državah EU. Kakorkoli že, zdi se, da so prav manj varne zaposlitve glavna perspektiva za prihodnjo rast zaposlenosti in zniževanje brezposelnosti ter vsaj delno integracijo mladih posameznikov v zaposlitev (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 172).

Na tem mestu je treba pripomniti, da je študentsko delo v zadnjih desetletjih v nekaterih evropskih državah (vključno s Slovenijo), doživelo velikanski razmah. Posledica tega je nastanek novega, specifičnega segmenta delovne sile, po katerem vlada med delodajalci precejšnje povpraševanje. Regulacija študentskega dela pri nas je namreč dokaj liberalna in omogoča sorazmerno širok obseg tovrstnega zaposlovanja, ki je za delodajalce ne le daleč najcenejša oblika angažiranja delovne sile, ampak imajo do nje tudi najmanj obveznosti. O naraščanju takšnega načina zaposlovanja lahko posredno sklepamo iz podatkov o povečanju števila študentskih servisov: kot navaja Verša (2003, str. 3), je bilo v letu 1999 za posredovanje študentskega in dijaškega dela v Sloveniji registriranih 45 poslovnih subjektov, leta 2002 pa je imelo koncesijo za posredovanje študentskega in dijaškega dela že 81 poslovnih subjektov v 176 poslovalnicah. Raziskava Evroštudent 2005 pa je pokazala, da v Sloveniji delata kar dve tretjini (66%) vseh študentov in da 26% izmed njih (približno 16.300 študentov) zasluži več kot 230 evrov mesečno. Delež dohodka, ki si ga naši študenti zagotavljajo s plačanim delom (74%), je najvišji med državami, vključenimi v omenjeno raziskavo. Najbližji po tem pokazatelju sta nam Irska (72%) in Španija (70%). Študentsko delo torej predstavlja mladim pomemben vir zaslužka, kar igra ob podaljševanju trajanja šolanja in tudi siceršnji odvisnosti od staršev zelo veliko vlogo. Je pa ta način zaposlitve tudi nezanemarljiv izvor delovnih izkušenj, čeprav so običajno študentska dela koncentrirana v segmentih kjer gre za delo v neugodnem delovnem času ali ob koncih tedna oziroma tudi za dela, ki so fizično naporna. Dobro izobrazena, fleksibilna in relativno poceni študentska delovna sila je v marsičem že postala konkurenčna drugim kategorijam delovne sile, še posebej mladim, ki iščejo redne zaposlitve. Dogaja se namreč, da delodajalci svoje potrebe po delovni sili t.i. sekundarnega segmenta vse pogosteje zapolnjujejo s študentsko delovno silo, kar pa ima lahko za posledico večjo brezposelnost med mladimi (še posebej nižje in srednje izobraženimi), ki se po šolanju brezpogojno znajdejo na trgu dela.

Polarizacija zaposlitvenih možnosti ter splošno pomanjkanje stabilnih zaposlitev za mlade nasplo, pomenita občutno povečanje negotovosti pri prehodu iz šolanja v zaposlitev. Mnogi strokovnjaki so zaradi tega mnenja, da pogosta podzaposlenost nekaterih skupin mladih skriva v sebi potencialno nevarnost, da bodo vse večje skupine te populacije tudi kasneje ohranile nizke stopnje udeležbe v zaposlitvi ter da se bodo obdobja pogostih brezposelnosti nadaljevala skozi vso njihovo delovno kariero in s tem povzročila marginalizacijo in visoko stopnjo socialne negotovosti teh skupin.

2.2.5. Regulacija in politika zaposlovanja ter odnos socialnih partnerjev do zaposlovanja mladih

Uspešnost vključevanja mladih v zaposlovanje je v veliki meri odvisna od institucionalizacije določenih zakonskih in kolektivnih predpisov. Ta proces zahteva sodelovanje delodajalcev, sindikatov in države. Slednja lahko s paleto ukrepov (kot je npr. regulacija izobraževalnih možnosti in prehodov med različnimi vrstami izobraževanja, štipendijska politika, spodbujanje povezovanja šol in delodajalcev, omogočanje kombiniranja šolanja in dela, praktično usposabljanje mladih ipd.) ureja prehode iz šolanja v zaposlitev. Ravno tako pomemben mehanizem spodbujanja zaposlovanja mladih oz. preprečevanja njihove dolgotrajne brezposelnosti predstavljajo programi aktivne politike zaposlovanja. V strategijah zaposlovanja na ravni EU kot tudi v politikah posameznih držav članic, je še posebej veliko pozornosti namenjene problematiki pomanjkljivo izobraženih in dolgotrajno brezposelnih mladih. V zadnjem času pa je mogoče zaslediti tudi dajanje večjega poudarka dejavnosti poklicne orientacije in zaposlitvenega svetovanja za mlade.

Prvi program zaposlovanja v Sloveniji, ki je bil namenjen izključno mladim iskalcem prve zaposlitve, zasledimo leta 1991. Šlo je za sofinanciranje dela plače pripravnikov, s čimer naj bi Zavod za zaposlovanje spodbudil delodajalce, da so vsaj za določen čas zaposlovali mlade v obdobju, ko je bilo sicer novo zaposlovanje skoraj povsem zaustavljeno. Sklicujoč se na podatke Zavoda za zaposlovanje je bilo tako leta 1993 kar 88% vseh prvih zaposlitev mladih izpeljanih s pomočjo ukrepa sofinanciranja pripravništva (Letno poročilo 1996, 1997, str. 67). Ukrep je bil v sredini devetdesetih let uporabljan vse bolj selektivno, konec leta 1996 pa dokončno opuščen, ker je bilo ocenjeno, da zanj ni več potrebe (začela se je rast zaposlovanja).⁶ V zadnjih nekaj letih je bil program sofinanciranja pripravništva ponovno selektivno uporabljen in sicer za zaposlovanje mladih v regijah z nadpovprečnimi stopnjami brezposelnosti.⁷ V Sloveniji poznamo še program, namenjen socialnemu vključevanju mladih osipnikov, imenovan Projektno učenje za mlade in nekatere programe poklicnega informiranja ter svetovanja. Se pa imajo mladi možnost vključiti tudi v različne programe zaposlovanja, ki so sicer namenjeni brezposelnim

⁶ Po končanem pripravništvu je zaposlitev obdržalo sorazmerno nizko število mladih. Leta 1993 je, na primer, zaposlitev po končanem subvencioniranem pripravništvu, obdržalo le 24% mladih, kasneje (ko je bil program uporabljen bolj selektivno) pa več; leta 1995 54% ter leta 1996 56% (Letno poročilo 1996, 1997, str. 67). Čeprav so bili, še posebej na začetku, izraziti tudi negativni stranski učinki, pa je Zavod za zaposlovanje ocenil, da je bil ukrep vseeno uspešen, saj so si mladi ljudje, tudi če niso ostali v zaposlitvi, pridobili pomembne delovne izkušnje, ki so jim olajšale iskanje bodoče zaposlitve.

⁷ Leta 2004 je bilo tako v program, ki je imel naziv »Program za spodbujanje novih zaposlitev iskalcev prve zaposlitve« vključenih 823 mladih (Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2005, 2005, str. 6).

osebam nasploh. Omeniti velja še programe podpore za načrtovanje poklicne poti, klube za iskanje zaposlitve, programe za pridobivanje dodatnih znanj in spretnosti, program usposabljanja na delovnem mestu, program 10.000 (vključitev vanj omogoča brezposelnim osebam dokončanje šolanja, ki so ga predčasno zapustili, z namenom, da bi si tako izboljšali zaposlitvene možnosti) in lokalne zaposlitvene programe, vključno z javnimi deli.

Nazadnje je potrebno izpostaviti še vlogo, ki jo imajo pri lajšanju prehodov mladih v zaposlitev socialni partnerji, predvsem delodajalci. Izkušnje kažejo, da so v državah, kjer je vpetost slednjih v sisteme izobraževanja, usposabljanja in lajšanja prehodov v zaposlitev (npr. preko vajeništva, praktičnega usposabljanja, zagotavljanja pridobivanja izkušenj ipd.) velika (npr. v Nemčiji, Avstriji in na Nizozemskem), stopnje brezposelnosti mladih pomembno nižje kot v državah, kjer je tovrstno sodelovanje slabše. Splošno prevladujoče stališče delodajalcev do zaposlovanja mladih je zato velikega pomena, eno izmed prioritet pa bi morala predstavljati tudi krepitev sodelovanja med lokalnimi udeleženci in spodbujanje njihovih povezav v lokalne mreže (lokalna partnerstva javnih zavodov, nevladnih organizacij, zasebnih iniciativ in delodajalcev). Lokalne skupnosti lahko na ta način odigrajo vlogo osrednjega povezovalca in spodbujevalca različnih partnerstev, hkrati pa nemalokrat tudi same (v vlogi delodajalca) nudijo možnost opravljanja delovnih praks in zaposlitev. Doslej se je že izkazalo, da so programi in ukrepi zaposlovanja, namenjeni mladim, najučinkovitejši prav, kadar izhajajo iz lokalnih potreb in pri njihovem oblikovanju sodelujejo med seboj povezani lokalni akterji (Črnak-Meglič, 2005, str. 176).

2.3. ANALIZA GIBANJA ZAPOSLENOSTI IN BREZPOSELNOSTI MLADIH V SLOVENIJI ZA OBDOBJE 1994-2004

2.3.1. Aktivnost in brezposelnost

V Sloveniji smo bili na začetku devetdesetih let priče precejšnjemu upadu stopnje aktivnosti⁸ v celotni populaciji in to predvsem na račun rednega in zgodnjega upokojevanja, s katerim so podjetja reševala problematiko velikega števila presežnih delavcev. Nekaj let kasneje se je aktivnost v populaciji spet zvišala (z vmesnimi nihanji navzgor in navzdol), ponovno povečanje pa je zaslediti leta 2004, ko je ta kazalec znašal 59%. Kot je možno razbrati iz podatkov v Tabeli 2, je stopnja aktivnosti v populaciji mladih (15 do 24 let), upadla bolj kot splošna stopnja aktivnosti in se je nekoliko dvignila šele v letu 2004, vendar tudi takrat ni dosegla ravni iz leta 1993. S čim je mogoče pojasniti tolikšen upad v stopnji aktivnosti mladih? V precejšnji meri je to posledica podaljševanja izobraževanja in pa tudi dejstva, da je visokošolsko izobraževanje v Sloveniji relativno dolgotrajno, večina študentov pa si ga s pavziranjem in ponavljanjem letnikov še dodatno podaljša.⁹ Najbolj dramatično je stopnja aktivnosti pri nas upadla med mladimi ženskami, saj je še leta 2003 znašala 29% in se nato v naslednjem letu dvignila na 35,7%. Na tem mestu je treba dodati, da je stopnja aktivnosti mladih žensk konstantno nižja od stopnje

⁸ Stopnja aktivnosti nam pove, kolikšen delež delovno sposobnega prebivalstva (osebe, stare 15 let in več) se aktivno pojavlja na trgu dela, bodisi na način, da opravljajo delo za plačilo (zaposleni, samozaposleni) ali pa ga želijo opravljati in ga aktivno iščejo (brezposelni).

⁹ Trajanje univerzitetnih študijskih programov naj bi se s prenovljenimi programi v okviru t.i. bolonjskega procesa nekoliko skrajšalo.

aktivnosti za mlade moške. Možne vzroke za nastalo razliko je treba iskati v dejstvu, da mlade ženske ostajajo v izobraževanju dlje kot mladi moški, manj pogosto kombinirajo delo in izobraževanje, zelo verjetno pa je tudi, da na odložen vstop na trg dela vpliva morebitna odločitev za materinstvo v času študija.

Tabela 2: Stopnje aktivnosti in stopnje brezposelnosti za celotno populacijo in med mladimi (15-24 let), po spolu za Slovenijo, podatki ADS

Leto	Stopnja aktivnosti v celotni populaciji			Stopnja aktivnosti v populaciji 15-24 let			Stopnja brezposelnosti v celotni populaciji			Stopnja brezposelnosti v populaciji 15-24 let		
	Vsi	M	Ž	Vsi	M	Ž	Vsi	M	Ž	Vsi	M	Ž
1993	57,7	*	*	41,6	*	*	9,1	9,9	8,3	24,2	*	*
1994	*	*	*	*	*	*	9,0	9,5	8,4	22,2	21,2	23,4
1995	57,6	67,4	52,8	41,5	45,6	37,6	7,4	7,7	7,0	18,8	18,1	19,7
1996	57,6	64,4	51,3	38,0	40,2	35,8	7,3	7,5	7,0	18,8	18,9	18,6
1997	59,1	65,7	52,9	47,6	51,6	43,4	7,1	7,0	7,2	17,4	15,6	19,7
1998	60,0	66,6	53,7	45,3	48,0	42,5	7,7	7,6	7,7	18,2	17,7	18,8
1999	58,3	65,1	51,9	41,5	42,6	40,4	7,4	7,2	7,6	18,2	16,6	19,8
2000	57,7	64,1	51,7	38,2	41,6	34,6	7,2	7,0	7,4	16,6	14,8	19,0
2001	57,8	64,8	51,3	36,5	40,5	32,4	5,9	5,6	6,3	16,1	15,1	17,5
2002	58,1	64,7	51,9	36,7	40,3	32,6	5,9	5,7	6,3	15,0	13,7	16,7
2003	56,5	63,2	50,2	33,8	38,3	29,0	6,6	6,1	7,1	15,4	13,1	18,7
2004	59,0	65,6	52,9	39,6	43,3	35,7	6,1	5,7	6,4	14,2	11,2	18,0

Opomba: * Podatki niso bili objavljeni.

Vir: Črnak-Meglič et al., 2005, str. 178.

Najvišja stopnja brezposelnosti pri nas je bila zabeležena leta 1993 (9,1%), ko je isti kazalec za mladinsko populacijo znašal nezavidljivih 24,2%.¹⁰ Po letu 1995 in še posebej po letu 2000, so se stopnje brezposelnosti tako v celotni populaciji kot tudi med mladimi, precej znižale. Leta 2003 sta nato obe rahlo narasli, naslednje leto pa spet upadli. Nujno pa je treba opozoriti na zaostritev zaposlitvene situacije žensk, tako v celotni aktivni populaciji, še posebej pa med mladimi. Za leto 2001 je npr. znano, da je brezposelnost žensk v starosti od 15 do 24 let dosegla kar 18%, medtem ko je za njihove vrstnike ta v istem letu znašala »le« 11,2%! Omenjeni trend

¹⁰ Ob interpretaciji podatka o mladinski brezposelnosti je sicer treba upoštevati relativno majhnost števila obeh kategorij, vključenih v izračun omenjenega kazalca (brezposelni mladi in mladi stari od 15 do 24 let), vendar gre pri tem hkrati tudi za najbolj problematično skupino.

je mogoče zaslediti skozi vsa devetdeseta leta, razkorak pa se še povečuje, pri čemer igrajo spolne razlike pri mladih občutno večjo vlogo kot pri celotni populaciji.

Zmanjšana udeležba na trgu dela v starostni skupini od 15 do 24 let, je zaradi podaljševanja izobraževanja sicer splošen trend v skoraj vseh članicah EU, vendar pa obstajajo določene razlike med državami. V prvi vrsti je tu razlika med starimi članicami EU (EU 15) in desetimi novimi pristopnicami, kamor spada tudi Slovenija. Tako je po podatkih Eurostata za leto 2005 stopnja aktivnosti mladih (15 do 24 let), za stare članice EU (EU 15) v povprečju znašala 47,8% (za mlade ženske 44,4%), za deset novih pristopnic pa 34,4% (za mlade ženske 30,2%!). Države z najvišjimi stopnjami mladinske aktivnosti so: Nizozemska z 71% (podatek kaže na izrazito pogostost prepletanja šolanja in opravljanja različnih del za nepolni delovni čas), Danska (68,1%), Velika Britanija (61,9%) in Avstrija (59,2%), tiste z najnižjimi pa Litva (25,1%), Madžarska (27,1%) in Grčija (33,7%). Slovenija se s svojimi 40,5% uvršča v višji spodnji razred.

Na podlagi zgornjih podatkov lahko sklenemo, da predstavlja mladinska brezposelnost že nekaj desetletij pereč problem za večino sodobnih družb in je posledica težav, s katerimi se srečujejo mladi pri prehodu iz šolanja v zaposlitev. Od sredine osemdesetih do začetka devetdesetih let so stopnje mladinske brezposelnosti v Evropi sicer padale, vendar je ekonomska recesija na začetku devetdesetih ta trend spet zasukala navzgor. V večini držav članic EU so stopnje brezposelnosti mladih (podobno kot v Sloveniji) približno dvakrat višje kot je isti kazalec za celotno populacijo, vendar vseeno obstajajo določene razlike. Tako je npr. kazalec mladinske brezposelnosti v letu 2005 na Nizozemskem znašal 8,2%, v Italiji 24% in na Poljskem kar 36,9%. Slovenija je po stopnji brezposelnosti v celotni populaciji rahlo pod povprečjem starih članic EU, po stopnjah mladinske brezposelnosti pa rahlo nad njihovim povprečjem.

2.3.2. Struktura registrirano brezposelnih mladih

Vse do začetka devetdesetih let so mladi v Sloveniji predstavljali večino med registrirano brezposelnimi osebami, nato se je njihov delež zmanjšal, povečal pa se je delež starejših starostnih skupin, ki so se znašle v situaciji brezposelnosti zaradi stečajev in prestrukturiranja podjetij, tehnoloških viškov delovne sile in podobnih okoliščin. Gledano v absolutnih številkah, se število brezposelnih mladih ni nikoli zmanjševalo, temveč je ves čas naraščalo, hkrati pa je po dolgoletnemu trendu upadanja relativnega deleža mladih med vsemi registrirano brezposelnimi osebami, leta 2003 prvič spet zaznati tudi povečanje njihovega relativnega deleža. Posebno pozorni moramo biti na delež iskalcev prve zaposlitve med vsemi registrirano brezposelnimi osebami, ki je celotno obdobje devetdesetih upadal, po letu 2000 pa se konstantno dviguje in je v letu 2003 znašal 23,2%, naslednjega leta pa že kar dobro četrtno vseh registrirano brezposelnih oseb! Opazimo tudi, da se od leta 2001 dalje povečuje delež iskalcev prve zaposlitve med dolgotrajno brezposelnimi osebami: že leta 2003 je znašal 20,6%, leta 2004 pa celo 22,5%, kar z drugimi besedami pomeni, da je bila več kot petina dolgotrajno brezposelnih oseb (brezposelni več kot leto dni) iskalcev prve zaposlitve.

Ugotavljamo torej, da se pri nas od leta 2000 brezposelnost zmanjšuje, medtem ko se delež brezposelnih mladih in iskalcev prve zaposlitve povečuje. Posledica tega je, da postajajo iskalci prve zaposlitve vse pogostejše dolgotrajno brezposelni, kar je za mlade osebe brez delovnih izkušenj še posebej travmatično. Zato se ne gre čuditi, da se je v politikah zaposlovanja držav EU izoblikovalo mnenje, da je pri mladih iskalcih prve zaposlitve problematična že vsaka brezposelnost, ki traja več kot šest mesecev, zaradi česar je cilj teh politik mlade do takrat vključiti bodisi v zaposlitev bodisi v programe izobraževanja. Tudi v Sloveniji je med prioritetami Programa ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2005 zapisano vključevanje mladih v zaposlitev najkasneje v šestih mesecih po prijavi na zavodu za zaposlovanje (Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2005, 2005, str. 10).

Tabela 3: Deleži oseb, starih do 26 let in deleži iskalcev prve zaposlitve med vsemi registrirano brezposelnimi osebami za obdobje od 1990 do 2004, ter deleži iskalcev prve zaposlitve med vsemi dolgotrajno brezposelnimi osebami v letih od 1990 do 2004

Leto	Povprečno letno število registrirano brezposelnih oseb	Delež oseb starih do 26 let (v %)	Delež iskalcev prve zaposlitve (v %)	Število dolgotrajno brezposelnih (več kot 1 leto) – stanje konec dec.	Delež iskalcev prve zaposlitve med vsemi dolgotrajno brezposelnimi (v %)
1990	44.623	51,4	26,5	16.689	*
1991	75.079	47,8	22,2	31.383	*
1992	102.593	40,7	20,2	52.220	*
1993	129.087	37,4	19,0	70.740	*
1994	127.056	33,5	19,0	76.660	16,4
1995	121.483	32,2	19,7	74.846	17,0
1996	119.799	31,4	19,4	67.012	16,9
1997	125.189	29,1	18,3	76.586	16,7
1998	126.080	26,3	18,1	79.058	15,7
1999	118.951	25,8	18,7	71.930	14,8
2000	106.601	23,4	17,9	64.208	14,0
2001	101.875	24,1	18,8	57.036	14,4
2002	102.635	24,0	19,6	52.000	17,4
2003	97.674	26,1	23,2	44.152	20,6
2004	92.826	26,2	25,2	40.401	22,5

Opomba: * Podatek ni na razpolago.

Vir: Črnak-Meglič et al., 2005, str. 180.

Povprečen čas trajanja brezposelnosti med mladimi je krajši od tistega za celotno brezposelno populacijo, v zadnjih letih pa delež dolgotrajno brezposelnih upada v obeh segmentih. Po podatkih Zavoda za zaposlovanje je bilo leta 2001 med vsemi brezposelnimi osebami še 54,7% brezposelnih nad eno leto, leta 2004 pa je bilo takih 44,5%. Med mladimi je bilo leta 2001 za obdobje do šestih mesecev brezposelnih 40,5% oseb, za obdobje, daljše od enega leta pa 27,7%. Leta 2004 je bilo za obdobje več kot pol leta brezposelnih 37,9% mladih, tistih, ki službe niso dobili niti po preteku enega leta pa je bilo 25,7%.

Oglejmo si sedaj še položaj mladih žensk pri iskanju prve zaposlitve, ki je vse prej kot spodbuden. Ob koncu leta 2001, ko so ženske med vsemi brezposelnimi osebami predstavljale 50,8%, je njihov delež med iskalci prve zaposlitve znašal 54,8%, med brezposelnimi, starimi do 26 let, pa 52,6% (Letno poročilo 2001, 2002, str. 38-39). Leta 2004 je bil delež žensk med vsemi brezposelnimi osebami 53,1%, med iskalci prve zaposlitve jih je bilo kar 56,6%, med starimi do 26 let pa 53,8% (Letno poročilo 2004, 2005, str. 36). Ti podatki še dodatno potrjujejo, da imajo mlade ženske pri prehodu iz šolanja v zaposlitev več težav kot njihovi moški vrstniki. Če upoštevamo, da so mlade ženske v povprečju bolj izobražene kot mladi moški, lahko o razlogih za to le ugibamo! Verjetno je odgovor v veliki meri povezan z odporom delodajalcev do zaposlovanja mladih žensk zaradi možnosti zanositve in posledično njihove odsotnosti z dela zaradi porodniškega dopusta (in kasneje ostalih bolniških odsotnosti).

Kar se tiče izobrazbene strukture registrirano brezposelnih oseb, še posebej mladih brezposelnih v Sloveniji, lahko rečemo, da se zadnjih nekaj let izboljšuje. Del zaslug za to gre najverjetneje pripisati politiki zaposlovanja, ki temelji na predpostavki, da se zaposlitvene možnosti izboljšujejo z izobrazbo. To nam potrjujejo tudi relativne stopnje brezposelnosti glede na izobrazbeno strukturo. Leta 2002 so bile v Sloveniji v celotni populaciji relativne stopnje brezposelnosti med slabo izobraženimi 9%, med srednje izobraženimi 6% in med visoko izobraženimi 2%. Med mladimi (od 15 do 24 let) pa so bile relativne stopnje brezposelnosti med slabo izobraženimi kar 26%, med srednje izobraženimi 12%, med visoko izobraženimi pa izračun zaradi relativno majhnega števila ni bil zanesljiv. Med vsemi registrirano brezposelnimi osebami v Sloveniji je bilo leta 2004 še vedno 42,1% takih, ki so imeli zgolj nižje poklicne tečaje, končano osnovno šolo ali še manj. Med mladimi je bilo istega leta takih 36,3% (Letno poročilo 2004, 2005, str. 121).

Še ena zanimivost, ki smo ji priče je ta, da se je med registrirano brezposelnimi osebami precej povečal delež oseb, starih od 25 do 30 let (od 11% med vsemi brezposelnimi leta 2000 na 16,3% v letu 2004). Ta podatek posredno kaže na pomembno značilnost brezposelnosti v zadnjih letih, in sicer, na povečanje deleža brezposelnih diplomantov. Namreč, medtem ko je bilo konec leta 1998 med registrirano brezposelnimi 826 oseb, starih manj kot 30 let z višjo in visoko izobrazbo ali več (kar je predstavljalo 0,7% vseh registrirano brezposelnih), je bilo konec leta 2003 prijavljenih že 2.499 oseb z enakimi značilnostmi, njihov delež pa se je povečal na 2,6% (Verša, Spruk, 2004, str. 9). Naj na tem mestu opozorimo, da zahteva interpretacija podatkov o brezposelnih diplomantih določeno previdnost. Za natančnejšo obravnavo tega pojava je namreč potrebno upoštevati celo vrsto posebnosti v zvezi s statističnimi podatki in njihovo

razčlenjenostjo. Tako lahko npr. ugotovimo, da se stopnje brezposelnosti diplomantov precej razlikujejo po študijskih področjih. Groba razvrstitev teh stopenj po velikosti pokaže najnižjo brezposelnost diplomantov na področju tehnike, proizvodne in predelovalne tehnologije in gradbeništva. Sledijo zdravstvo in sociala, humanistika in umetnost, družbene in poslovne vede ter pravo in kmetijstvo z veterino. Nič presenetljivega torej. Preden pa bi prehitro zaključili, da letni priliv diplomantov s terciarno izobrazbo občutno presega absorpcijsko moč slovenskega gospodarstva, moramo nekaj vedeti. Navedene stopnje so le približni kazalci brezposelnosti diplomantov po posameznih študijskih področjih, ker se za številkami skrivajo nekatere (tehnične) posebnosti, ki pa niso predmet naše obravnave. Kot primer lahko navedemo že kar splošno sprejeto mnenje o prevelikem deležu diplomantov družbenih in poslovnih ved ter prava. Ta je pri nas sicer res višji kot v razvitih državah (in hkrati nižji kot v nekaterih drugih tranzicijskih državah), vendar natančnejša analiza pokaže, da ga ne spremlja tudi višja brezposelnost. To lahko razumemo kot znak, da gospodarstvo take kadre očitno vseeno potrebuje (Malačič, Sambt, 2006, str. 36).

2.3.3. Zaposlenost mladih

Med potrebami po delovni sili, ki jih delodajalci posredujejo Zavodu za zaposlovanje, je opaziti upad povpraševanja po mladih pripravnikih in sicer vse od leta 2002, ko je bilo z novim Zakonom o delovnih razmerjih opuščeno obvezno opravljanje pripravništva. To se po novem zakonu pri prvi zaposlitvi izvaja le v primeru, ko je to izrecno predpisano s posebnim zakonom ali kolektivno pogodbo na ravni dejavnosti. S tem je pripravništvo v Sloveniji izgubilo vlogo obveznega uvajanja v delo in ne predstavlja več ukrepa uravnavanja prehoda iz šolanja v zaposlitev (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 182).

S pojavom prožnosti trga dela v Sloveniji je zaznati večanje deleža manj varnih zaposlitev, med katerimi daleč prevladuje zaposlovanje za določen delovni čas, v zadnjem času pa se je rahlo povečal tudi delež zaposlitev za nopolni delovni čas, ki je sicer pri nas med najnižjimi v EU. Na splošno velja, da stopnja regulacije trga dela močno vpliva na obseg zaposlovanja za določen čas. Tako se dogaja, da v državah, kjer so trgi dela bolj deregulirani in odpuščanje ne predstavlja dolgih in zamudnih postopkov, ni tolikšne potrebe po številu zaposlitev za določen čas. Po drugi strani pa se v močno reguliranih trgih dela (kakršen je tudi naš), delodajalci pogosto zavarujejo pred potencialno odvečno ali neustrezno delovno silo. Ponavadi to storijo predvsem na škodo tistih, ki šele vstopajo v zaposlitve. Ni potrebno posebej razlagati, da so to v glavnem mladi, po večini zaposleni za določen delovni čas in precej slabše zaščiteni od starejše delovne sile. Opravljanje začasnih in fleksibilnih oblik zaposlitev pri mladih nemalokrat predstavlja čakalno dobo za vstop v trajnejšo zaposlitev. Gre za dlje časa trajajoče obdobje, v katerem podjetje preizkuša prilagodljivost, pripadnost, produktivnost in podobne lastnosti mladih zaposlencev. Po podatkih Zavoda za zaposlovanje (Letno poročilo 2004, 2005, str. 28) je bilo od vseh novih zaposlitev v letu 2004, kar 76% sklenjenih za določen čas. Leta 2001 je bil delež zaposlitev za določen čas med vsemi zaposlenimi v Sloveniji 10,5%, med mladimi (od 15 do 24 let) pa jih je bilo za določen čas zaposlenih kar 42,9% (Svetlik, Ilič, 2004, str. 247), kar občutno presega povprečni delež mladih, zaposlenih za določen čas v državah EU. Tudi v primeru zaposlitev s

skrajšanim delovnim časom, ki kot rečeno, pri nas niso najbolj razširjene, podatki kažejo, da je v njih vključeno več mladih. Konkretnije, leta 2003 je bilo med vsemi zaposlenimi 6,6% zaposlenih s skrajšanim delovnim časom, med mladimi zaposlenimi pa je ta delež znašal 13,7% (Letno poročilo 2003, 2004, str. 41). Za leto 2001 pa se navaja, da je bilo skupaj kar 58,7% vseh zaposlenih mladih, vezanih bodisi s pogodbami za določen ali pa s tistimi, za skrajšan delovni čas (Svetlik, Ilič, 2004, str. 247). Podatek, ki zgovorno priča o negotovih zaposlitvenih priložnostih za mlade na trgu dela v Sloveniji. Negotove zaposlitvene priložnosti pa nikakor niso dobra podlaga za naslednji korak na poti k neodvisnosti mladega posameznika: prehod iz starševskega v samostojno stanovanje.

3. MED ODVISNOSTJO IN AVTONOMIJO

Hkratno stanje odvisnosti od staršev in avtonomije je verjetno eden izmed najbolj določujočih vidikov življenja mladih odraslih danes. Ravno zato je odhod iz stanovanja staršev in nastanitev v prvem samostojnem bivališču pomemben dogodek, ki potegne za seboj celo vrsto družbenih posledic. Najprej, v večini primerov je znanilec človekove osamosvojitve in vstopa v odraslost. Z demografskega vidika ta isti dogodek pogosto pomeni nastanek novega gospodinjstva. In nazadnje, z vidika posameznikove stanovanjske potrošnje pomeni spremembo njenega vzorca, pa tudi začetno točko stanovanjske kariere določene osebe.

»To, da po vstopu v odraslost otroci zapustijo dom, je splošno zaželeno; skoraj vsi zapustijo dom v desetletju po končani srednji šoli. Dogodki, kot so poroka, vpis na univerzo ali služenje vojaščine, lahko odhod od doma pospešijo, vendar je pri večini primerov zadostni razlog že samo odraščanje« (Goldschneider in Da Vanzo, 1985; v Mandič, 1999, str. 51).

Dobrih dvajset let po stvaritvi tega citata je proces zapuščanja družinskega gnezda gromozansko izgubil na svoji samoumevnosti, istočasno pa je postal predmet številnih raziskav, ki so odprle celo vrsto novih vprašanj. Ključna se nanašajo predvsem na tri področja: dejavniki prehoda v lastno gospodinjstvo, čas odhoda od doma in destinacija odhoda.

3.1. DEJAVNIKI PREHODA V SAMOSTOJNO GOSPODINJSTVO

Dejavnike prehoda v samostojno gospodinjstvo lahko strnemo v nekaj poglavitnih skupin (Mandič, 1999, str. 54) in sicer:

Strukturni dejavniki: so družbeno dani in na njih kot posamezniki nimamo vpliva. Tu so mišljene predvsem zgodovinske družbene okoliščine, med katerimi pomembno izstopajo demografske spremembe, ki se kažejo v večanju števila samskih gospodinjstev in odloženem starševstvu. Poleg tega je treba upoštevati tudi okoliščine na stanovanjskem trgu, razpoložljivost stanovanj (nezasedena stanovanja) in dostopnost cenejših najemnih stanovanj ter stanovanjskih posojil. Vse naštetu namreč določa izhodiščni položaj mladih pred odhodom iz stanovanja staršev. Borsch-Supan (1986, str. 145-164) na primer opozarja, da morajo biti stroški samostojnega

bivanja za mladinsko populacijo, ki kot skupina nima visokih dohodkov, dovolj nizki. Ugotavlja tudi, da so prav mladi najbolj občutljivi na spremembe cen najemniških stanovanj. Z drugimi besedami, rast najemnin povečuje verjetnost podaljšanega bivanja pri starših.

Osebnne preference: v ta sklop sodijo spremenljivke, ki zadevajo življenjski slog, osebne značilnosti, identiteto, vrednote ipd. So tesno povezane s samim procesom odraščanja, ki pa že nekaj časa ni več zaznamovan z zunanjimi dejavniki, med katere spada odhod iz starševskega domovanja. Namreč, tudi tisti, ki zapustijo družinsko gnezdo, pogosto ostanejo vsaj delno finančno odvisni od družinske podpore. V tem kontekstu se je velikokrat poudarjalo želje mladih po »bivanski samostojnosti« z namenom, da bi sprejeli odgovornost zase in se »končno osvobodili« staršev. Nave-Hertz (1997, str. 671-689) tako za mlade v Nemčiji ugotavlja, da so v stanovanju staršev v preteklosti ostajali v veliki meri neprostovoljno in le začasno kot nekakšen izhod v sili, medtem ko se je danes tudi to spremenilo. V svoji raziskavi poroča o obratni situaciji: zdaj so matere tiste, ki se ob odraslih otrocih v stanovanju počutijo utesnjene in si ob njihovi odselitvi kar oddahnejo (Mandič, 1999, str. 55).

Posameznikovi viri: omeniti velja znanje, finančne vire, zdravje, socialni kapital, vključenost v družbena omrežja ipd. Sem sodi tudi zaposlitev oziroma plačano delo. Pravzaprav je bilo večkrat ugotovljeno, da je zaposlitev med ključnimi dejavniki prehoda v samostojno stanovanje; verjetnost bivanja pri starših je za brezposelno mladino dvakrat višja kot za zaposleno. To je še posebej pogost pojav v evropskih sredozemskih državah (Fernandez-Cordon, 1997, str. 576-607). Med omenjenimi viri ima posebno vlogo tudi »izobraževalna situacija«, katere učinki se lahko kažejo zelo neposredno: preselitev iz stanovanja staršev v študentski dom.

Stanovanjske razmere v domu staršev: te so se izkazale kot manj pomemben, vendar vseeno relevanten dejavnik prehoda. Natančneje, raziskave so pokazale, da mladi zapustijo družinsko domovanje prej, če je to majhno, in kasneje, če je prostornejše (več kot soba na osebo).

Partnerstvo: sklenitev partnerskega razmerja je pomemben dogodek v življenjskem poteku posameznika. Partnerski odnos je pri mladih tesno povezan s kohabitacijo-skupnim prebivanjem neporočenih partnerjev. V prid skupnemu stanovanju govorijo tudi finančni razlogi, saj si par na ta način lažje deli stroške.

Spol: je spremenljivka, ki očitno pomembno vpliva na starost ob odhodu iz družinskega domovanja. Mlade ženske zapustijo dom povprečno dve leti in pol prej kot mladi moški (Mandič, 1999, str. 56). Vzrok za ta pojav verjetno tiči v tem, da je odhod žensk manj povezan z viri staršev in družinskimi razmerami, bolj pa je odvisen od njenih lastnih virov, predvsem od poklicne poti. Pri pojasnjevanju, zakaj spol vpliva na čas odhoda iz starševskega doma, ne smemo pozabiti socializacijskih vplivov, ki so povezani s spolnimi vlogami. Verjetnost, da je mlada ženska bolj intenzivno vključena v delitev dela pri družinskih opravilih kot mlad moški, je precej večja kot obratno (Ule, 1996, str. 53).

3.2. KDAJ STRAN OD IZVORNE DRUŽINE ALI KO PTIČKI ODLETIJO

Razlike v starosti, pri kateri mladi zapuščajo družinsko gnezdo, so eno osrednjih področij zanimanja v vseh evropskih državah. Zgodnja dvajseta so povprečna starost, ko mladi na severu zapustijo dom svojih staršev, v južni Evropi pa mladi odrasli živijo pri starših do zgodnjih tridesetih; šele takrat se odselijo in ustvarijo lastno družino. Za številkami se skriva raznovrstnost odnosov med mladimi odraslimi in njihovimi starši: nekateri živijo v lastnem stanovanju, ki ga financirajo starši; drugi živijo doma in prispevajo k družinskemu proračunu; tretji se odselijo skupaj s partnerjem, toda če odnos razpade, se vrnejo k staršem (Ule, Kuhar, 2003, str. 67). Poleg tega so se v zadnjem času razvile nove oblike poldružinskega razmerja (t.i. LAT faza-living apart together), ki zajemajo npr. življenje doma z občasnim življenjem drugje ali življenje drugje z rednim obiskovanjem staršev. Vsekakor pa je zanimivo, da mladi povsod po Evropi prelagajo »popolno avtonomijo« (v smislu klasičnega odraslega statusa), navkljub velikim razlikam v bivanjskih zmožnostih ali ukrepom države blaginje.

Tabela 4: Delež mladih Evropejcev, ki še živijo s starši za izbrane države; leto 1996

starost	B	DK	D	GR	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	UK	EU
18-21	95	73	91	88	98	86	95	96	90	83	85	93	72	79	90
22-25	68	15	51	67	89	53	74	88	64	38	52	82	21	43	63
26-29	26	5	21	47	59	18	34	63	31	10	34	53	7	15	32
skupaj	61	30	51	67	83	51	71	83	57	39	54	78	32	42	60

Legenda: B-Belgija, DK-Danska, D-Nemčija, GR-Grčija, E-Španija, F-Francija, IRL-Irska, I-Italija, L-Luksemburg, N-Nizozemska, A-Avstrija, P-Portugalska, FIN-Finska, UK-Velika Britanija, EU- povprečje za štirinajst navedenih držav.

Vir: Ule, Kuhar, 2003, str. 67.

Tudi podatki Eurostata potrjujejo, da mladi iz sredozemskih držav zapuščajo starševski dom relativno pozno, medtem ko njihovi vrstniki iz nordijskih držav to storijo precej bolj zgodaj. Za ilustracijo: v starosti med 22 in 25 letom živi s starši le 15% mladih DANCEV, v nasprotju z 88% mladih Italijanov in 89% mladih Špancev. Za nesredozemske evropske države se ta delež giblje med 10% in 35% in počasi narašča. Med letoma 1970 in 2000 je tako za domače prebivalstvo v skandinavskih državah narasel s 15% na 18%, v Veliki Britaniji z 21% na 22%, v Nemčiji, Franciji in na Nizozemskem pa se je zvišal za približno deset odstotnih točk. Delež mladih odraslih na jugu, še vedno živečih pri starših, se zadnjih petindvajset let naglo povečuje. Med letoma 1989 in 1998 je delež mladih med 25 in 29 letom starosti, ki še živijo doma, narasel s 45% na 70%. Najbolj dramatičen porast je bilo mogoče opaziti na Portugalskem in sicer iz 25% leta 1970 na 61% v poznih devetdesetih. Zanimiv primer je tudi Belgija, sicer nesredozemska država, ki v tej skupini izstopa po deležu mladih, še vedno živečih pri starših (Ule, Kuhar, 2003, str. 68).

3.3. DESTINACIJA ODHODA: PRVO SAMOSTOJNO STANOVANJE

Na tem mestu se sprašujemo, kam oz. v kakšen tip stanovanja se mladi napotijo, ko zapustijo starševski dom. Eden izmed konceptov t.i. stanovanjske lestvice pravi, da je najbolj tipična prva stopnička v samostojni stanovanjski karieri mladih začasno zasebno najemno stanovanje, čemur pritrujejo tudi empirični podatki. Lastniško stanovanje kot možen začetek samostojne stanovanjske kariere je po drugi strani veliko manj verjeten scenarij. Še več-ena pomembnejših raziskovalnih tem stanovanjskih karier mladih je prehod v lastniško domovanje, vendar ne direktno iz starševskega, temveč iz vmesnega-najemnega stanovanja (Mandič, 1999, str. 53).

Raziskava, ki je bila opravljena leta 1994 na Nizozemskem, je potrdila domnevo, da praktično vse prestopne iz najemnega v lastniško stanovanje naredijo pari in jedrne družine. To, kar pripelje mlade pare iz najemniške v lastniško pozicijo, je zaporedje naslednjih dogodkov (Palčič, 2002, str. 32):

- vzpostavitev stabilne partnerske skupnosti,
- vstop v skupno gospodinjstvo,
- pozitivna sprememba dohodka,
- formacija družine (rojstvo otrok).

Ko so analizirali vse pare, ki so kasneje postali družina, so ugotovili, da je bilo med njimi kar 84% takšnih, ki so prestopili iz najemnega v lastno stanovanje v roku treh let po sklenitvi partnerske zveze.

3.4. ANALIZA STANJA V SLOVENIJI

Mladi v Sloveniji se morajo pri reševanju stanovanjskega vprašanja soočiti s podobnimi preglavicami kot njihovi evropski vrstniki, vendar je tu potrebno vključiti še nekatere posebnosti našega teritorija. Za Slovenijo je namreč značilna izrazita prevlada deleža lastniških stanovanj nad deležem najemniških. Po podatkih popisa 2002 je bilo tako 9% gospodinjstev najemnikov (ali podnajemnikov), 82% lastnikov ali solastnikov, ter 9% drugo (večina tu je uporabnikov). Poleg tega prevladujejo majhne družine z enim do dvema otrokoma (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 190). Starostni interval 15-29 let predstavlja obdobje, ko mladi (eni prej, drugi kasneje) zapustijo dom staršev. Prehod iz mladosti v odraslost je postopen in zato je zbiranje podatkov za to življenjsko obdobje včasih težavno. Čeprav večina odhaja od doma, se nekateri vanj tudi vračajo. Ravno zato ni vedno lahko določiti, kdaj že živijo v lastnem gospodinjstvu in kdaj ne. V Sloveniji so dijaki in študentje, ki živijo v kraju šolanja in se vsaj nekajkrat letno vrnejo domov, še člani gospodinjstev staršev (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 50).

V starosti od 15 do 19 let je večina mladih še otrok, brez lastne družine. S starši jih živi 97,4%. Ta delež s starostjo upada. Otroci, ki zapustijo dom staršev, si ali ustvarijo lastno družino ali pa samo lastno gospodinjstvo. Za slednje se odloča več fantov kot deklet, za lastno družino pa več deklet kot fantov. V starosti od 20 do 24 let, se poroči trikrat več deklet kot fantov iste starosti in dva in pol krat več jih zaživi v zunajzakonski skupnosti. Tudi v starosti od 25 do 29 let si

bistveno več deklet kot fantov oblikuje lastno družino. Pri tej starosti živi doma s starši še dobra polovica mladih (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 51).

Tabela 5: Mladi (stari od 15-29 let) po družinskem statusu in tipu družine, Slovenija, popis 2002

Starost (leta)	Član družine						Ni član družine	
	otrok			poročen	živi s partnerjem ali partnerko	je samski roditelj	živi sam	drugo
	živi s poročenimi starši	živi s starši v zunajzakonski skupnosti	živi z enim staršem					
skupaj	255.521 (=100%)	11.047	59.536	41.817	19.775	10.842	9.085	15.097
15-19	77,7%	4,8%	14,9%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	1,8%
20-24	66,9%	2,4%	15,5%	4,4%	3,3%	2,1%	1,8%	3,7%
25-29	38,4%	0,9%	11,8%	24,2%	10,1%	5,2%	4,2%	5,1%

Vir: Črnak-Meglič, 2005, str. 51.

Enakovrednih podatkov iz prejšnjih popisov ni na voljo, zato lahko o smereh razvoja sklepamo le posredno, na podlagi drugih demografskih kazalcev. Iz teh izhaja, da se mladost v klasičnem smislu besede vse bolj odmika v višje starosti. Kljub temu, da je vključenost deklet v izobraževanje enaka vključenosti fantov, pa si ženske hitreje oblikujejo lastno družino. V starosti 25 let jih to stori približno polovica, v starosti 29 let pa tri četrtine. Med moškimi iste starosti je takih le polovica. Z drugimi besedami: v starosti 29 let polovica moških še živi skupaj s starši, ali pa se je k njim vrnila. Opisana povezava med starostjo in gospodinjstvom mladih predstavlja slovensko povprečje. Do starosti 20 let se to povprečje sklada tudi z vsemi regijami, v višjih starostih pa se pokažejo razlike. Delež mladih med 20. in 24. letom, ki si ustvari lastne družine ali gospodinjstva, se giblje med 80% (na Koroškem) in 90% (na Goriškem). S starši najdlje ostajajo mladi prebivalci zahodne Slovenije (goriške in obalno-kraške regije). V starosti med 25. in 29. letom jih ima malo manj kot 60% še status otroka. Najprej pa družino staršev zapustijo na Koroškem in v zasavski regiji. Tisti, ki si ustvarijo družino tako, da zaživijo s partnerjem v skupnem gospodinjstvu, se lahko poročijo ali ne. Pogostost slednjih je največja tam, kjer je tudi delež zunajzakonskih rojstev največji, to je na Koroškem (vsaka šesta družina je družina zunajzakonskih partnerjev). Podobno stanje je tudi v podravski regiji, kjer v zunajzakonski skupnosti živi 15% mladih (od 25 do 29 let). Na zahodu Slovenije je pogostost takih družin bistveno nižja (Črnak-Meglič et al., 2005, str. 51-52).

Iz podatkov popisa se da tudi razbrati, kolikšen delež mladih živi v gospodinjstvu brez družin-torej, koliko jih živi samskih, s prijatelji oz. drugimi sostanovalci (s katerimi niso v partnerski zvezi) ali sorodniki, ki niso njihovi starši. Na voljo je samo podatek o vseh treh načinih bivanja skupaj, stanje pa je naslednje: v gospodinjstvu brez družin živi (oz. so vsaj deklarirali tak način bivanja) 3,8% 20 do 24-letnikov, 8,2% 25 do 29-letnikov in 9,6% 30 do 34-letnikov ter 3% 20 do 24-letnic, 4,8% 25 do 29-letnic in 4,2% 30 do 34-letnic (Ule, Kuhar, 2003, str. 106).

O če pričajo omenjeni podatki? Predvsem o tem, da je bivanje v starševskem domu poceni, saj starši le redko zahtevajo od svojih odraslih otrok, da prispevajo denar k družinskemu proračunu (ponavadi ne plačujejo stanarine, položnic, hrane, uporabe družinskega avtomobila itd.). Tistim, ki so že zaposleni, denar ostaja, zato so njihove potrošne zmogljivosti višje. Nekateri tako večino denarja porabijo za osebne stvari (potovanja, oblačila, tehnika ipd.), nekaj pa je tudi takih, ki varčujejo, da bi si zagotovili boljše razmere v prihodnosti. Če bi si takoj omislili samostojno gospodinjstvo, bi to namreč pomenilo občutno znižanje njihovega življenjskega standarda. Da bi se temu izognili, mladi ne zapuščajo doma svojih staršev, dokler se ne uveljavijo v poklicu (Ule, Kuhar, 2003, str. 106).

Še bolj pa so zanimivi izsledki kvalitativnega dela raziskave *Mladi, družina, starševstvo*, ki je bila opravljena leta 2003.¹¹ Ti so dodatno potrdili predhodno dobljene kvantitativne rezultate: mladi načeloma ne dajejo prednosti bivanju pri starših, čeprav priznavajo, da je udobno. Kot glavni in odločilni razlog za bivanje doma navajajo pomanjkanje denarja, da bi šli na svoje. Poglejmo si naslednjo izjavo:

»Jaz mislim, da so finance glavni razlog, zakaj živi toliko družin skupaj, že če pogledamo zidanje hiš: vse so nadzidane, prizidane, obzidane-to ni zato, ker se imajo ljudje tako radi, temveč zato, ker je to finančno najboljša rešitev, je najceneje; čeprav bi raje živeli narazen.«

Odločitev ostati doma se zdi privlačna tudi zaradi demokratizacije odnosov med generacijama. Poleg tega v Sloveniji izrazito izstopa pomen sorodniških socialnih mrež in opor. Ljudje se bolj kot na formalne socialne mreže opirajo na neformalne mreže, če potrebujejo čustveno ali materialno oporo (Ule, Kuhar, 2003, str. 107).

Da je temu res tako pritrjujejo tudi podatki iz raziskave *Mladina 95*, iz katerih je razvidno, da večina mladih pričakuje pomoč staršev; še zlasti pri reševanju stanovanjske problematike (Slika 2 na naslednji strani). Zdi se, da uživajo mladi v družini visoko stopnjo avtonomije in svobode, kar samo generacijo nazaj ni bil ravno primer. Njeni pripadniki so dom zato zapustili, četudi so tvegali občasno preobremenjenost. Samouresničitev so skušali doseči zunaj izvirne družine. Tudi današnji mladi, ki sicer cenijo udobje domačega bivanja, se zavedajo, da so zaradi tega morda manj dejavni v procesu osamosvajanja:

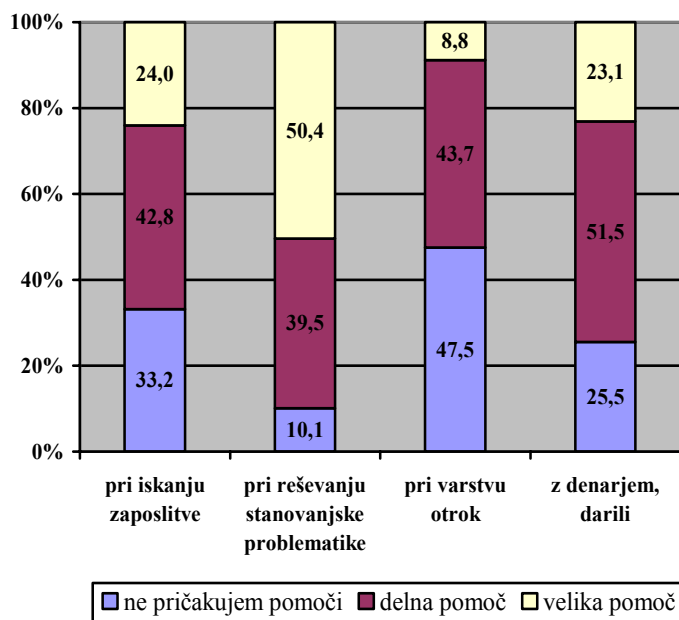
»Prvi pogoj, da lahko ustvariš, vzpostaviš novo celico je, da nekako pretrgaš tesne vezi s svojo družino; če si npr. pri starših, moraš imeti lastno gospodinjstvo.«

Z vidika staršev imajo otroci veliko časa, da si ustvarijo družino in imajo otroke. Starši tudi menijo, da morajo otroci počakati, da se ekonomsko osamosvojijo in dosežejo osebno zrelost. V zadnjem desetletju se je pri nas zelo povečal pomen staršev na obeh ravneh: instrumentalni in

¹¹ Anketo *Mladi, družina, starševstvo* sta opravili dr. Mirjana Ule in dr. Metka Kuhar s fakultete za družbene vede. Zajela je 158 študentov in 127 študentk z različnih fakultet ljubljanske univerze. Povprečna starost anketiranih študentov je bila 21,4 leta, anketiranih študentk pa 20,3 leta (povprečna starost obeh spolov skupaj pa 20,9 leta). Da bi dobili globlji vpogled v proučevano problematiko, so raziskovalci uporabili tudi kvalitativne metode: izvedli so 12 fokusnih skupin in 14 poglobljenih intervjujev. Navedki v poševnem tisku so izjave nekaterih anketirancev.

čustveni. Iz tega lahko razberemo tudi drugo plat podaljševanja bivanja v izvorni družini: mlade skrbi za starše, saj se zavedajo, da bi jim s svojim odhodom in dokončno osamosvojitvijo povzročili čustveno napetost. Nemajhen delež odraslih otrok se nagiba k temu, da si uredijo lastna stanovanja poleg doma staršev in bratov oz. sester (Ule, Kuhar, 2003, str. 107).

Slika 2: Pričakovana pomoč staršev pri reševanju problemov mladih

Vir: Volk, 2003, str. 11.

Dolgo časa je bila splošno sprejeta predstava, da ko je enkrat (tako ali drugače) rešeno bivanjsko vprašanje posameznika, naj bi ta začel delati na naslednjem življenjskem poslanstvu: načrtovanju lastne družine. Pa je temu še vedno tako? Poglejmo.

4. MLADI, DRUŽINA, STARŠEVSTVO

4.1. SPREMENJENA RAZMERJA ZASEBNOSTI IN DRUŽINSKEGA ŽIVLJENJA

Od časov klasične moderne pa do danes, so se temeljna pravila, na katerih ljudje gradijo svojo zasebnost, temeljito spremenila. Seksualnost se je ločila od reprodukcije. Ob standardni jedrni družini so stopile v veljavo še mnoge druge družinske oblike: enostarševske, reorganizirane, razširjene. Vedno bolj se uveljavljajo tudi različne vrste socialnega starševstva. Ženske so si pridobile nove pravice, predvsem na področju izobraževanja in zaposlitve. Družina izgublja pomen ekonomske skupnosti in namesto tega postaja vse bolj socialno-čustvena skupnost (Ule, Kuhar, 2003, str. 49). Predvsem pa so se razmnožili načini vstopanja mladih v partnersko zvezo in lastno družino; to velja tako za Slovenijo kot za druge sodobne zahodne družbe. Na obzorju so se med drugim prikazale naslednje spremembe:

- upadanje rodnosti,
- odlašanje s poroko in starševstvom,
- upadanje števila porok,
- porast števila kohabitacij in drugih življenjskih vzorcev, podobnih družini,
- naraščanje števila razvez,
- manjše povprečno število otrok,
- naraščanje števila otrok, rojenih izven zakonske zveze.

Zgornje trende si je mogoče razlagati z uporabo različnih znanj in pristopov, med katere sodijo tudi sodobne demografske teorije. Zelo zanimiva se zdi na primer teorija družinske ekonomike, ki nam ponuja naslednjo razlago (Brüderl, 2004, str. 2-3): upad rodnosti lahko povežemo z naraščanjem oportunitetnih stroškov otrok. Zaradi večje splošne blaginje in izboljšanih priložnosti na trgu dela za ženske, predstavlja otrok resno oviro razvoju poklicne poti (predvsem za ženske) in tudi nižji življenjski standard oz. manjšo stopnjo potrošništva (za oba partnerja). Posledica tega je, da se ljudje odločajo za vse manj ali sploh nič otrok. Za pare brez otrok predstavlja kohabitacija zelo privlačen način življenja. V primerjavi z zakonom je namreč veliko cenejša in to v obeh fazah: samem osnovanju zveze in morebitnem razpadu le-te. Z zakonsko zvezo je namreč tako: prinaša prednosti le, kadar se eden izmed partnerjev »specializira« za gospodinjstva opravila. Za tega partnerja pomeni legalna zakonska skupnost neke vrste »zavarovanje«, saj mu je v primeru razveze zagotovljen vsaj minimalni dohodek v obliki preživnine. Skratka, če ni ne otrok ne specializacije v delu, se zdi kohabitacija naravnost izvrsten način skupnega bivanja (še posebej, če je legalno ekvivalentna zakonski skupnosti). Glede na to, da se otroci, rojeni v kohabitacijah, uvrščajo med izvenzakonska rojstva, je porast števila le-teh mogoče pojasniti z dejstvom, da se vse več otrok rodi v izvenzakonskih skupnostih. Podatki kažejo tudi na povečano število samskih mater, česar pa z uporabo omenjene teorije ni mogoče enostavno razložiti. In še nazadnje, naraščanje števila razvez je posledica večje blaginje, kar z drugimi besedami pomeni, da imajo ljudje na voljo veliko ugodnih alternativ. Padec »stopnje koristnosti poroke« lahko zato zlahka pride v ločitev, saj predstavlja danes samsko življenje povsem neproblematično alternativo.

V nadaljevanju si bomo ogledali konkretnejše številčne podatke in analizirali razlike med posameznimi evropskimi državami.

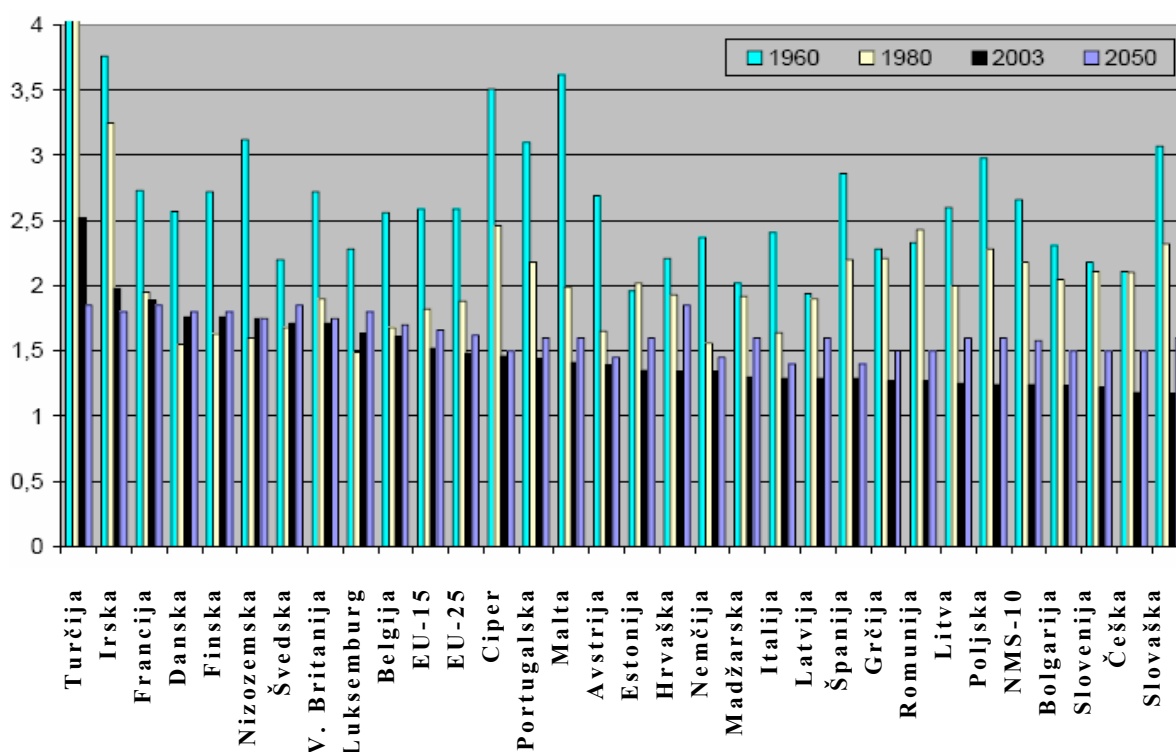
4.1.1. Upadanje rodnosti

Stopnje rodnosti¹² se povsod v razvitem svetu vztrajno znižujejo, kljub temu pa se posamezne evropske države v hitrosti upadanja rojstev med seboj precej razlikujejo. Najprej se je začelo

¹² Stopnja celotne (totalne) rodnosti je najpogosteje uporabljan kazalec pri merjenju pojavnosti, kakršen je zmanjševanje rodnosti. Pove nam število otrok, ki jih v povprečju rodi ženska v svoji rodni dobi ob predpostavki, da bo doživela 49. leto starosti. Ta kazalnik se velikokrat uporablja kot pokazatelj obnavljanja ali reprodukcije prebivalstva. Njegova vrednost 2,1 pomeni, da bo prebivalstvo s takšno rodnostjo deležno enostavne reprodukcije, ki je definirana kot nadomeščanje generacije staršev z njihovimi otroki (Suša, 2005, str. 4).

rojevati manj otrok v severni in zahodni, nato v južni Evropi. Prav južnoevropske države, za katere je na začetku novega tisočletja značilna izjemno nizka rodnost, so imele še dobrih trideset let nazaj najvišje stopnje, in sicer: 2,8 v Španiji; 2,2 v Grčiji; 1,8 v Italiji in na Portugalskem. Od takrat do danes je število rojstev v teh državah zelo upadlo. Pa ne samo v teh. Leta 2002 z izjemo Albanije v Evropi (od Gibraltarja do Urala) ni bilo nobene države, kjer bi stopnja celotne rodnosti presegala 2,0 otroka. Najvišji stopnji celotne rodnosti sta v letu 2003 imeli Irska (1,98) in Francija (1,89), najnižji pa Češka (1,18) in Slovaška (1,17). Kar sedemnajst izmed petindvajsetih držav članic EU je v istem letu zabeležilo stopnjo rodnosti, manjšo od 1,5; povprečje za vse države (EU-25) pa znaša 1,48 (1,52 za EU-15 in 1,24 za deset novih pristopnic).

Slika 3: Stopnje celotne rodnosti po padajočem vrstnem redu za 25 držav članic EU in deset novih pristopnic (NMS-10) v letu 2003, vključno s stopnjama celotne rodnosti za leti 1960 in 1980 ter projekcijami za leto 2050

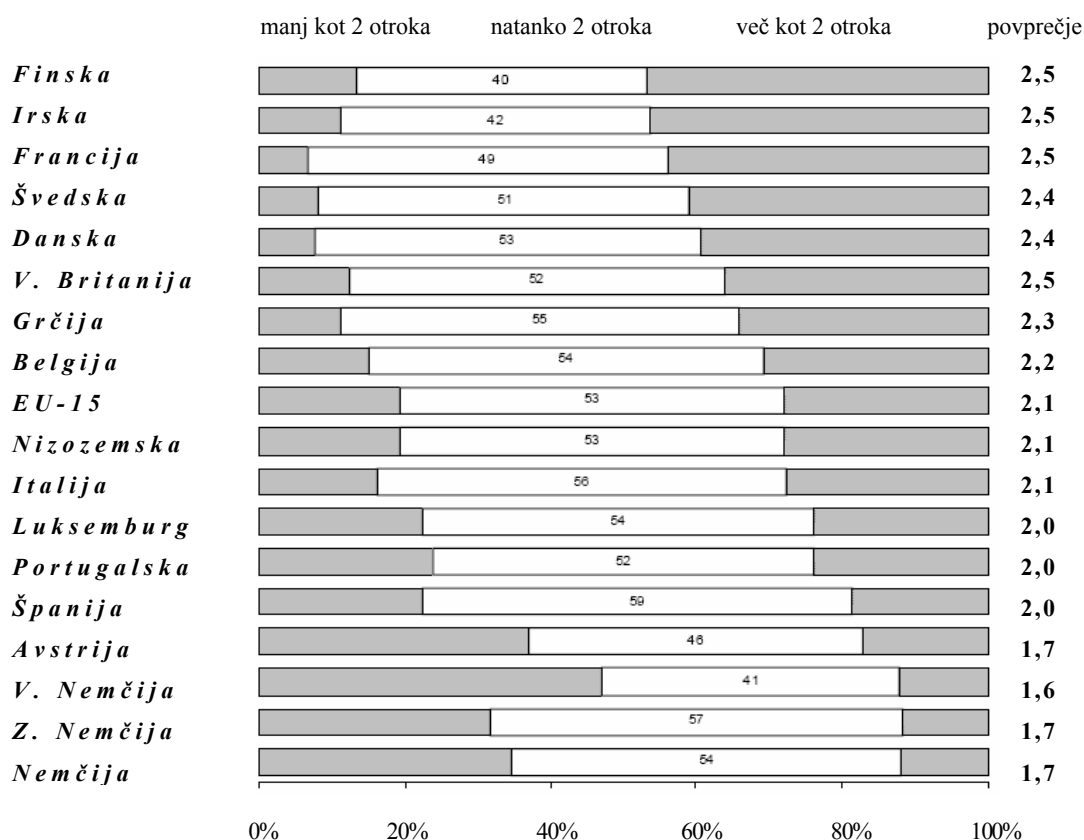

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 7.

Nekateri namigujejo tudi na razlike, ki jih opazimo, če zgornje države v grobem razdelimo na dva tabora: tradicionalni in konzervativni. Po tej delitvi sodeč, beležijo socialno liberalne države relativno visoke stopnje rodnosti, socialno konzervativne pa zelo nizke. Ponuja se zaključek, da so se družbe, ki ohranjajo tradicionalne vedenjske vzorce, zmožne znatno manj reproducirati kot liberalne. Razlog za to naj bi se nahajal v predpostavki, da bolj ko je neka družba tradicionalna glede vprašanja družinskega sistema, večja je nekoherentnost med socialnimi institucijami, kar posledično pomeni tudi nižjo rodnost (Ule, Kuhar, 2003, str. 71).

Sedaj pa zelo pomembno vprašanje: ali bo v prihodnosti zaradi prelaganja rojstev v poznejše obdobje vendarle prišlo do povišanja rodnosti, ko bodo generacije žensk, ki danes odlagajo rojevanje (npr. zaradi izobraževanja, uveljavljanja na zahtevnih delovnih mestih), dosegle višjo starost? Po napovedih demografov je trend jasen: kohorte¹³, rojene po letu 1960, v večini izmed evropskih držav ne bodo dosegle niti stopnje celotne rodnosti 2,0, ki je potrebna za vzdrževanje stabilne ravni populacije. V deželah z nizko rodnostjo namreč pada dokončna velikost družin v zaporednih kohortah, kar je posledica velikega upadanja rodnosti v mlajših letih, ki se očitno ne kompenzira s povečanjem rodnosti v kasnejših letih (Frejka, Calot, 2001, str. 12-14).

Slika 4: Distribucija idealne velikosti družine po mnenju žensk starih, od 20 do 34 let za izbrane države; leto 2001

Vir: Goldstein, Lutz, Testa, 2006, str. 10.

Za primerjavo si oglejmo še Sliko 4, ki prikazuje predstave žensk (v starosti od 20 do 34 let) o idealni velikosti družine v nekaterih državah. Glavna ugotovitev je ta, da predstave o idealni velikosti družine v glavnem sovpadajo z dejanskim stanjem (Slika 3 na prejšnji strani), vendar je slednje ponavadi še nekoliko slabše. V državah, kjer so se ženske že v začetku izrekle za manjše idealno število otrok, so stopnje rodnosti med najnižjimi v Evropi.

¹³ Z izrazom kohorta označujemo skupino oseb, ki so doživele ali se jim je dogodil, kakšen dogodek v istem časovnem obdobju ali trenutku. Tako lahko govorimo npr. o kohortah rojenih, poročenih, upokojenih, umrlih ipd. (Malačič, 2006, str. 41).

Padajoča rodnost je posledica zavestnih odločitev za manjše število otrok in odlašanja z rojstvi pri posameznikih. Končni rezultat te kombinacije je, da se mnogo v prihodnosti načrtovanih rojstev pravzaprav nikoli ne zgodi.

4.1.2. Odlaganje rojstev v poznejša leta

Glavni »krivec« za spremenjene vzorce rodnosti je verjetno povečani delež žensk v izobraževalnih sistemih in na trgih dela. V tesni povezanosti z omenjenima dejavnikoma pa nastopa tudi t.i. demografski faktor, ki se kaže v porastu povprečne starosti matere ob rojstvu prvega otroka. Odlašanje s starševstvom v poznejša leta namreč potegne za seboj takojšen upad stopenj rodnosti. In obratno: takoj, ko odlašanja z rojstvi ni več zaznati, se stopnje rodnosti stabilizirajo ali začnejo celo naraščati. Slednje se je zgodilo na Nizozemskem, kjer je povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka začela strmo naraščati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. To je povzročilo precejšen upad celotne stopnje rodnosti, ki je nato v osemdesetih rahlo narasla na račun žensk, ki so želele nadoknaditi zamujena leta in so pohitele z rojstvom prvega otroka. Tak trend se je nadaljeval tudi v devetdesetih, ko je začela povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka rahlo upadati. Kot posebej pomemben dejavnik se je izkazala stopnja izobraženosti žensk, saj je z naraščanjem le-te, narasla tudi povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka. Po ocenah demografov, je na ta način mogoče razložiti približno polovico celotnega porasta povprečne starosti matere ob rojstvu prvega otroka v prejšnjih nekaj desetletjih (van Nimwegen et al., 2005, str. 38). Odlaganje rojstev v poznejša leta se je najprej začelo v skandinavskih in zahodnih evropskih državah v sedemdesetih letih; drugod je povprečna starost matere začela naraščati šele kasneje. Za vzhodni del Evrope je ta trend opazen nekje od poznih osemdesetih do začetka devetdesetih. V šestdesetih letih prejšnjega stoletja se je povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka za večino izmed držav članic EU gibala med 23. in 24. letom, čeprav je bila na vzhodu morda malce nižja. Trenutno se giblje med 27. in 29. letom za večino držav na severu, zahodu in jugu Evrope, medtem ko je razpon za vzhod Evrope nekje med 24. in 26. letom. Povprečje za vse države EU (EU-25) znaša 27,5 leta, za stare članice EU (EU-15) 28,0 let, za deset novih pristopnic (NMS-10) pa 25,3 leta. Kar se tiče izobrazbenega statusa žensk se ugotavlja, da se različno izobražene matere glede na število otrok med seboj ne razlikujejo veliko, je pa pojav odraslih ljudi brez otrok precej bolj pogost med izobraženimi.

4.1.3. Vse več ljudi brez otrok

Upad stopenj rodnosti sovпада s povečanjem deleža žensk, ki ostanejo brez otrok. Podatki kažejo, da je ta delež znašal 10% za kohorte, rojene leta 1935 v Belgiji, Franciji in Veliki Britaniji in 12-13% za tiste v Italiji in na Nizozemskem. Isti delež je za Irsko in Portugalsko znašal približno 5%. Številke so, gledano na splošno, višje za kohorte, ki so bile rojene kasneje: za kohorte, rojene leta 1955 je delež žensk brez otrok znašal 18% na Finskem, Nizozemskem in v Veliki Britaniji. V Belgiji, Španiji in Italiji so je ohranila stabilna raven (10%), medtem ko so je v Franciji njihov delež celo zmanjšal na 8%. Kohorte, ki so bile rojene kasneje, že kažejo višje deleže, vendar imajo te ženske lahko še vedno otroke, saj so še v rodni dobi. V prihodnosti se bo izkazalo ali bo delež žensk brez otrok, za kohorte, rojene v šestdesetih in sedemdesetih letih ter

kasneje, dosegel vrednost 20%. Kakorkoli že, za kohorte iz leta 1965 so ti deleži za deset novih pristopnic (NMS-10) nižji od tistih za stare članice (EU-15). Ponavadi je tako, da kohorte, v katerih 25% žensk pri starosti 20 let že ima otroka (torej jih je še 75% brez) pristanejo nekje pri 10% deležu žensk brez otrok. Ta vzorec je značilen za vzhodnoevropske države. Njemu nasproten je vzorec poznega rojevanja, kjer delež 25% ni dosežen pred 25. letom, kar vodi v 15 ali več odstotni delež žensk brez otrok (primer sta Češka in Nizozemska).

Dejstvo je, da ostane brez otrok več moških kot žensk, kar gre pripisati nižjim stopnjam poročnosti za moške. Raziskave namreč kažejo, da je poleg izobrazbe pomemben dejavnik odločanja za starševstvo tudi prisotnost (ali odsotnost) ustreznega življenjskega sopotnika. Za višje izobražene ženske obstaja večja verjetnost, da bodo ostale brez otroka kot njihove manj izobražene vrstnice, kar pa ne pomeni, da te ženske vselej prostovoljno sprejmejo takšno odločitev; razlog lahko spet iščemo v odsotnosti primerne partnerja ali v težavah z zanositvijo v višjih letih (van Nimwegen et al., 2005, str. 41).

4.1.4. Naraščanje števila otrok, rojenih v izvenzakonskih zvezah

Opaziti je, da število otrok, rojenih izven zakonske zveze vztrajno narašča. Leta 1960 so bile države z več kot 10% deležem izven zakona rojenih otrok le Avstrija, Estonija, Latvija in Švedska. Trenutno imajo manj kot 10% delež le Ciper, Grčija in Turčija. Seznam držav z več kot 40% deležem zunajzakonsko rojenih otrok je zelo impresiven: Danska, Estonija, Finska, Francija, Latvija, Slovenija, Švedska, Velika Britanija in Bolgarija. Ti deleži so celo rahlo podcenjeni, saj se veliko žensk odloči za poroko, potem ko odkrijejo, da so zanosile. Zelo zanimivo je tudi dejstvo, da številne izmed držav članic, ki po verovanju pripadajo rimsko-katoliški cerkvi (ta pa ostro obsoja spočetje izven zakona), kažejo pomemben porast števila izven zakona rojenih otrok. Tako je na primer na Irskem, v Španiji in na Portugalskem. Slednja ima, v primerjavi z Irsko, Italijo in Španijo, tudi relativno visoke stopnje razvez. Naraščajoče število otrok, rojenih neporočenim staršem, nam med drugim nakazuje, da je vez med poroko in starševstvom bistveno izgubila na moči.

4.1.5. Manj porok, več kohabitacij in naraščanje povprečne starosti mladoporočencev

Še nedolgo tega je bila nosečnost glavna »spodbuda« za neporočeno žensko, da sklene zakonsko zvezo z očetom svojega otroka. Danes ni nič nenavadnega, če se dve odrasli osebi najprej odločita za otroka in se šele nato poročita ali pa tudi ne. To je še posebej primer za Avstrijo, Bolgarijo, Estonijo, Francijo, Veliko Britanijo, Dansko, Švedsko in Finsko. V teh deželah je povprečna starost ženske ob rojstvu prvega otroka višja od tiste ob prvi poroki. Pozne prve poroke so danes karakteristične za ženske iz Avstrije, Danske, Luksemburga, Finske, Nizozemske, Slovenije in Švedske (prva poroka pri 27. letu ali več), medtem ko zgodnje poroke (do vključno 24. leta starosti) še prevladujejo v Bolgariji, Litvi, Latviji, Romuniji in na Poljskem. Povprečna starost ženinov ob prvi poroki sledi podobnemu vzorcu: moški so ponavadi 2 do 3 leta starejši od svojih partnerk. Razlika, večja od 3 let je bila zabeležena v Bolgariji, Grčiji, Romuniji in na Hrvaškem. Povprečna starost ženske ob prvi poroki je v državah, članicah EU (EU-25)

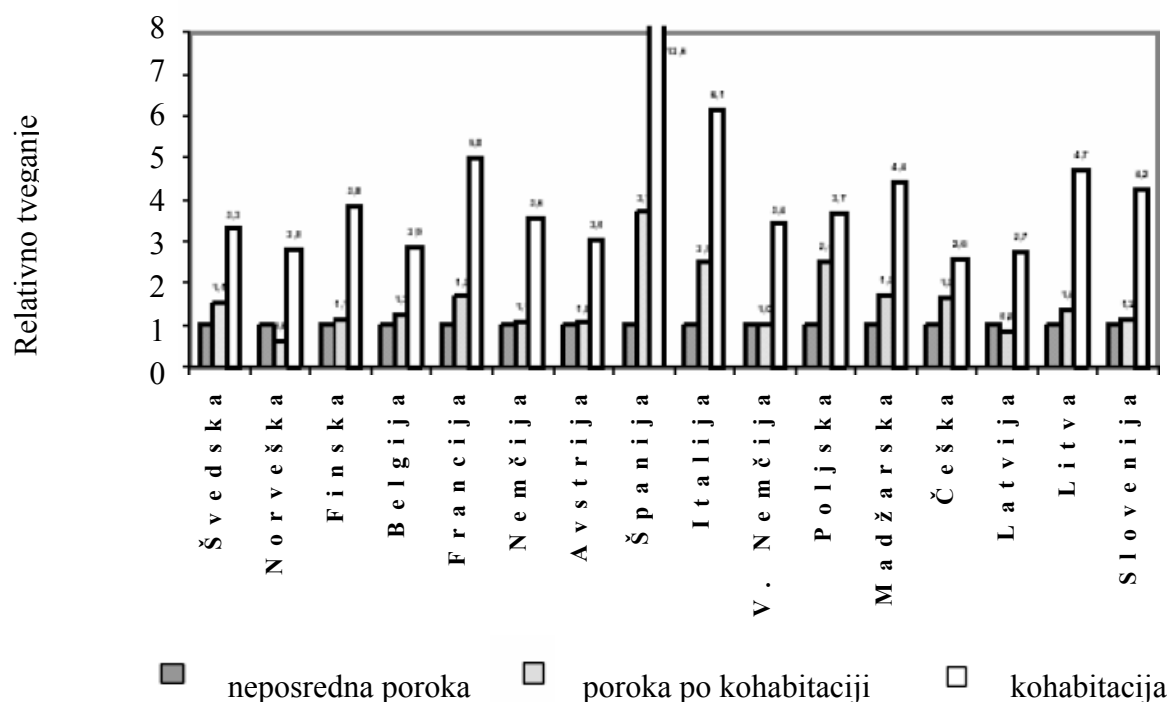
27,8 leta (povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka je 28,0 leta), medtem ko je isti kazalec za deset novih pristopnic (NMS-10) nižji in znaša 24,9 leta.

Bolj razširjeno je postalo tudi rojevanje otrok znotraj kohabitacij, ki so v številnih državah že uveljavljena in splošno sprejeta oblika partnerskega odnosa. Tu mislimo še posebej na Skandinavijo, pa tudi na države kot sta npr. Francija in Nizozemska. Omenjeni trend v srednji in vzhodni Evropi (še) ni tako pogost, na jugu pa je šele v začetni fazi. Porast števila kohabitacij je hkrati zrcalna slika upada v številu porok, za katerega lahko verjamemo, da je doseglo dno. Trenutne stopnje poročnosti so najnižje v Belgiji, Estoniji, Latviji, Sloveniji in na Češkem, Madžarskem ter Švedskem. V ostalih državah (npr. na Danskem in Nizozemskem) so se te stopnje v določenem obsegu zvišale, kar bi lahko bil odsev stabilizacije rasti povprečne starosti ob prvi poroki. Do tega zaključka pridemo tudi, če si ogledamo delež kadarkoli poročenih žensk iz ene generacije. Ta je za generacijo žensk, rojenih leta 1965 znašal čez 85% v naslednjih državah: Češki, Grčiji, madžarski, Poljski, Portugalski, Slovaški, Španiji, Bolgariji in Romuniji. Isti delež pa v Franciji, Sloveniji, Finski in Švedski ne dosega niti vrednosti 75%.

4.1.6. Naraščanje števila razvez

Ne samo, da se je zmanjšala naklonjenost posameznikov do poroke, povečalo se je tudi število razvez. Celotna stopnja razvez nam pove, koliko zakonov iz hipotetične generacije bo razpadlo. Leta 1980 je na primer v državah članicah EU (tako EU-25 kot EU-15) razpadla petina vseh sklenjenih zakonov, danes jih tako konča približno tretjina.

Slika 5: Relativno tveganje razdora zveze (za ženske) glede na obliko partnerske skupnosti

Vir: Billari, 2006, str. 71.

Povprečje za stare države članice (EU-15) je rahlo višje kot za deset novih pristopnic (NMS-10). Visoko število razvez je značilno za Skandinavijo, baltiške države, pa tudi za Avstrijo, Belgijo in Češko. Relativno nizko število razvez je opaziti v Grčiji, Italiji, Španiji ter na Cipru in Poljskem. Stanje se lahko tudi zelo hitro spremeni: za Portugalsko na primer so bile nekdanje značilne nizke stopnje razvez, danes pa se ta država nahaja rahlo nad evropskim povprečjem. K temu je potrebno še dodati, da je način bivanja mladih parov precej drugačen (bolj ohlapno definiran) kot pri poročenih parih, zato se prvi razhajajo bistveno pogosteje (Ule, 1996, str. 61).

Čeprav predstavljajo kohabitacije relativno neobvezujoč način bivanja, pa je za pare z otroki formalna zveza še vedno daleč najpogostejša oblika partnerske skupnosti. Vidimo torej, da lahko otrok pomembno vpliva na življenjske odločitve posameznika. O tem bo več govora v nadaljevanju.

4.2. NOVE RAZSEŽNOSTI STARŠEVSTVA

Ljubezen, zakon in že je tu otrok. Tako preprost je bil sprejem starševske vloge še nekaj desetletij nazaj. Dandanes je marsikaj drugače. Da se dva, ki se imata rada, tudi poročita, že dolgo ni več samo po sebi umevno. In celo za tiste, ki se odločijo za skupno življenje ali zakonsko zvezo, želja po otrocih ni več samoumevna stvar. Pa poglejmo, kako se je ideal starševstva spreminjal skozi čas. V devetnajstem stoletju so ljubezen do otrok opevali v verzih, v prvi polovici dvajsetega stoletja se je pod vplivom romantike pojavila ideja materinstva kot poslanstva in že smo na pragu novega tisočletja, ko se staršem nalaga sledenje raznovrstnim programom, ki vsi krožijo okoli optimalne podpore potomstvu (Ule, Kuhar, 2003, str. 57). Pa ne, da včasih otroci ne bi bili pomembni. Ravno nasprotno. Predvsem premožnejšim slojem so ti predstavljali trden finančni temelj kot dediči posesti in imena. Poleg tega so otroci bistveno prispevali k delu doma in na kmetiji, pomenili so nekakšno zavarovanje pred starostjo. Približno v drugi polovici dvajsetega stoletja sta se ekonomija in starševstvo začela ločevati, industrializaciji pa se moramo zahvaliti, da so ekonomske prednosti starševstva postopno obledele. V ospredje so stopili stroški. Otrok je tako v ekonomskem smislu postal velik zalogaj oziroma finančno breme za družino.

4.2.1. Otrok: nosilec stroškov ali vir blaginje?

Poigrajmo se sedaj malce z idejo o izračunu, koliko nas približno stane otrok. Stroški otroka so v prvi vrsti odraz odločitve staršev o »velikosti svoje investicije«, nedvomno pa so odvisni tudi od značilnosti posamezne družine, to je od (Espenshade, 1984, str. 29-33):

- socialnoekonomskega statusa družine (izobrazbe in dohodkov staršev),
- materinega zaposlitvenega statusa,
- velikosti družine,
- dejstva, ali živi družina na podeželju ali v mestu,
- v kasnejšem obdobju tudi značilnosti otrokovega izobraževanja.

Ekonomski vpliv otroka na proračun gospodinjstva je tako sestavljen iz:

- *neposrednih ali dejanskih stroškov* vzdrževanja otroka (sem spadajo izdatki za hrano, oblačila, izobraževanje ipd.) in
- *posrednih ali oportunitetnih stroškov* (to so s strani staršev neizkoriščene možnosti ali nerealizirani delovni zaslužki in aktivnosti zaradi rojevanja, nege, varstva in vzgoje otrok; ponavadi jih merimo z dohodkom, ki se mu mati odpoveduje z zmanjševanjem udejstvovanja na trgu dela pod ravni, ki bi jo dosegla, če ne bi imela otrok).

Socialnoekonomski status veliko bolj vpliva na razlike v neposrednih izdatkih za otroka kot na razlike v oportunitetnih stroških. Pomen materinih dohodkov se jasno odraža v dejstvu, da družina, kjer je mati polno zaposlena, porabi na otroka več kot tista, kjer mati ne dela ali dela le s polovičnim delovnim časom. Analiza je tudi pokazala, da ima število otrok največji vpliv na izdatke, da pa materina zaposlitev s polnim delovnim časom lahko nadomesti finančno obremenitev, ki jo predstavlja večje število otrok (Žigon, 2003, str. 26).

Z rastjo zahtev, ki se nanašajo na starševsko vlogo in samo rojstvo otroka, se pojavlja tudi nov vzorec odločanja: zavestna odločitev za življenje brez otrok. Do take odločitve lahko pride iz različnih razlogov: zaradi zapolnitve življenja z drugimi projekti, zaradi nestabilne partnerske zveze, zaradi strahu, občutka negotovosti ali celo iz ljubezni do otroka. Tudi okoljska problematika pridobiva na pomenu: nemalo parov si zastavlja vprašanje, ali naj sploh imajo otroke v svetu ozonskih lukenj in umirajočih gozdov (Ule, Kuhar, 2003, str. 58-59). Opraviti imamo s pravim začaranim krogom: kolikor manj otrok se rodi, toliko bolj cenimo tiste, ki se rodijo, toliko več vlagamo vanje, toliko dragocenejši so in toliko bolj zahtevno je starševstvo. O čem vse pa razmišljajo tisti, ki se vendarle odločijo, da bodo izpeljali ta zahtevni projekt?

4.2.2. Dejavniki odločanja za starševstvo

Sprašujemo se, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da bi se nekdo odločil za prevzem starševske vloge. Gre za preplet različnih dejavnikov, katerih seznam ni omejen. Glede na vidik, ki ga zastopajo, jih je možno razvrstiti na sledeče poglavitne skupine (Iglič, 2006, str. 25-26):

Biološki oz. zdravstveni vidik:

- dostopnost in učinkovitost kontracepcije,
- možnost splava,
- strah pred porodom,
- občutek, da biološka ura še ne tiktaka.

Izobrazbeni vidik:

- vedno višja izobraženost in ekonomska avtonomija žensk,
- geografska mobilnost mladih odraslih v terciarnem izobraževanju.

Zaposlitveni vidik:

- fleksibilnost trga dela,

- brezposelnost mladih,
- povečano vlaganje v razvoj poklicne poti pri obeh spolih, skupaj z naraščajočo konkurenčnostjo na delovnem mestu,
- objektivne težave pri usklajevanju družinskega in poklicnega življenja.

Vidik socialne varnosti:

- slabe možnosti reševanja stanovanjskega vprašanja (visoki stroški, nedostopnost; tako za mlade odrasle v začetnih fazah oblikovanja družine kot za gospodinjstva v nadaljnjih družinskih fazah).

Psihološki oz. vrednotni vidik:

- otrokom sovražne družbene in tudi naravne razmere,
- strah pred prihodnostjo,
- visoka raven udobja,
- težnje po svobodi, neodvisnosti, avtonomiji,
- slabi zgledi iz starševskih družin,
- osvobojenost vpliva tradicionalnih avtoritet (npr. religije),
- večji poudarek na kakovosti življenja, prostem času in zabavi,
- razširjanje »postmaterialističnih« vrednot (samouresničevanje, svoboda izbire ipd.),
- visoke potrošne aspiracije (ki ustvarjajo potrebo po dveh dohodkih v gospodinjstvu).

Vidik »kvalitete« oz. vrste partnerskega odnosa:

- izogibanje nepreklicnim obvezam in želja po ohranjanju »odprte prihodnosti«,
- naraščajoča verjetnost ločitve in zato bolj previdno investiranje v lastno osebnost.

Vidik odgovornega starševstva:

- zaznana velika odgovornost in zahtevnost, ki ju prinaša starševstvo,
- dvom o lastnih starševskih sposobnostih.

Večine izmed naštetih dejavnikov smo se vsaj posredno že dotaknili, neobdelano pa nam ostaja še eno pomembno področje: težave (predvsem žensk) pri usklajevanju poklicnega in družinskega življenja.

4.2.3. Lovljenje ravnotežja med delom in družino

Odnos delo-družina predstavlja največji konflikt osebam, ki so aktivno in polno udeležene tako pri razvoju lastne poklicne poti, kot tudi v družinskem življenju. Zdi se, da je problem usklajevanja kariere in družine predvsem ženski problem. Moški se s to dilemo v glavnem ne srečujejo, saj se jih večina odloči za družino hkrati z razvojem kariere. Opravljene so bile številne študije, katerih namen je bil dokazati povezavo na relaciji delo-družina. V eni izmed njih (proučevane so bile ženske z uspešnimi karierami) je bilo npr. ugotovljeno sledeče (Repe, 2004, str. 31):

- ženske z uspešnimi karierami so v večjem deležu brez otrok;
- za ženske na višjih položajih je manj verjetno, da se bodo poročile, kot za moške;
- ženske so še vedno tiste, ki prevzemajo glavno odgovornost za dom in družino;
- ženske, ki so svojo kariero prekinile (zaradi otrok), se večinoma želijo vrniti na delo;
- malo žensk na visokih položajih verjame, da lahko ima vse-tako delo kot družino, medtem ko za moške to ne velja;
- delež ločenih žensk z uspešnimi karierami je znatno višji.

Po eni izmed uveljavljenih teorij (Hakim, 2000, str. 6) je mogoče ženske glede na njihov izbor preferenčnih kombinacij dela in življenjskega sloga razdeliti v tri skupine. To je sicer precej poenostavljena kategorizacija, vendar nam lahko služi kot podlaga za razmislek. Pred tem pa še primer iz prakse: ženske, ki so osredotočene samo na dom ali samo na kariero, sestavljajo v sodobni britanski družbi dve majhni skupini, vsaka od njiju pa predstavlja okrog 15% britanskih žensk, starih od 20 do 60 let. Rodnost v prvi skupini je dvakrat višja od tiste v drugi (Ule, Kuhar, 2003, str. 123).

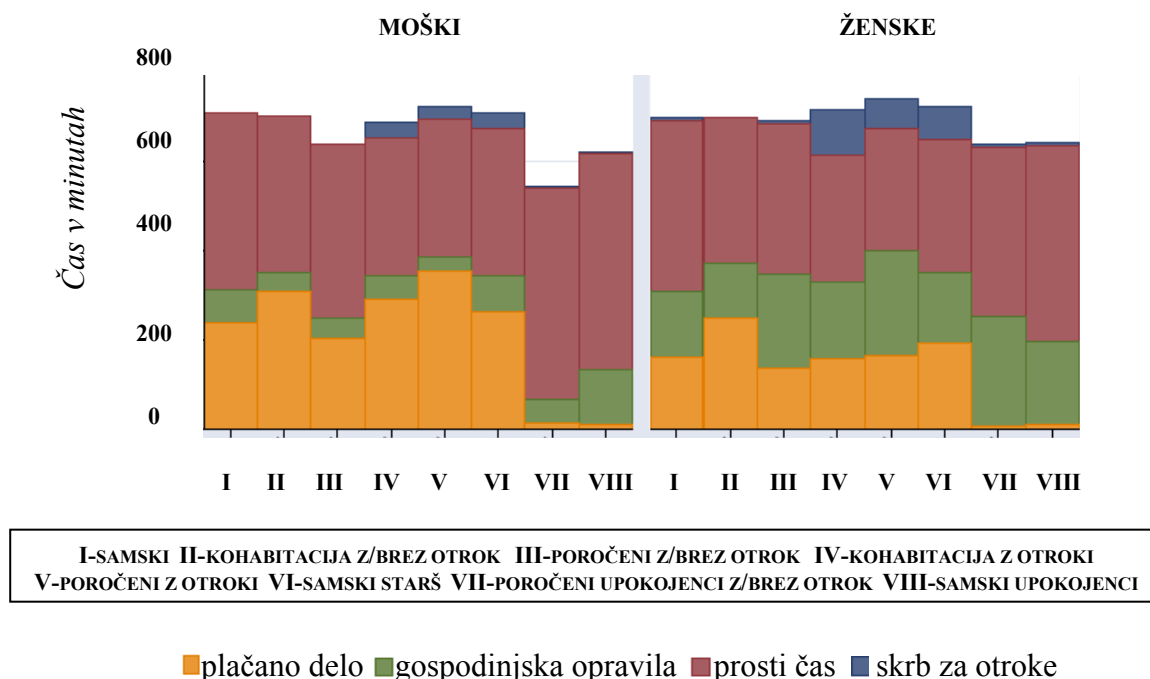
Ženske, osredotočene na kariero: morebitno družinsko življenje se mora prilagajati njihovem delu. Visok delež teh žensk ostane brez otrok, tiste, ki jih vendarle rodijo, pa nanje gledajo bolj kot na projekt postranskega pomena. Skrb za otroke je prepuščena drugim.

Ženske, usmerjene na dom in družinsko življenje: predstavljajo relativno nevidno manjšino. Po poroki se izogibajo plačanemu delu, razen, če jih pesti finančna stiska. Vloga žensk, osredotočenih na dom, je predvsem izobraževanje in socialni razvoj njihovih otrok, pa tudi skrb za gospodinjstvo, sprostitev družinskih članov, organiziranje prostočasnih dejavnosti ipd. Ni rečeno, da so takšne ženske manj izobražene, kajti prav mogoče je, da svojo »intelektualno doto« prinesejo v zakon.

Ženske, ki se prilagajajo: te predstavljajo največjo (70%) in najbolj raznoliko skupino. Želijo usklajevati delo in družino, ne da bi nenehno dajale prednost enemu ali drugemu. Njihov cilj je potegniti kar največ iz obeh svetov. Te ženske se najhitreje prilagajajo spreminjajočim se ekonomskim in socialnim okoliščinam (ukrepom države ali delodajalca ter ostalim dogodkom, ki se pojavljajo kot priložnosti ali ovire v njihovih življenjih).

V realnem svetu meje seveda niso tako ostro začrtane, možni so tudi prehodi med posameznimi skupinami. Sicer pa je stvarnost najbolj zapletena za ženske iz zadnje skupine, saj njihov življenjski slog zahteva največ usklajevanja, prilagajanja in odpovedovanja. V nasprotju z žensko, je moška populacija veliko bolj homogena, saj se večina moških (to je nekje od 60 do 75%) nahaja v kategoriji »moški, ki so osredotočeni na kariero«. Tistih, ki se prilagajajo in zavzemajo za enakost naj bi bilo okoli 30%, osredotočenih na družino pa le 10% (Abram, 2005, str. 25). V optimalnem primeru imata oba spola uravnotežene vse življenjske sfere (plačano delo, skrb za otroke in druge, gospodinjstva opravila, prosti čas in družabno življenje-realno stanje prikazuje Slika 6 na naslednji strani), V res idealnem primeru se te sfere med seboj prepletajo in ne govorimo več o konfliktu med delom in družino, temveč o sinergiji med njima.

Slika 6: Alokacija časa po spolu glede na različne oblike bivanja (povprečje 11 evropskih držav)

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 266.

4.2.4. Strategije načrtovanja družine

Na podlagi zapisanih ugotovitev je mogoče sestaviti nekakšno tipologijo strategij načrtovanja družine. Načrtovanje družine poteka pod močnim vplivom številnih dejavnikov v medsebojni povezanosti (npr. družbene vloge, spolni stereotipi, starostne norme, družinski zgledi), zlasti pa velja še enkrat izpostaviti priložnosti na trgu dela; kajti proces odločanja o oblikovanju lastne družine se pri mladih odraslih dogaja hkrati s prehodom na trg dela. Mladi načrtujejo možne kombinacije poklicne poti in družinskega življenja zelo različno. Nekateri imajo konkretne, drugi bolj meglene predstave. Načrti so lahko kratkoročni ali dolgoročni. Pri nekaterih mladih odraslih so družinski in poklicni načrti časovno tesno prepleteni, pri drugih je eno izmed življenjskih področij jasno v ospredju. Razlikujemo lahko med naslednjimi tipi družinskih načrtov (Ule, Kuhar, 2003, str. 120):

- Zgodnja odločitev za družino: ti ljudje imajo dolgoročne in konkretne predstave o osnovanju družine. Kljub temu jih večina načrtov ne uresniči takoj po končanem šolanju, temveč jih preložijo vsaj za toliko časa, dokler si ne zagotovijo stabilne službe. Gre torej za usklajeno načrtovanje obeh področij. Časovni horizont je, zlasti za tiste s stabilnimi partnerskimi zvezami, natančno določen. Nekaj je tudi takih, ki nimajo posebnih poklicnih načrtov in se odločijo za družino brž ko zaključijo s šolanjem. Tem predstavlja družina osrednji dogodek v nadaljnjem načrtovanju biografije.
- Dolgoročno prelaganje načrtovanja družine: prednost ima poklicna uveljavitev in/ali osebni razvoj, formacija družine pa je šele v dolgoročnem planu, oziroma vsaj ni izključena kot ena izmed možnosti. V trenutnem življenjskem obdobju osnivanje družine ni pomembno ali niti ni mogoče (npr. zaradi pomanjkanja časa, študija ali zgolj zaradi uživanja svobode). Nekateri

»zamudijo vlak« in nikoli ne uresničijo svojih idej, pri drugih pa pride po nekajletnem prelaganju načrtovanja družine do usklajevanja poklicnega razvoja in družinskega življenja.

- Nenadno osnovanje družine: v tem primeru ni sistematičnega usklajevanja družinskih in poklicnih načrtov. Pri teh mladih je ponavadi v ospredju osebnostni razvoj in nimajo jasno začrtanih družinskih ciljev. Tudi poklicno načrtovanje se povezuje z razvojem osebnosti. Do naglega osnovanja družine pride največkrat zaradi sinergije v razvoju partnerske zveze in posameznikove osebnosti.
- Nenačrtovano osnovanje družine: značilno je za ljudi, ki nimajo družinskih načrtov ali imajo o tem le abstraktne predstave. Na začetku so osredotočeni le na poklic, zaradi različnih razlogov (npr. zaradi nenadne velike ljubezni ali nenačrtovane nosečnosti) pa se lahko zelo hitro znajdejo v vlogi integriranega načrtovalca.
- Nenačrtovana odpoved osnovanju družine: ti mladi odrasli kratkoročno ali srednjeročno prelagajo načrtovanje osnovanja družine, npr. iz ekonomskih razlogov, zaradi ločitve ipd. Kasneje pride do odpovedi želji po otroku ali pa iz različnih razlogov te želje ne morejo uresničiti, čeprav se ji dokončno ne odpovejo.

Po vsemu, kar smo do sedaj ugotovili, bi bilo zelo zanimivo videti, kakšne so družinske usmeritve mladih v Sloveniji, mar ne?

4.3. DRUŽINSKE USMERITVE MLADIH V SLOVENIJI

Družinske usmeritve mladih v Sloveniji so bile predmet številnih raziskav, katerih rezultati ponujajo precej zanimivo sliko: družina je visoko uvrščena na lestvici vrednot, mladi si želijo lastne družine, imajo visoka pričakovanja glede otrok in ne kažejo nobenih protinatalitetnih stališč. Ti rezultati so očitno v nasprotju z dejanskimi demografskimi kazalci: rodnost upada, število porok je vse nižje, rojevanje pa se prelaga na poznejša leta. Da bi pojasnili omenjeni razkorak, moramo uporabiti nekatere subtilnejše metode raziskovanja, ki nam bodo pomagale pridobiti si globlji vpogled v mišljenjske vzorce mladih. Poleg klasičnih statističnih podatkov, bomo za naš namen uporabili tudi dognanja že omenjene ankete *Mladi, družina, starševstvo*.

Slovenija je med državami, ki so socialistični sistem zamenjale s kapitalističnim, poseben primer reproduktivnega obnašanja. V večini vzhodno, jugovzhodno in srednjeevropskih ter baltskih držav je do upadanja rojstev, prelaganja porok in naraščanja nezakonskih zvez prišlo šele v začetku devetdesetih (torej ob zamenjavi političnega sistema), pri nas (tudi na Hrvaškem, v Makedoniji in bivši zvezni republiki Jugoslaviji) pa se te demografske spremembe enakomerno dogajajo že od začetka osemdesetih let. Takrat je prvič po drugi svetovni vojni začelo upadati absolutno število rojstev. Rodnost pri nas upada že sto let, tudi zmanjševanje števila otrok na eno žensko, ki je končala rodno dobo, je v Sloveniji več kot stoletni pojav.

Kot je razvidno iz Tabele 6 na naslednji strani, je bila magična številka 2,1 otroka na žensko (ki zagotavlja normalno reprodukcijo), prebita že leta 1980. Ali, kot se je izrazila dr. Majda Črnič Istenič: »V Sloveniji imamo na gospodinjstvo več avtomobilov kot otrok.«

Tabela 6: Stopnje celotne rodnosti v Sloveniji za izbrana leta

Leto	1980	1985	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tf	2,11	1,72	1,29	1,28	1,25	1,23	1,21	1,26	1,21	1,21	1,20	1,25

Opomba: Tf-stopnja celotne (totalne) rodnosti

Vir: Si-Stat podatkovni portal statističnega urada RS, 2006.

Ena izmed smeri razvoja je tudi naraščanje starosti mladoporočencev ob sklenitvi zakonske zveze (Tabela 7). V Sloveniji je ta pojav opazen že dlje časa. Povprečna starost partnerjev ob vstopu v zakon je leta 2004 dobrih pet let višja, kot je bila povprečna starost v drugi polovici osemdesetih let. Če primerjamo podatke o starosti ženinov in nevest, ugotovimo, da se moški v povprečju poročajo pri višji starosti kot ženske.

Tabela 7: Povprečna starost neveste in ženina ob sklenitvi zakonske zveze v Sloveniji za izbrana leta

Leto	povprečje 85-95	povprečje 90-94	povprečje 95-99	2000	2001	2002	2003	2004
Nevesta	23,8	26,1	27,5	28,4	28,8	29,2	29,2	29,6
Ženin	26,8	29,4	30,7	31,4	31,8	32,3	32,3	32,6

Vir : Si-Stat podatkovni portal statističnega urada RS, 2006.

Splošni trend devetdesetih let kaže tudi na upadanje števila porok (Tabela 8). Čeprav se je njihovo število leta 2002 vseeno nekoliko povečalo glede na predhodno leto, pa je leta 2003 in 2004 znova upadlo. Ker se starši za sklenitev zakonske zveze odločajo čedalje redkeje ali šele po rojstvu otroka, se konstantno povečuje število otrok, rojenih izven zakonske zveze (Tabela 9 na naslednji strani).

Tabela 8: Število porok v Sloveniji za izbrana leta

Leto	povprečje 85-95	povprečje 90-94	povprečje 95-99	2000	2001	2002	2003	2004
Št. porok	10102	8630	7709	7201	6935	7064	6756	6588

Vir : Si-Stat podatkovni portal statističnega urada RS, 2006.

Po podatkih Statističnega urada republike Slovenije je bil 2005 leta skoraj vsak drugi otrok rojen neporočeni materi. Iz leta v leto se povečuje tudi število priznanj očetovstva. Za več kot tri

četrtrine otrok, rojenih neporočenim staršem, je bilo priznanje očetovstva podano v prvem mesecu po otrokovem rojstvu.

Tabela 9: Število zunajzakonskih rojstev v Sloveniji za izbrana leta

Leto	povprečje 85-95	povprečje 90-94	povprečje 95-99	2000	2001	2002	2003	2004
Št. zunajzakonskih rojstev	5344	5571	5957	6746	6881	7037	7354	8053

Vir : Si-Stat podatkovni portal statističnega urada RS, 2006.

Podatki jasno kažejo tudi na trend zviševanja starosti žensk ob otrokovem rojstvu. Povprečna starost matere ob otrokovem rojstvu je bila leta 2004 za tri in pol leta višja od tiste v drugi polovici osemdesetih. Opozoriti je treba, da se starost nanaša na ženske, ki so že rodile (Tabela 10); njihov delež pa je pri 28 letih približno polovičen.

Tabela 10: Povprečna starost matere ob otrokovem rojstvu v Sloveniji za izbrana leta

Leto	povprečje 85-95	povprečje 90-94	povprečje 95-99	2000	2001	2002	2003	2004
Povprečna starost matere	25,7	26,5	27,7	28,3	28,5	28,8	29,0	29,2

Vir : Si-Stat podatkovni portal statističnega urada RS, 2006.

Videti je, da so spremembe v življenjskih potekih mladih zares korenite. Da bi jim v celoti prišli do dna, moramo natančneje analizirati življenjske predstave mladih odraslih, saj se ta skupina nahaja v obdobju, ko je verjetnost vzpostavljanja lastne družinske skupnosti največja. Oglejmo si nekatere ugotovitve iz ankete *Mladi, družina, starševstvo*.

Anketni podatki nam razkrijejo, da študentje v Sloveniji pripisujejo največji pomen razvijanju lastne osebnosti. Kar 93,3% se to zdi pomembno oz. zelo pomembno. Za 88,3% je pomembna oz. zelo pomembna dosežena formalna izobrazba. Na tretjem mestu se nahaja urejena partnerska zveza, sledi pa ji prijateljstvo (oboje se zdi pomembno oz. zelo pomembno 87% anketiranim). Štiri petine pripisuje velik pomen poklicnemu uspehu in karieri ter materialnemu položaju, prav toliko pa krepitvi lastnega telesa-to se jim zdi celo pomembnejše od zabave, uživanja in prostega časa. Ti podatki jasno pričajo o premiku vrednot v smeri osredotočenja na individualne življenjske projekte (Ule, Kuhar, 2003 str. 100).

»Vse je svobodno, zaradi tega veliko zvez ne funkcionira, ni več nobene mere, vsak hoče biti preveč svoboden, nihče se noče več prilagoditi, ničemur odpovedati, vsak bi rad vse imel.«

Empirična dognanja vodijo tudi do sklepa, da se je spremenil pomen poroke kot socialne in kulturne institucije. Po podatkih popisa iz leta 2002 je v Sloveniji poročenih (ločenih ali ovdovelih) 8,3% žensk med 20. in 24. letom ter 70,1% žensk med 25. in 29. letom. Za moške, stare od 20 do 24 let, znaša ta delež 2,7%; za tiste med 25. in 29. letom starosti pa 20%. Tudi mladi iz ankete *Mladi, družina, starševstvo* so bili vprašani o pomenu, ki ga ima za njih poroka. Samo 2% študentov in 4% študentk se strinja z izjavo »Bolje je imeti slab zakon, kot biti samski« in le 14% jih je mnenja, da je materialna varnost prednost zakona. Očitno je, da je poroka izgubila funkcijo atributa odraslosti in pridobivanja na svobodi. Čeprav tradicija danes ne igra več pomembne vloge, pa mnogi pripisujejo sami poroki velik čustveni pomen. Le 21% študentk in 13,4% študentov se namreč strinja z izjavo »Zakon je zastarela institucija« (Ule, Kuhar, 2003, str. 103).

»Jaz osebno mislim, da ni isto, če si poročen ali nisi. Zame je zakon in družina neka vrednota, tudi otroci gledajo drugače na to, če sta starša poročena in so vsi neka celota, sicer nastopijo postranski problemi, npr. s priimki, ki lahko privedejo do trenj.«

Ugotovitev, da mladi zakona ne povezujejo z rojevanjem, ni nova. Le petina študentk in desetina študentov se je strinjala z izjavo, da so poglobitni smisel zakona otroci. Zanimiv anketni podatek je tudi, da 12% študentov in 10% študentk misli, da ne bodo imeli otrok. Med tistimi, ki mislijo, da bodo otroke imeli, jih približno petina izjavlja, da bodo imeli enega, približno polovica se vidi z dvema otrokoma, tretjina pa s tremi ali več. Morda se zadnji podatek zdi nekoliko nenavaden, vendar je verjetno le posledica pluralizacije družinskih preferenc (Ule, Kuhar, 2003, str. 102). Poleg tega vse kaže, da je rojevanje postalo stvar osebne izbire. Samo četrtina študentk in 40% študentov misli, da predstavljajo otroci izpolnitev njihovih življenj. Manj kot tretjina je takih, ki se strinjajo, da življenje brez otrok ne more biti popolnoma zadovoljujoče. Precej izmed njih pa se je ujelo pri vprašanju o naravni želji po materinstvu. 56% deklet in le 31% fantov se je strinjalo, da je za žensko popolnoma normalno, če se odloči, da ne želi imeti otrok. Preseneča podatek, da le nekoliko manj kot četrtina (celo nekoliko manj deklet kot fantov) meni, da otroci omejujejo svobodo staršev. Po drugi strani pa podatki kažejo, da mladi zaznavajo zahtevnost starševske vloge v materialnem in etično-moralnem smislu (Ule, Kuhar, 2003, str. 103).

»Včasih so se otroci lahko igrali v gozdu, na cesti..., danes jih moraš voziti npr. v glasbeno šolo, na jezike, poslati v Anglijo. Kako naj potem imaš štiri otroke, čeprav bi jih rad? Že sama vožnja ti vzame čas.«

Anketirani so odgovarjali še na vprašanja v zvezi s spolnimi vlogami in delitvijo dela med spoloma. Dejansko stanje se ponavadi ne ujema z idealnimi predstavami o spolni enakosti in enakopravni delitvi dela, toda v primerjavi z generacijo njihovih staršev je viden velik preskok. Četrtina študentov in 3% študentk izjavljajo, da se strinjajo oz. zelo strinjajo z izjavo, da je skrb za gospodinjstvo žensko delo. 91% študentk in 58% študentov pa se strinja ali zelo strinja, da si morata partnerja gospodinjstva opravila enakopravno porazdeliti.

»S partnerko si bova gospodinjska dela delila, glede na to pač, kdo ima kdaj čas in kdo kaj raje dela. Ne zagovarjam tradicionalne delitve dela, pomembno je dopolnjevanje in sodelovanje med partnerjema.«

Po anketnih podatkih še vedno 15,9% študentov a le 7,2% študentk meni, da družinsko življenje trpi, če je ženska zaposlena (Ule, Kuhar, 2003, str. 62). Toda poti nazaj ni. Ne samo, da želi vse več žensk aktivno graditi svojo poklicno pot; to je postala praktično nuja-zaradi ekonomskih razlogov in zaradi zagotavljanja določene stopnje varnosti v starosti ali za primer razveze.

SKLEP

Da živimo v obdobju nenehnih sprememb je stavek, ki ga je v zadnjem času mogoče pogosto slišati. In res bi lahko dejali, da je negotovost temeljna značilnost današnje družbe. Kljub temu pa človek še naprej ostaja človek. Z vsemi svojimi željami in potrebami vred. To pomeni, da se bomo verjetno vedno soočali z izzivi, ki zadevajo iskanje ustrezne poklicne poti, zagotavljanje določene količine finančnih sredstev, skrb za streho nad glavo in nenazadnje: življenje po življenju ali načrtovanje potomstva. Vse naštetu so stvari, ki predstavljajo prelomnice v življenjskih potekih mladih posameznikov, saj so prav oni tisti, ki šele vstopajo na omenjena področja in se skozi njih iščejo. Zato nas ne bi smela presenetiti prisotnost določenih težav, ki se skoraj nujno pojavijo pri procesu prehoda iz mladosti v odraslost. V našem primeru smo se posvetili odkrivanju vzrokov nastanka fenomena t.i. podaljšane mladosti, katerega pojavnost je značilna predvsem za evropske in nekatere ostale t.i. razvite države, drugod po svetu pa so okoliščine bistveno drugačne.

Prva ugotovitev, do katere smo se dokopali je bila ta, da se je pomembno povečalo število mladih, vključenih v izobraževanje, katerega trajanje se je hkrati podaljšalo. Glavni posledici omenjenega dejstva sta poznejši vstop mladih na trg dela in večja ekonomska odvisnost te populacije. K temu je treba dodati še določena dogajanja na trgih dela (predvsem v smeri povečevanja fleksibilnosti), ki se v kombinaciji z nekaterimi drugimi (npr. demografskimi) trendi, neusmiljeno zrcalijo v stopnjah mladinske brezposelnosti. Videli smo, da se tej problematiki po vseh državah stare celine posveča veliko pozornosti, kar je razumljivo, saj je pomembno povezana s celo vrsto ostalih dogodkov. Eden izmed takih je nedvomno prehod iz družinskega v samostojno gospodinjstvo. Pri obravnavi tega vprašanja se je naša začetna predpostavka izkazala za še kako resnično: negotove zaposlitvene priložnosti nikakor niso dobra podlaga za doseganje bivanjske avtonomije. Vodo na olje prilijejo še razmere na stanovanjskih trgih, ki so, splošno gledano, mladim povsem nenaklonjene. Zdi se, da so stanovanjske politike (v kolikor sploh obstajajo) v nekaterih državah povsem zatajile. Tamkajšnji prebivalci so tako v glavnem na milost in nemilost prepuščeni lastni iznajdljivosti, ali bolje rečeno, družinski podpori, kar se v podatkih kaže kot prelaganje popolne bivanjske samostojnosti v klasičnem smislu.

Doseganje ekonomske neodvisnosti pa še zdaleč ni povezano samo s prehodom v lastno gospodinjstvo. Izkazalo se je namreč, da je uspešen vstop v svet relativno stabilne zaposlitve pomemben tudi z vidika dolgoročnega načrtovanja življenja. Sem spadajo npr. odločitve, ki zadevajo izgradnjo partnerske zveze ali družine. Na tem področju so že nekaj časa opazni trendi, katerih seznam zgleda približno takole: zniževanje stopenj rodnosti, odlašanje s poroko in starševstvom, manj otrok, manj porok, naraščanje števila zunajzakonskih zvez in rojstev, več razvez. Glavne ugotovitve? Stopnje rodnosti se povsod v razvitem svetu vztrajno znižujejo. Najpomembnejši krivec za spremenjene vzorce rodnosti je verjetno povečani delež žensk v izobraževalnih sistemih in na trgih dela. Skupaj z njim se vedno pojavi tudi učinek t.i. demografskega dejavnika, ki se kaže v porastu povprečne starosti matere ob rojstvu prvega (in ponavadi tudi edinega) otroka. Če ni otrok, se zdi sobivanje zelo privlačna (in predvsem manj obvezujoča) alternativa zakonski zvezi. Ker je znano, da so zunajzakonske zveze veliko bolj podvržene razpadu in ker samsko življenje danes nikakor ne predstavlja več nečesa negativnega (prej nasprotno), nam hitro postane jasno od kod toliko razvez. V tej disciplini še posebej prednjačijo mladi pari in ko smo se lotili preučevanja njihovih družinskih usmeritev danes, smo odkrili marsikaj zanimivega.

Morda od vseh najbolj izstopa ugotovitev, da želja po otrocih že dolgo ni več samoumevna stvar. Pri iskanju odgovora na vprašanje, zakaj je temu tako, smo naleteli na pojav izrazitega porasta zahtev, ki se nanašajo na izpolnjevanje starševske vloge: tako v čustvenem kot v materialnem smislu. In čeprav bi bilo pretirano trditi, da predstavlja denar osrednji dejavnik odločanja za starševstvo, ne moremo mimo vpliva, ki ga ima rojstvo otroka na družinski proračun. S tem v povezavi je treba omeniti, da sta za vzdrževanje danes prevladujočega življenjskega sloga ponavadi potrebna dva dohodka. Še več, analize kažejo, da ima število otrok največji vpliv na izdatke, da pa materina zaposlitev s polnim delovnim časom lahko nadomesti finančno obremenitev, ki jo predstavlja večje število otrok. Posledice? Nenehno lovljenje ravnotežja med poklicnim in družinskim življenjem, za katerega se je izkazalo, da še vedno ostaja v glavnem ženski problem.

Vidimo torej, da so spremembe zares velike. Naš poglavitni namen je bil ugotoviti, kaj se v resnici skriva za njimi in na podlagi razpoložljivih podatkov sestaviti celotno sliko. V določeni meri nam je to verjetno tudi uspelo, kljub temu pa ne bo odveč pripomniti, da številke velikokrat ne razkrivajo vsega in bistvo lahko ostane očem nevidno. Nekaj, česar iz številke zagotovo ni mogoče razbrati, je podpora, ki jo mladi potrebujejo na svoji poti v odraslost in ki lahko ta proces bistveno olajša. Gre za področje, na katerem še vedno ostajajo neizkoriščene številne priložnosti. Tega bi se vsi vpleteni morali dobro zavedati, saj govorimo o naložbi, ki se zagotovo izplača-naložbi v prihodnost.

Literatura

1. Aassve Arnestein et al.: Leaving Home Ain't Easy. A comparative longitudinal analysis of ECHP data. Rostock : Max Planck Institute for Demographic Research, 2001. 32 str.
2. Abram Erika: Spolne razlike na področju plačanega in neplačanega dela. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2005. 40 str. 3 pril.
3. Auf der Mauer Gertrud et al.: Youth Unemployment-Meeting the Needs of Youth. Bonn : UNESCO-UNEVOC International Centre Publications, 2004. 38 str.
4. Bevc Milena: Učinkovitost študija v Sloveniji. Druga longitudinalna analiza. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2002. 8 str.
5. Billari Francesco: Partnership, Childbearing, Parenting: Trends of the 1990s. 32 str. [URL: http://www.unece.org/pau/epf/c5_bi.pdf], 05.07.2006.
6. Borsch-Supan Axel: Household Formation, Housing Prices and Public Policy Impacts. Journal of Public Economics, Amsterdam, 30 (1986), 2, str. 145-164.
7. Bradley Harriet, van Hoof Jacques: Young people in Europe. Labour markets and citizenship. Bristol : The Policy Press, 2005. 294 str.
8. Brüderl Josef: Family Change and Family Patterns in Europe. 11 str. [URL: <http://www.sowi.uni-mannheim.de/lessm/veranst/fambev/Family%20Change.pdf>], maj 2004
9. Črnak-Meglič Andreja et al.: Otroci in mladina v prehodni družbi. Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport, 2005. 327 str.
10. Espenshade Thomas J.: Investing in Children: New Estimates of Parental Expenditures. Washington D. C. : The Urban Institute Press, 1984. 124 str.
11. Fernandez-Cordon Juan Antonio: Youth Residential Independence and Autonomy. A Comparative Study. Journal of Family Issues, London, 1997, 6, str. 576-607.
12. Frejka Tomas, Calot Gerard: Cohort childbearing age patterns in low-fertility countries in the late 20th century: Is the postponement of births an inherent element?. Tokyo : National Institute of Population and Social Security Research, 2001. 23 str.
13. Goldschneider Frances, Da Vanzo Julie: Living arrangements and the transition to adulthood. Demography, Washington, (22)1985, 4, str. 545-563.
14. Goldstein Joshua, Lutz Wolfgang, Testa Maria Rita: The Decline of Family Size Preferences in Europe: Towards Sub-Replacement levels? 26 str. [URL: http://www.oif.ac.at/aktuell/paper_testa_family_size.pdf], 05.07.2006.
15. Hakim Catherine: Work lifestyle choices in the 21st century. Preference theory. Oxford : Oxford University Press, 2000. 340 str.
16. Hammer Torild: Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe. Bristol : The Policy Press, 2003. 233 str.
17. Iacovou Maria: Young people in Europe: Two models of household formation. Essex : Institute for Social and Economic Research, 1998. 35 str.
18. Iglič Simona: Dejavniki odločanja za starševstvo. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2006. 82 str., 10 pril.

19. Jones Gill: The thinking and behaviour of young adults. London : The Social Exclusion Unit, 2005. 54 str.
20. Kieselbach Thomas et al.: Social Exclusion, Activation and Welfare. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. 34 str.
21. Kos Janko, Virk Tomo: Svet književnosti 2. Maribor : Obzorja, 2001. 319 str.
22. Kuhar Metka, Ule Mirjana: Družina kot projekt: družinske usmeritve mladih v Sloveniji. Socialna pedagogika, Ljubljana, 6(2002), 3, str. 309-334.
23. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. 6. izdaja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 339 str.
24. Malačič Janez, Sambt Jože: Kako spraviti mlade, ki so rasli z računalniki, v zastarele šole: brezposelnost diplomantov. Dnevnik, Ljubljana, 56(2006), 20, str. 36.
25. Mandič Srna: Kakovost življenja: stanja in spremembe. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 1999. 213 str.
26. Müller Walter, Shavit Yossi, Tame Clare: From School to Work. A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations. Oxford : Clarendon Press, 1998. 556 str.
27. Nave-Herz Rosemarie: Still in the nest: The family and young adults in Germany. Journal of Family Issues, London, (18)1997, 6, str. 671-689.
28. Palčič Damjan: Dejavniki odlaganja rojstev v starejša leta v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 47 str., 1 pril.
29. Pinnelli Antonella, Hoffmann-Nowotny Hans Joachim, Fux Beat: Fertility and new types of households and family formation in Europe. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2001. 187 str.
30. Repe Eva: Nove delovne kariere moških in žensk. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2004. 69 str. 1 pril.
31. Sisson Keith et al.: Employment through Flexibility-Squaring the Circle? Findings from the EPOC Survey. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1999. 138 str.
32. Smyth Emer et al.: Comparative Analysis of Transition from Education to Work in Europe. Dublin : Economic and Social Research Institute of Dublin, 2001. 120 str.
33. Suša Matej: Staranje prebivalstva v Evropski Uniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2005. 53 str. 3 pril.
34. Svetlik Ivan, Ilič Branko: Razpoke v zgodbi o uspehu. Primerjalna analiza upravljanja človeških virov v Sloveniji. Ljubljana : Sophia, 2004. str. 230-258.
35. Ule Mirjana: Mladina v devetdesetih. Analiza stanja v Sloveniji. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1996. 307 str.
36. Ule Mirjana, Kuhar Metka: Mladi, družina, starševstvo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2003. 156 str.
37. Van Nimwegen Nico et al.: Demography Monitor 2005. Hague : Social Situation Observatory, 2005. 423 str.
38. Verša Dorotea: Poklicna struktura aktualnega povpraševanja v letu 2002. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2003. 24 str.

39. Verša Dorotea, Spruk Viljem: Mladi diplomanti na trgu delovne sile. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2004. 25 str.
40. Volk Milena: Stanovanjske razmere mladih. Diplomsko delo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2003. 58 str.
41. Žigon Dolores: Otrok-nosilec stroškov in/ali vir blaginje za družino in družbo. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 44 str.

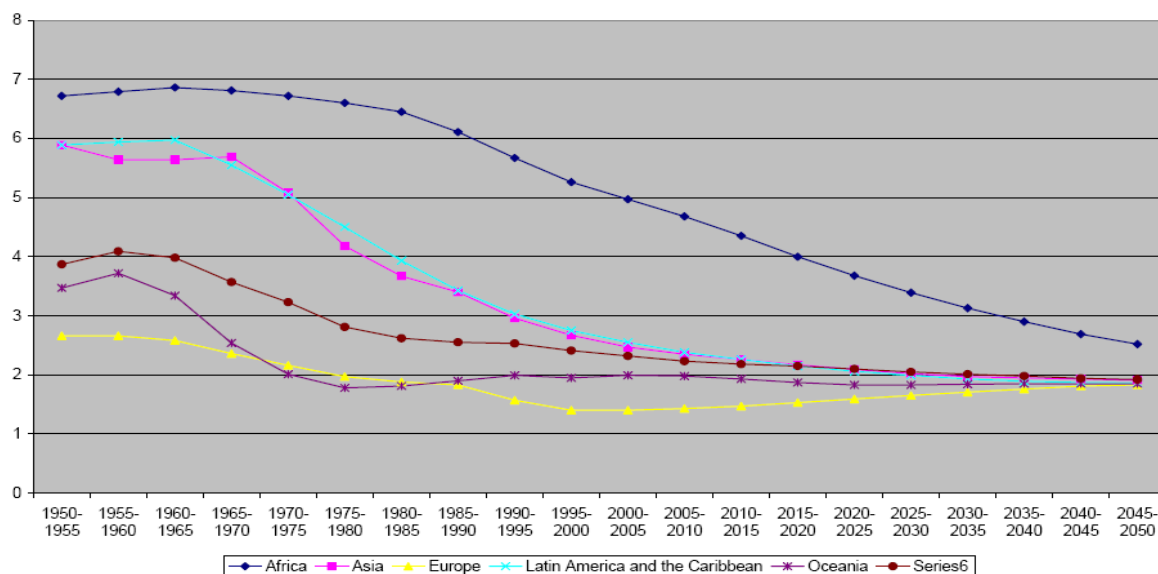
Viri

1. Key Data on Education in Europe 2005. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2005. 388 str.
2. Labour Force Survey: Results 2002. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2003. 227 str.
3. Letno poročilo 1996. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 1997. 141 str.
4. Letno poročilo 2001. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2002. 140 str.
5. Letno poročilo 2003. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2004. 155 str.
6. Letno poročilo 2004. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2005. 146 str.
7. Letno poročilo 2005. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2006. 112 str.
8. Letna in poslovna poročila Zavoda RS za zaposlovanje.
[URL: <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/LetnaPorocila/LetnaPorocila.htm>], 22.05.2006.
9. Posodobitev izobraževanja in usposabljanja: bistven prispevek k blaginji in socialni koheziji v Evropi. Bruselj : Komisija evropskih skupnosti, 2005. 26 str.
10. Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za leto 2005. Ljubljana : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2005. 27 str.
11. Recent demographic developments in Europe. 2004. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2005. 128 str.
12. Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2006-2010. Ljubljana : Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, 2006. 44 str.
13. Si-Stat podatkovni portal. Demografsko in socialno področje. Statistični urad RS.
[URL: http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp#05], 08.07.2006.
14. Spodbujanje zaposlovanja mladih na trgu dela. Poročilo. Ljubljana : Zavod RS za zaposlovanje, 2005. 15 str.
15. Statistični letopis 2003. Ljubljana : Statistični urad RS, 2004. 660 str.

PRILOGE

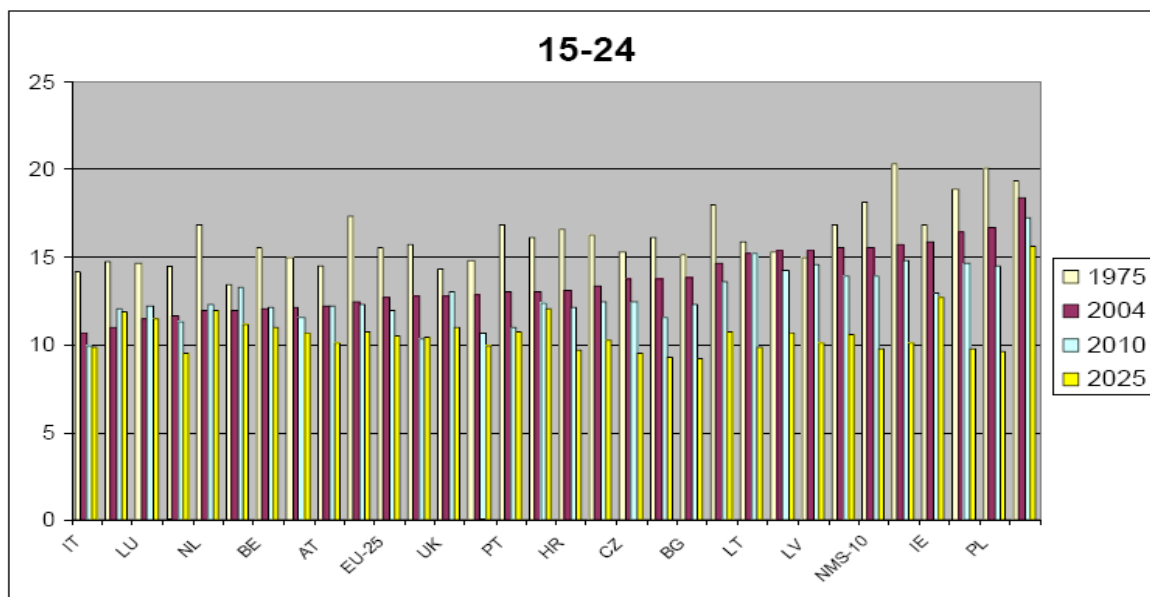
PRILOGA 1: PREGLED NEKATERIH DEMOGRAFSKIH TRENDOV

Slika 1: Gibanje stopenj celotne rodnosti po posameznih področjih sveta

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 390.

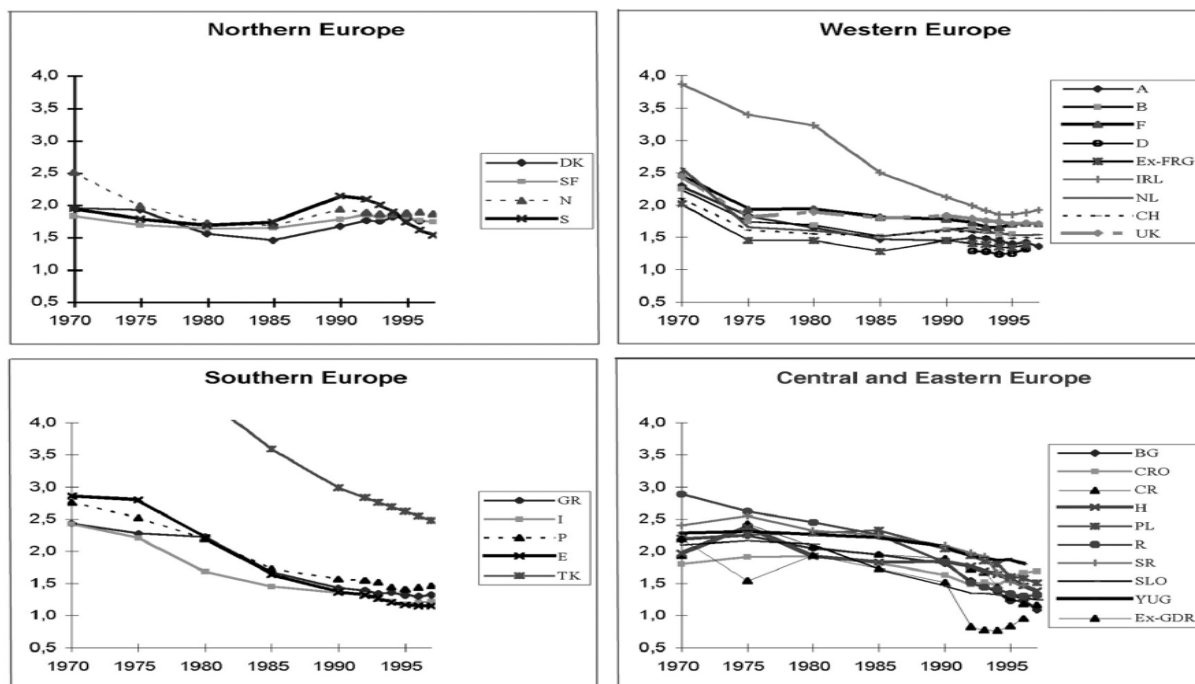
Slika 2: Delež mladih ljudi (od 15 do 24 let) v celotni populaciji za izbrane evropske države

Legenda (države po vrsti): Italija, Luksemburg, Nizozemska, Belgija, Avstrija, povprečje za petindvajset držav članic EU, Velika Britanija, Portugalska, Madžarska, Češka, Bolgarija, Litva, Latvija, povprečje za deset novih pristopnic EU, Irska, Poljska.

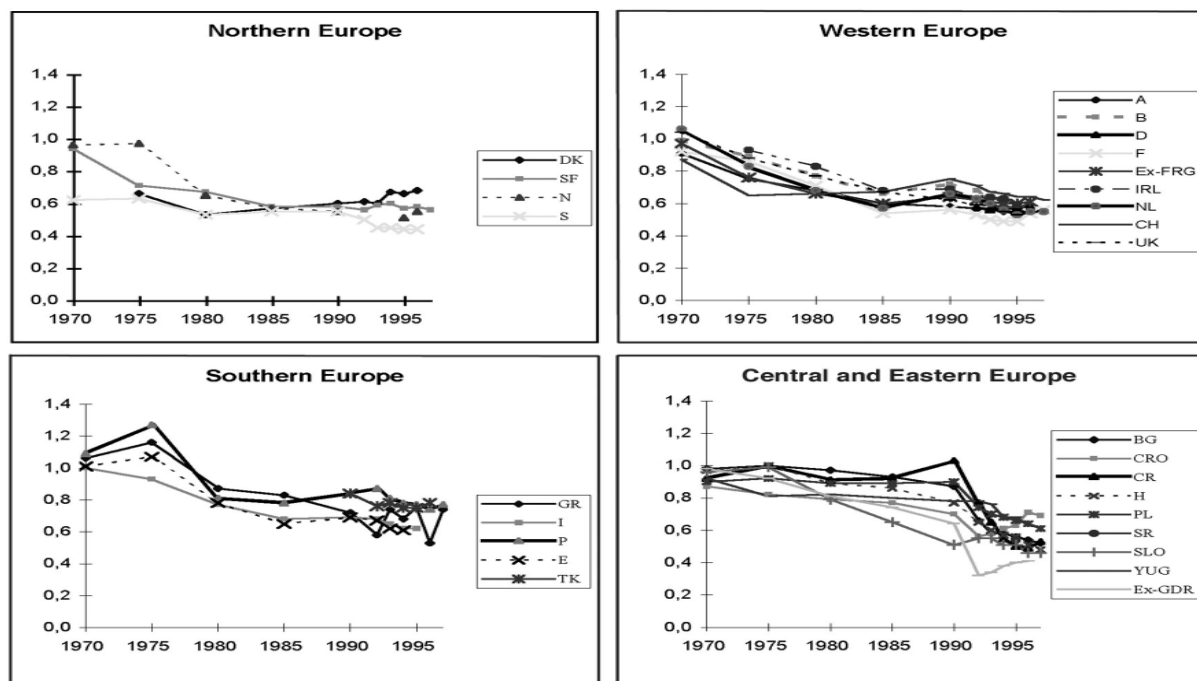
Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 85.

Slika 3: Gibanje stopenj celotne rodnosti v Evropi, za obdobje 1970-1995, s poudarkom na razlikah med posameznimi geografskimi območji (sever, jug, vzhod, zahod)

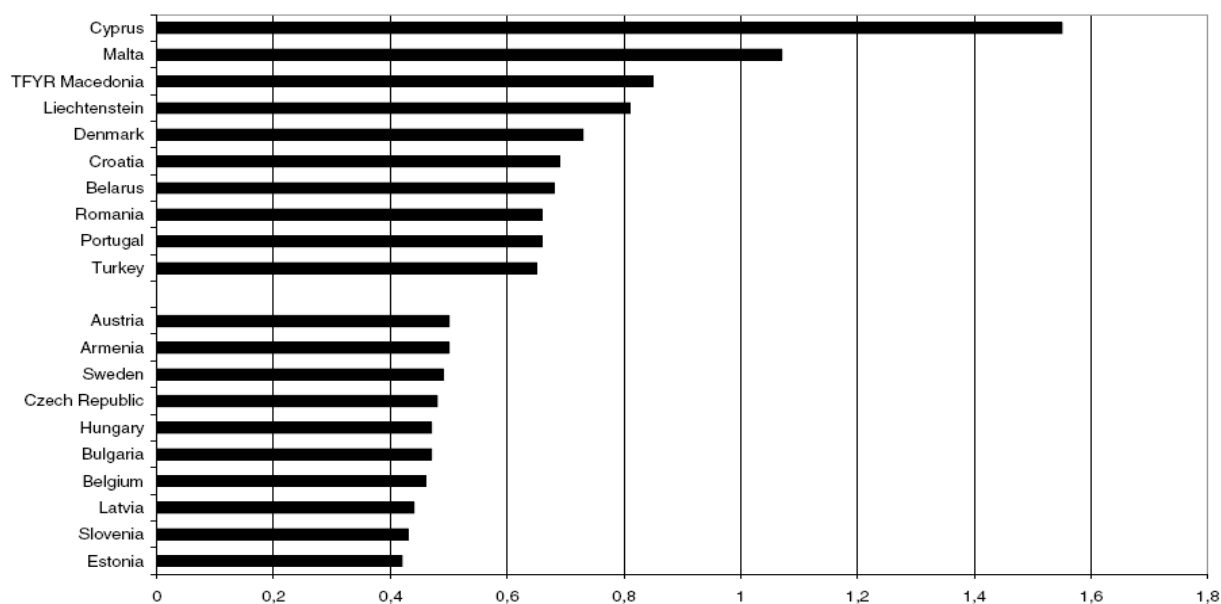
Vir: Pinnelli, Hoffmann-Nowotny, Fux, 2001, str. 143.

Slika 4: Gibanje stopenj celotne poročnosti (za ženske do 50 leta) v Evropi, za obdobje 1970-1995, s poudarkom na razlikah med posameznimi geografskimi območji

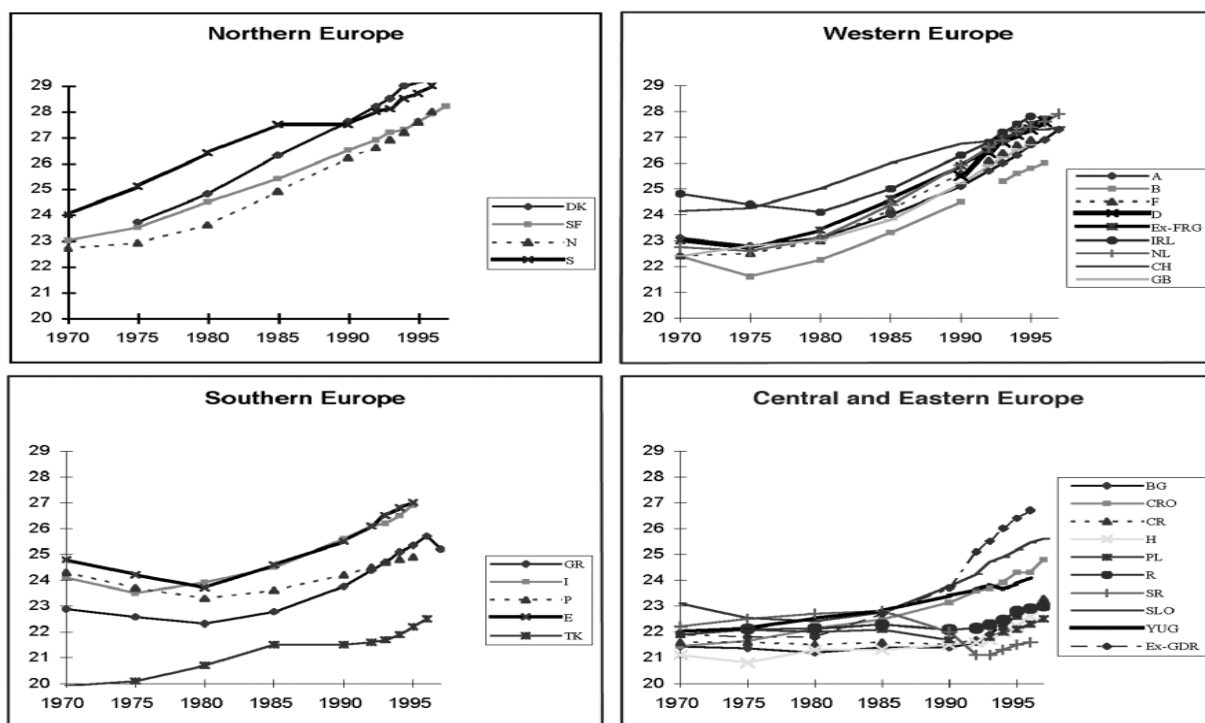
Vir: Pinnelli, Hoffmann-Nowotny, Fux, 2001, str. 152.

Slika 5: Deset najvišjih in deset najnižjih stopenj celotne poročnosti (za ženske do 50 leta) v Evropi; leto 2002

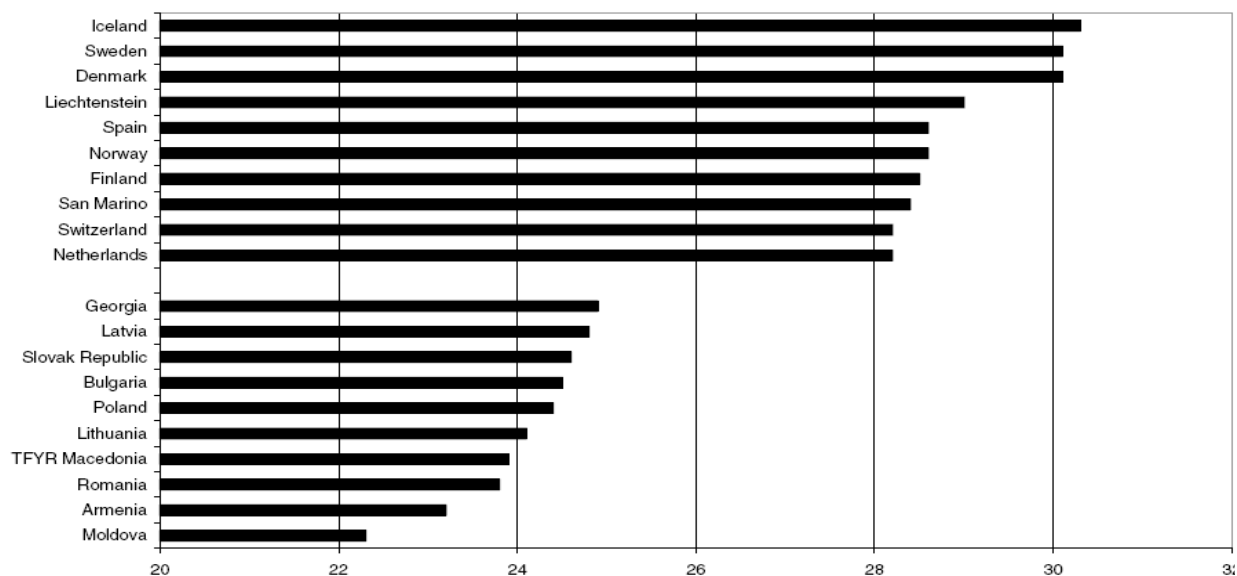
Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str.18.

Slika 6: Gibanje povprečne starosti žensk ob prvi poroki v Evropi, za obdobje 1970-1995, s poudarkom na razlikah med posameznimi geografskimi območji

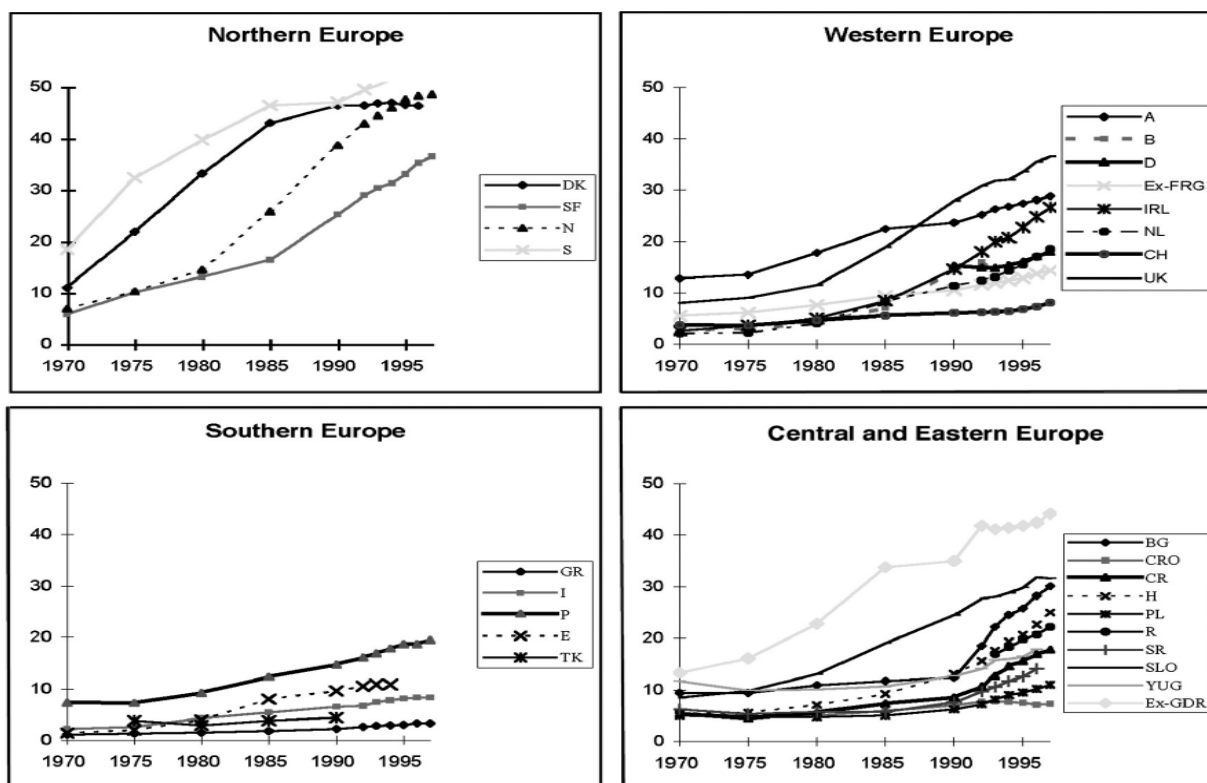
Vir: Pinnelli, Hoffmann-Nowotny, Fux, 2001, str. 153.

Slika 7: Deset najvišjih in deset najnižjih vrednosti povprečne starosti žensk (mlajših od 50 let) ob prvi poroki v Evropi; leto 2002

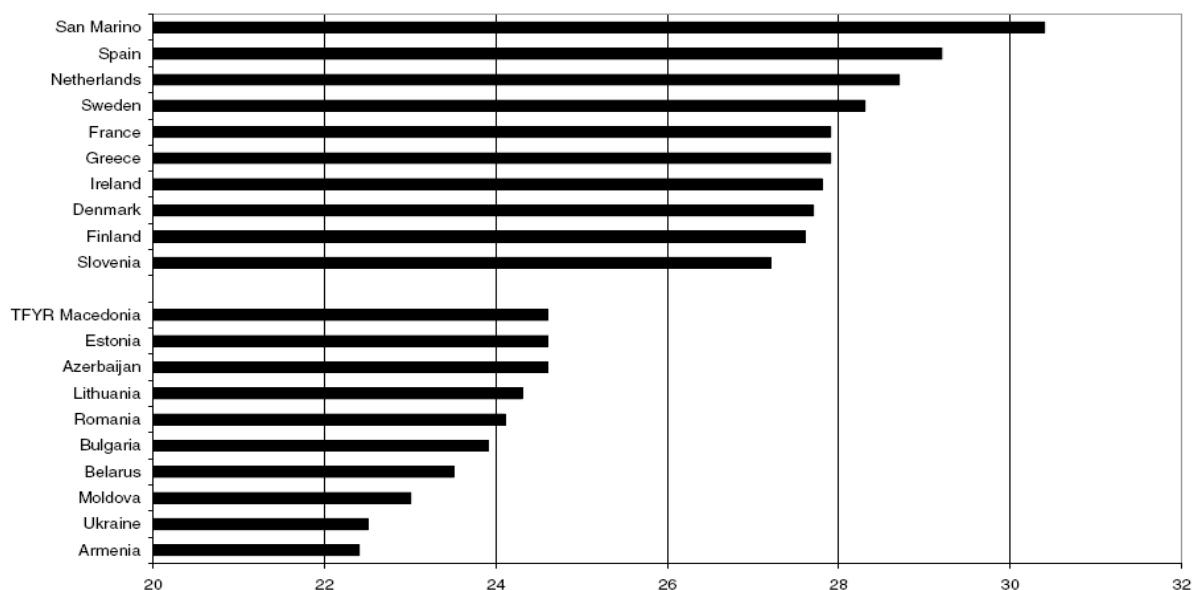
Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 19.

Slika 8: Gibanje kazalca povprečne starosti ženske ob rojstvu prvega otroka v Evropi, za obdobje 1970-1995, s poudarkom na razlikah med posameznimi geografskimi območji

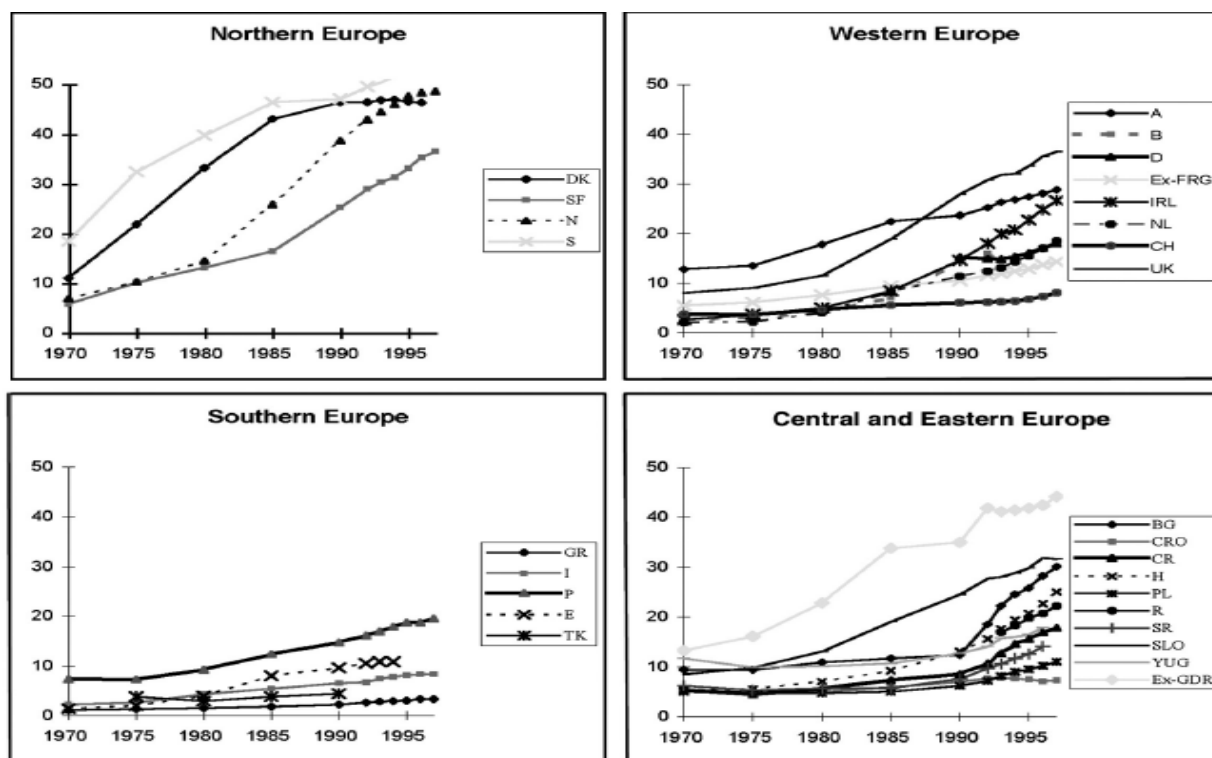
Vir: Pinnelli, Hoffmann-Nowotny, Fux, 2001, str. 147.

Slika 9: Deset najvišjih in deset najnižjih vrednosti povprečne starosti matere ob rojstvu prvega otroka v Evropi; leto 2002

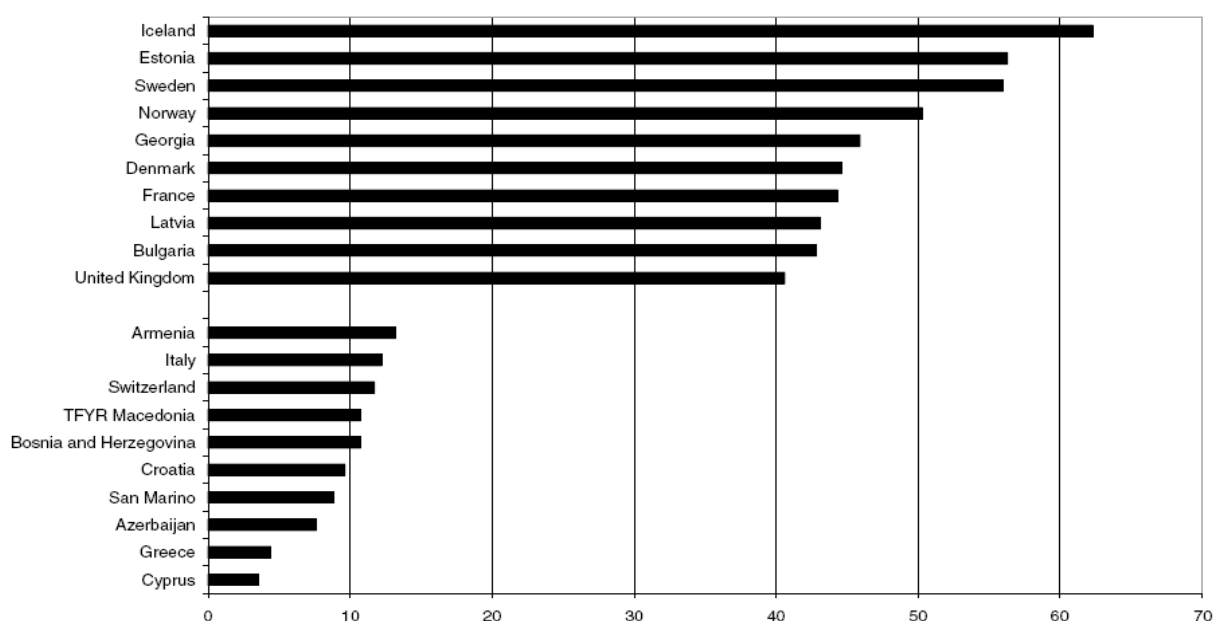
Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 23.

Slika 10: Gibanje deleža zunaj zakona rojenih otrok (na 100 živorojenih) v Evropi, za obdobje 1970-1995, s poudarkom na razlikah med posameznimi geografskimi območji

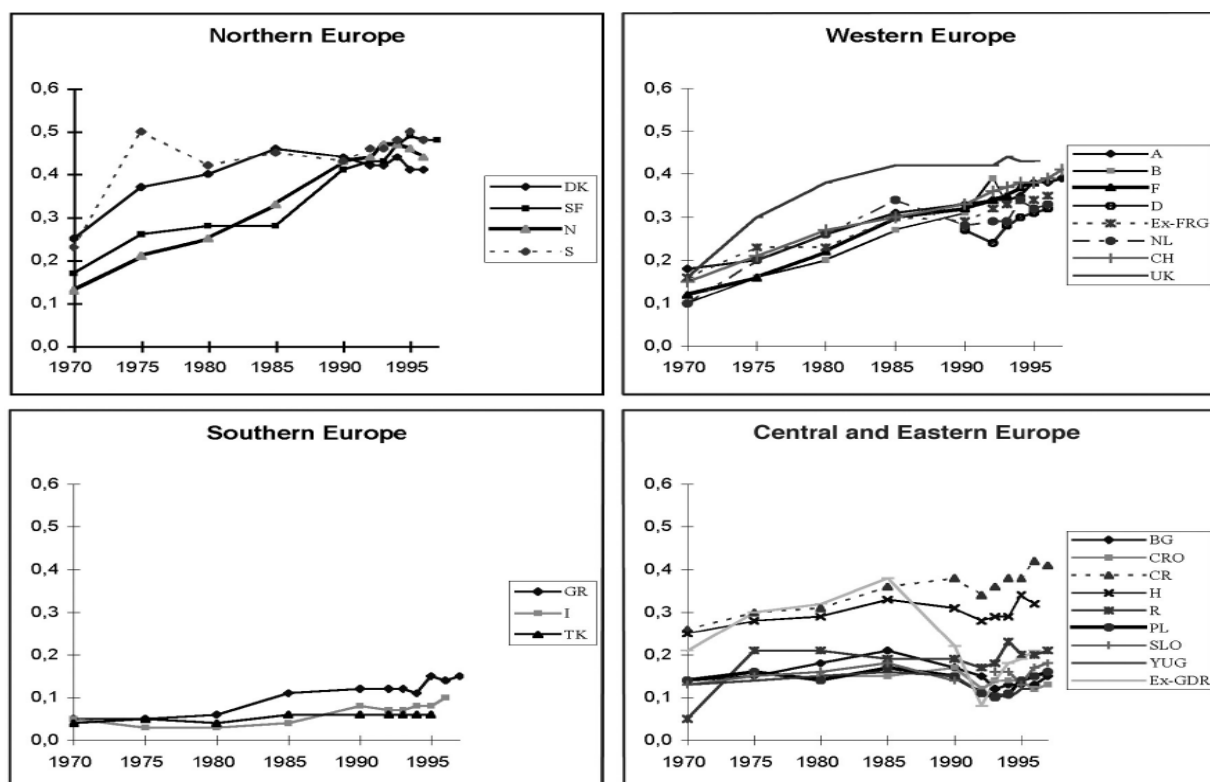
Vir: Pinnelli, Hoffmann-Nowotny, Fux, 2001, str. 148.

Slika 11: Deset najvišjih in deset najnižjih deležev zunajzakonskih rojstev v Evropi; leto 2002

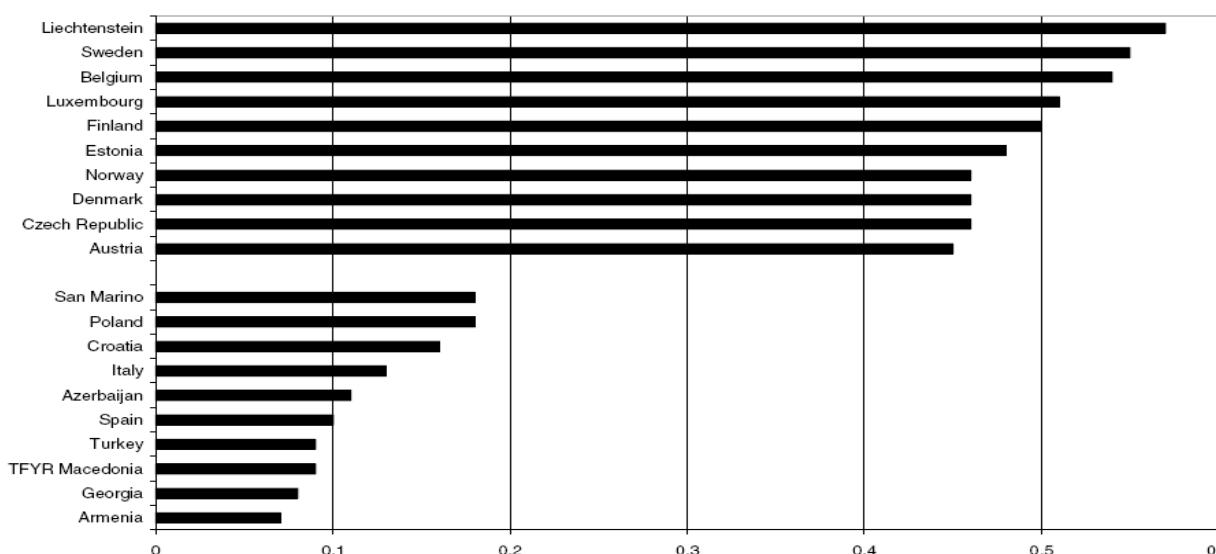
Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 24.

Slika 12: Gibanje celotne stopnje razvez v Evropi, za obdobje 1970-1995, s poudarkom na razlikah med posameznimi geografskimi območji

Vir: Pinnelli, Hoffmann-Nowotny, Fux, 2001, str. 154.

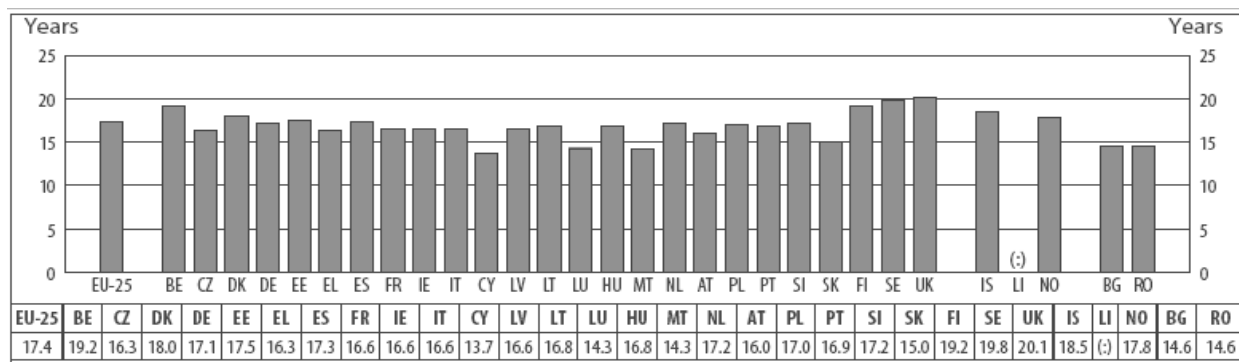
Slika 13: Deset najvišjih in deset najnižjih celotnih stopenj razvez v Evropi; leto 2002

Vir: Recent demographic developments in Europe 2004, 2005, str. 20.

PRILOGA 2: SPREMEMBE NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA V EVROPI

Slika 14: Pričakovano trajanje izobraževanja (v letih) za petletnike v izbranih evropskih državah; leto 2001/02

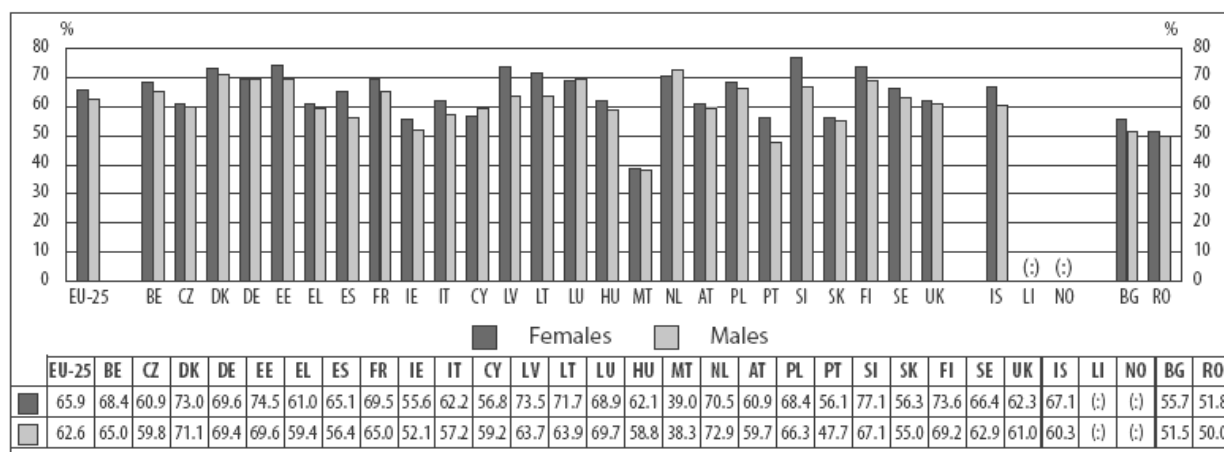

Legenda (države po vrsti): povprečje za 25 držav članic EU, Belgija, Češka, Danska, Estonija, Grčija, Španija, Francija, Irska, Italija, Ciper, Litva, Latvija, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nizozemska, Avstrija, Poljska, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Finska, Švedska, Velika Britanija, Islandija, Lichtenstein (ni podatka), Norveška, Bolgarija, Romunija.

Opombe: Belgija-neodvisne zasebne izobraževalne institucije niso vključene; Nemčija, Slovenija, Romunija-podatki o izobraževanju na najvišji ravni (ISCED 6) niso zajeti; Irska-v tej državi ni javnih ustanov, ki bi omogočale predšolsko izobraževanje (ISCED 0), vendar veliko otrok obiskuje zasebne vrtce (ti podatki so pomanjkljivi).

Vir: Key Data on Education in Europe 2005, 2005, str. 145.

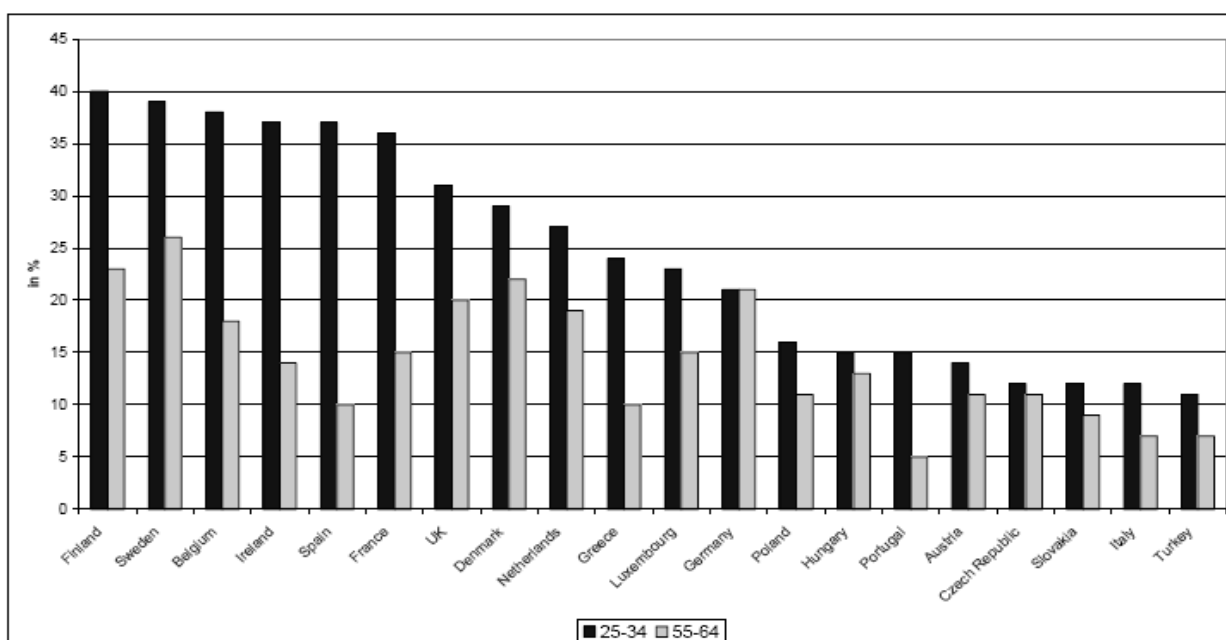
Slika 15: Delež mladih (od 15 do 24 let), vključenih v izobraževanje in usposabljanje v navedenih evropskih državah; leto 2002

Opombe: legenda je obrazložena na predhodni strani (Slika 14); Ciper-študentje, ki živijo doma, vendar začasno študirajo v tujini, niso zajeti; Norveška-podatki niso prikazani, ker so na voljo samo tisti, ki se nanašajo na poklicno usposabljanje.

Vir: Key Data on Education in Europe 2005, 2005, str. 144.

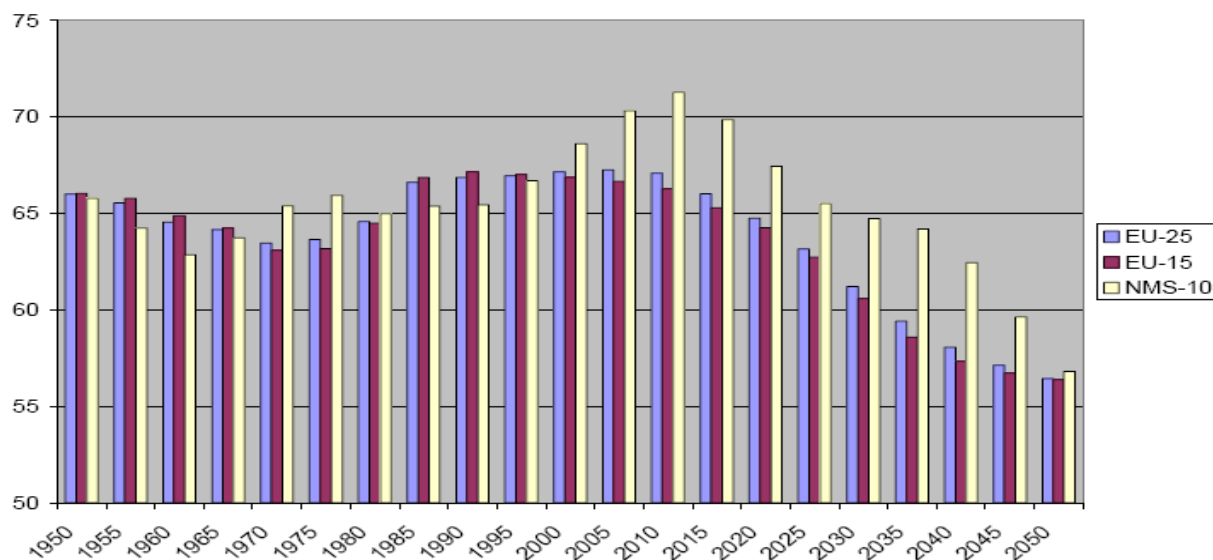
Slika 16: Delež populacije, vključene v terciarno izobraževanje za izbrane evropske države; leto 2002

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 120.

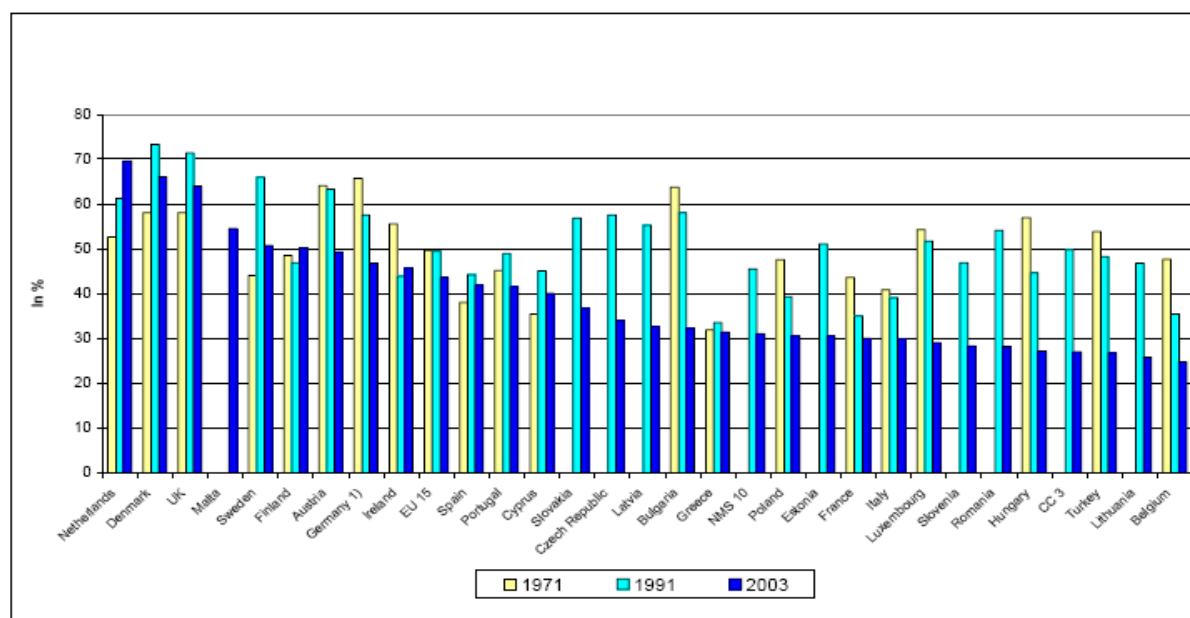
PRILOGA 3: RAZVOJ DOGAJANJ NA TRGIH DELA V EVROPI

Slika 17: Gibanje deleža populacije v starosti od 15 do 64 let (kontingent delovno aktivnega prebivalstva); vrednosti za 15 držav članic EU, 25 držav članic EU in deset novih pristopnic

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 82.

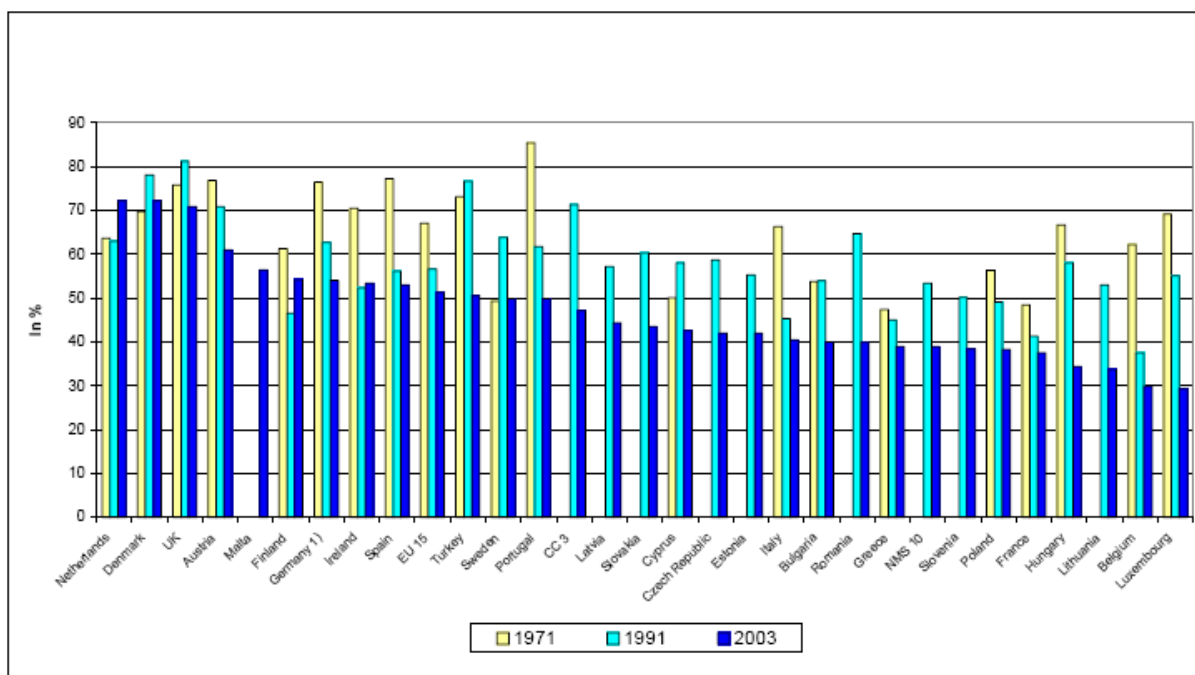
Slika 18: Gibanje deleža delovno aktivnih žensk (v starosti od 15 do 24 let) za nekatere evropske države

Opomba: CC3-povprečje za Bolgarijo, Romunijo in Turčijo.

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 120.

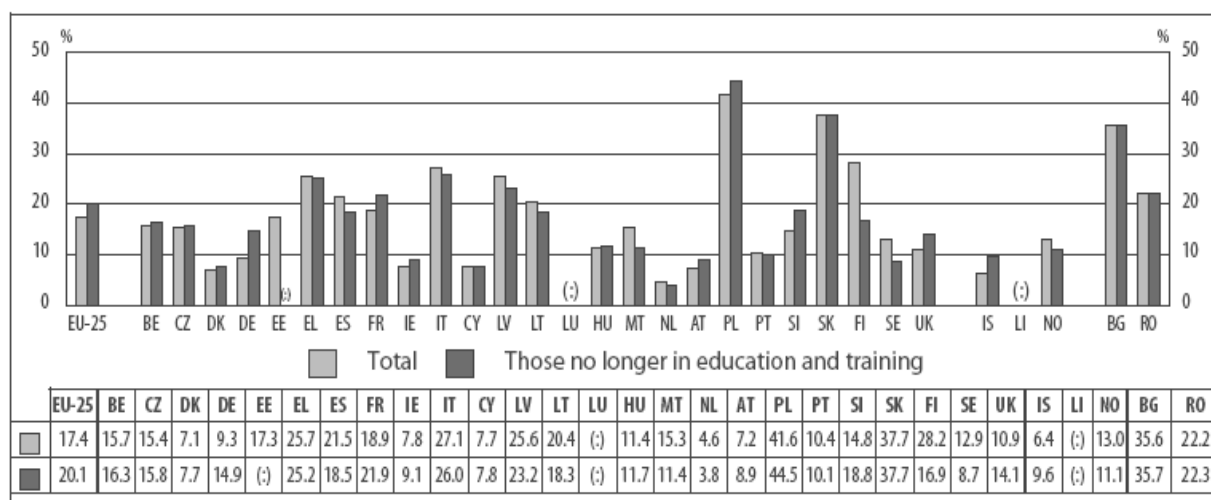
Slika 19: Gibanje deleža delovno aktivnih moških (v starosti od 15 do 24 let) za nekatere evropske države

Opomba: CC3-povprečje za Bolgarijo, Romunijo in Turčijo.

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 119.

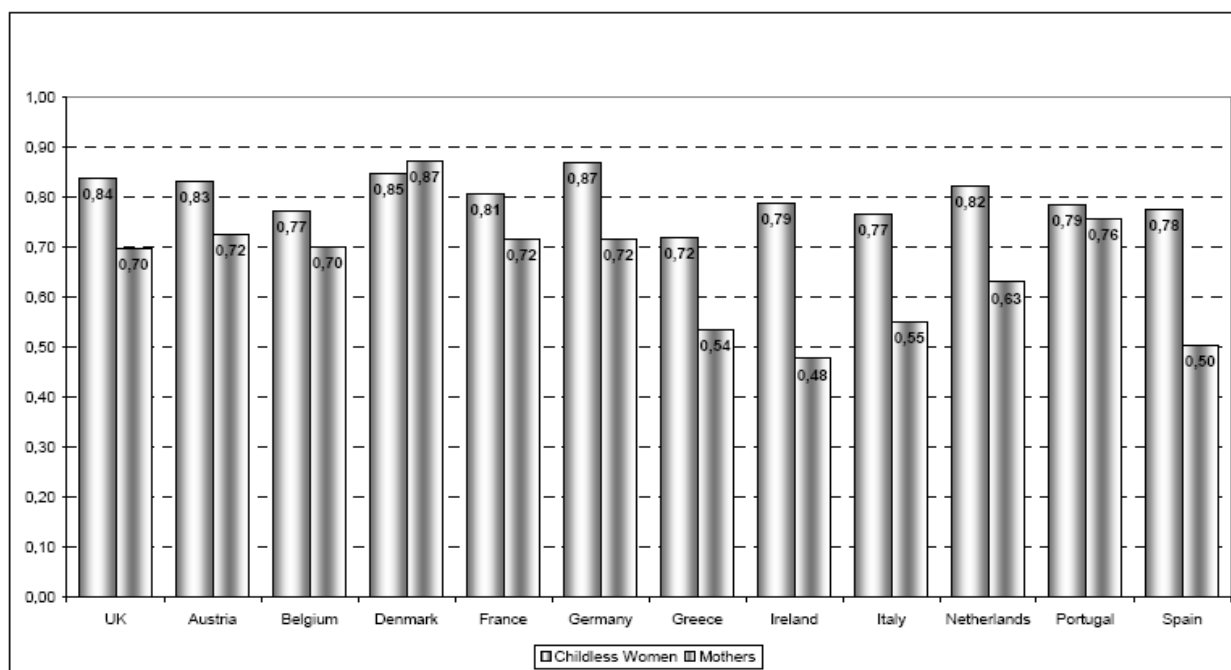
Slika 20: Delež brezposelnih mladih v populaciji od 15 do 24 let in isti delež za mlade, ki niso vključeni v izobraževanje; navedene evropske države v letu 2002

Opomba: za razlago legende glej Sliko 14 na strani 7.

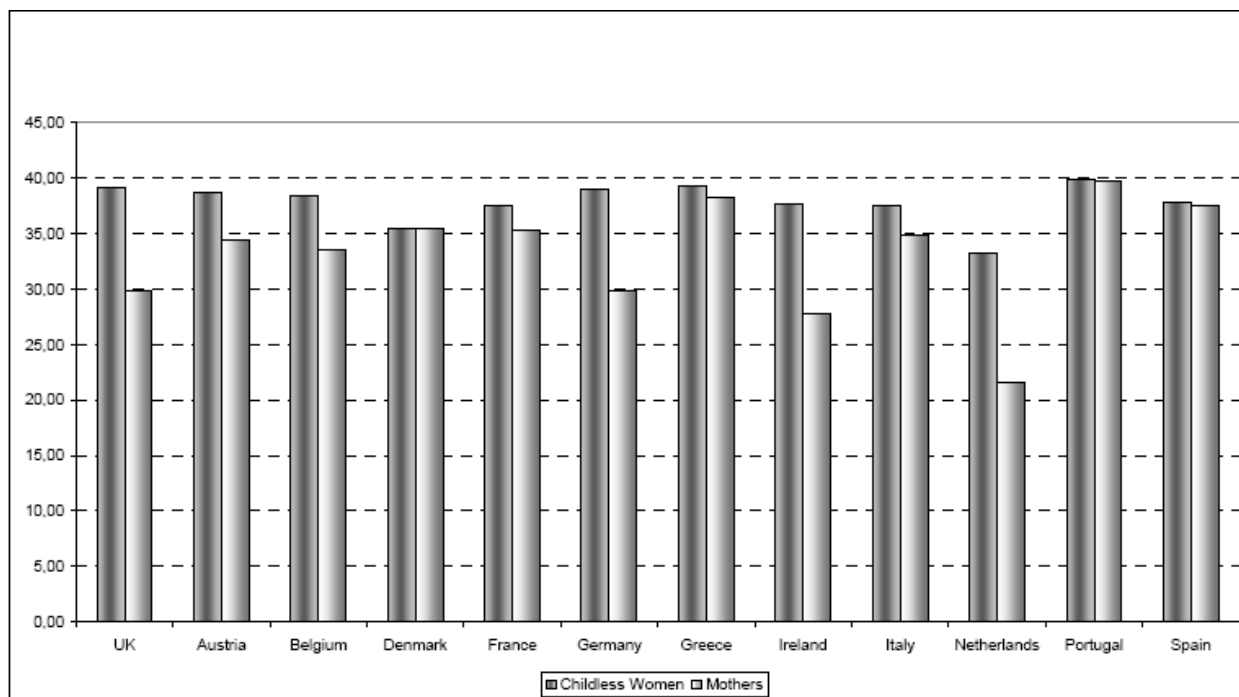
Vir: Key Data on Education in Europe 2005, 2005, str. 36.

Slika 21: Stopnje delovne aktivnosti za ženske (v starosti od 25 do 54 let) brez otrok in za matere v nekaterih evropskih državah; obdobje 1994-2001

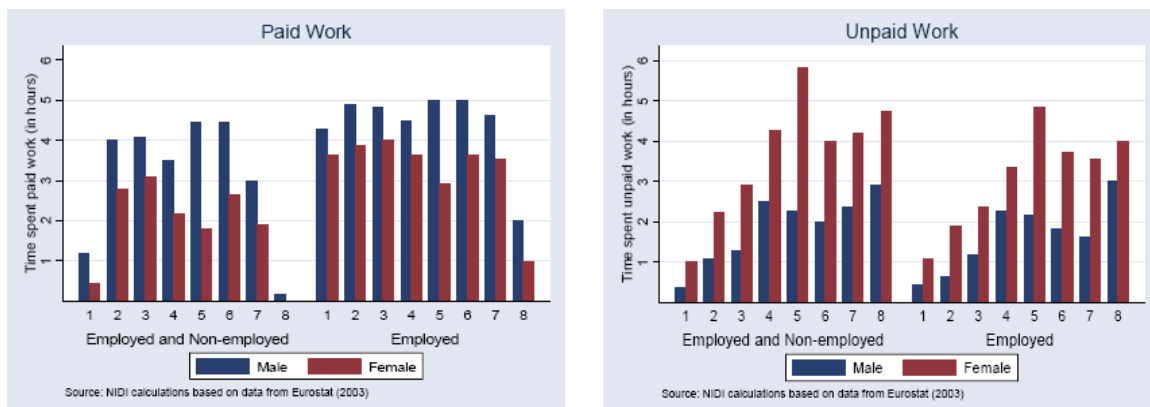
Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 127.

Slika 22: Povprečno tedensko število delovnih ur za ženske (v starosti od 25 do 54 let) brez otrok in za matere v nekaterih evropskih državah; obdobje 1994-2001

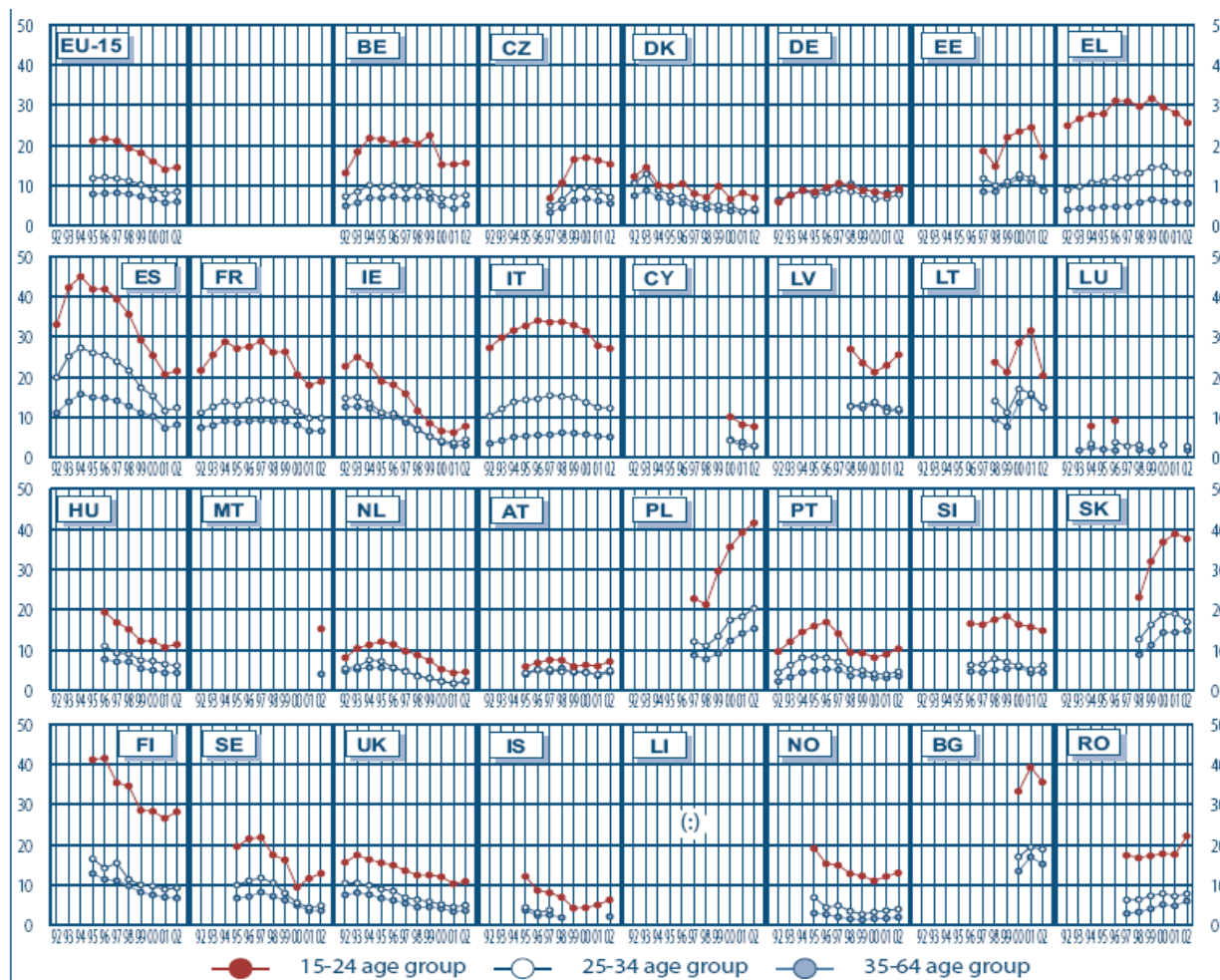
Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 127.

Slika 23: Spolne razlike v času (povprečno št. ur), ki ga posamezniki namenijo plačanemu oz. neplačanemu delu skozi faze v življenjskem ciklu; vrednosti za več kot enajst evropskih držav

Vir: van Nimwegen et al., 2005, str. 264.

Slika 24: Gibanje stopenj brezposelnosti po starostnih skupinah za izbrane evropske države

Vir: Key Data on Education in Europe 2005, 2005, str. 264.